

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Аудит, облік та оподаткування»

«Допущено до захисту»
зав. кафедрою аудиту, обліку та
оподаткування
к.е.н., професор
Олена МАГОПЕЦЬ
«21» грудня 2023 р.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
на тему:

**«Організація податкового планування в системі управління підприємством
та його інформаційне забезпечення»**

Виконав здобувач вищої освіти
II курсу, групи ООП-22 МЗ (1,4)
ОПП «Адміністрування податків
та митних платежів»
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
Вербицька С.В.
« 21 » грудня 2023 р.

Керівник проекту
к.е.н., доцент
Олена ЧЕРНОВОЛ
« 21 » грудня 2023 р.

Рецензент
к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів, банківської справи та
страхування
Наталія ГАВРИЛОВА

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет
Факультет економічний
Кафедра аудиту, обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна (освітньо-наукова) програма
Адміністрування податків та митних платежів

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
к.е.н., професор
_____ Олена МАГОПЕЦЬ
« 21 » грудня 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

_____ Вербицька Світлана Василівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту)

Організація податкового планування в системі управління підприємством та його інформаційне забезпечення

2. Керівник роботи (проекту)

Черновол Олена Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту 21 грудня 2023 р.

4. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи
(проекту) _____

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних, організаційних, методичних та прикладних засад податкового планування на рівні підприємства, як основного інструменту зниження рівня податкового навантаження, а також розробка практичних рекомендацій спрямованих на його удосконалення та підвищення результативності

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Узагальнення матеріалів переддипломної практики	02.10.2023 р. – 15.10.2023 р.	Виконано
2.	Огляд літературних джерел, узагальнення нормативних та законодавчих документів	16.10.2023 р. – 05.11.2023 р.	Виконано
3.	Написання основного змісту випускної кваліфікаційної роботи	06.11.2023 р. – 03.12.2023 р.	Виконано
4.	Оформлення випускної кваліфікаційної роботи	04.12.2023 р. – 12.12.2023 р.	Виконано
5.	Отримання відгуку наукового керівника	13.12.2023 р. – 18.12.2023 р.	Виконано
6.	Представлення випускної кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри аудиту, обліку та оподаткування	21.12.2023 р.	Виконано

Дата видачі завдання

« 02 » жовтня 2023 р.

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« 02 » жовтня 2023 р.

Підпис здобувача

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Вербицька С.В. Організація податкового планування в системі управління підприємством та його інформаційне забезпечення. – Випускна кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Адміністрування податків та митних платежів». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2024.

У першому розділі розкривається сутність податкового планування, його місце, роль та значення в системі управління підприємницькою діяльністю, висвітлюються основні елементи, процедури та етапи податкового планування, визначається методика та інструментарій податкового планування в системі управління підприємством.

В другому розділі надається організаційна та фінансово-економічна характеристика діяльності досліджуваного підприємства, проводиться аналіз практики організації податкового планування та здійснюється оцінювання ефективності чинного механізму податкового планування на досліджуваному підприємстві.

Третій розділ містить рекомендації щодо використання елементів облікової політики в якості інструментарію податкового планування та удосконалення підходів щодо організації податкового планування та оптимізації податкового навантаження.

Ключові слова: податки, збори, податкові платежі, податкове планування, податкова оптимізація, облікова політика.

ANNOTATION

Verbytska S.V. Organization of tax planning in the enterprise management system and its information support. - Graduation qualification work at the second (master's) level of higher education in specialty 071 "Accounting and taxation" of the educational and professional program "Administration of taxes and customs payments". - Central Ukrainian National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2024.

The first chapter reveals the essence of tax planning, its place, role and significance in the business management system, highlights the main elements, procedures and stages of tax planning, defines the methodology and tools of tax planning in the enterprise management system.

In the second section, the organizational and financial and economic characteristics of the activity of the researched enterprise are provided, the practice of tax planning organization is analyzed, and the effectiveness of the current tax planning mechanism at the researched enterprise is evaluated.

The third section contains recommendations on the use of accounting policy elements as a tool for tax planning and improvement of approaches to the organization of tax planning and optimization of the tax burden.

Keywords: taxes, fees, tax payments, tax planning, tax optimization, accounting policy.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
1.1. Економічна сутність поняття «податкове планування», його місце в системі управління підприємством	11
1.2. Підходи щодо організації податкового планування на підприємстві	26
1.3. Методика та інструментарій податкового планування в системі управління підприємством	48
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	58
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ТА ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ПП «АЛЬФА - ЗЕМПРОЕКТ»)	60
2.1. Організаційна та фінансово-економічна характеристика ПП«Альфа - Земпроект»	60
2.2. Аналіз практики організації податкового планування на матеріалах «Альфа - Земпроект»	69
2.3. Оцінювання ефективності чинного механізму податкового планування на матеріалах ПП «Альфа - Земпроект»	74
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	86
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ, ЙОГО МЕТОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	88
3.1. Використання елементів облікової політики як інструменту податкового планування	88
3.2. Удосконалення підходів щодо організації податкового планування та оптимізації податкового навантаження	92
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	106
ВИСНОВКИ	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112
ДОДАТКИ	118

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Провадження діяльності суб'єктів підприємницької діяльності підприємницьких структур нині здійснюється в умовах в жорсткої конкретності, тиску зі сторони монополістів, необхідності забезпечення соціальної відповідальності бізнесу, контролю державних органів, що підвищує увагу до питань ефективності ведення бізнесу та питань, пов'язаних із податковим адмініструванням. Останнє являє собою складний механізм справляння податкових платежів, що, відповідно, вимагає формування адекватної системи управління податковою складовою діяльності підприємств, спрямованої на зниження податкових ризиків та забезпечення ефективної діяльності. В даному випадку мова йде про формування системи податкового менеджменту підприємства, і, зокрема, одну з його основних складових - податкове планування, інструментарій якого здатний певним чином нейтралізувати, а за можливості й зовсім унеможливити виникнення інституціональних ризиків, які виникають у зв'язку із здійсненням процесів оподатковування господарської діяльності підприємств.

Організація ефективного податкового планування на підприємстві, з-поміж іншого, здатна виступати сполучною ланкою між різними напрямками економічного планування підприємства, як тактичного, так і стратегічного спрямування, що підтверджується наявними в економічній літературі підходами щодо сприйняття податкового планування, як виду економічного планування, якому притаманний комплексний характер та який характеризується різноманітністю наявних взаємозв'язків у внутрішній структурі підприємства. Отже, податкове планування, взаємодіючи з такими управлінськими системами підприємства, як: облік, фінанси, маркетинг, збутова діяльність, кадрова політика, постачання, у той же час виступає базовим інструментом генерування загальних показників ефективності діяльності підприємства, оскільки їх визначення без врахування впливу

податкових факторів не є раціональним. Отже, податкове планування виступає невід'ємною частиною системи управління підприємством та впливає на інші управлінські рішення.

Питання податкового планування діяльності підприємств у своїх наукових працях досліджували чимало вітчизняних науковців, серед яких важливо відзначити доробки Бечко П., Бець М., Головка І., Замасло О., Зайцева О., Іванова Ю., Ісаншиної Г., Калінеску Т, Магопєць О., Мединської Т., Рєви Т., Самусєвич Я. та інших, що свідчить про їх актуальність та потребує подальшого розвитку.

Мета дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних, організаційних, методичних та прикладних засад податкового планування на рівні підприємства, як основного інструменту зниження рівня податкового навантаження, а також розробка практичних рекомендацій спрямованих на його удосконалення та підвищення результативності.

Задачі дослідження. Для досягнення означеної мети були поставлені та вирішені наступні наукові та практичні завдання:

- визначити економічну сутність поняття «податкове планування»,
- охарактеризувати наявні підходи до класифікації податкового планування;
- дослідити основні елементи, принципи, методи та інструменти податкового планування;
- проаналізувати практику організації податкового планування на матеріалах досліджуваного підприємства;
- здійснити оцінювання ефективності чинного механізму податкового планування на матеріалах досліджуваного підприємства;
- обґрунтувати можливості використання елементів облікової політики в якості інструментарію податкового планування;
- надати пропозиції щодо удосконалення підходів щодо організації податкового планування та оптимізації податкового навантаження на підприємство.

Об'єкт дослідження – процеси, які характеризують організацію і методику податкового планування на підприємстві.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні питання організації податкового планування в системі управління підприємством та його інформаційного забезпечення.

Інформаційне забезпечення проведених досліджень включає наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків, що дозволяють розкрити сутність поняття, зміст та сутність податкового планування на підприємстві, його організаційно-методичні аспекти. Написання кваліфікаційної роботи ґрунтується на використанні законодавчих та нормативно-правових документів, які визначають законодавчу основу організації взаємовідносин підприємств з державою, які виникають в процесі здійснення підприємницької діяльності та зумовлюють виникнення податкових зобов'язань. Практичні аспекти даної роботи базувалися на матеріалах, отриманих автором у процесі проходження переддипломної практики на базовому підприємстві ПП «Альфа-Земпроект».

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи були використані загальнонаукові, економіко-математичні та статистичні методи досліджень: спостереження, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, індукції та дедукції, графічний й інші. Зокрема: методи аналізу і синтезу були використані під час визначення економічної сутності податкового планування; метод узагальнення - для визначення класифікаційних ознак податкового планування, дослідження його принципів, етапів здійснення методів та інструментів; метод індукції та дедукції – під час з'ясування чинників, які впливають на податкове навантаження на підприємстві; метод групування - під час розрахунку та визначення показників, що характеризують ефективність податкового планування підприємства; графічний метод та методи схематичної й табличної візуалізації даних - для наочного представлення результатів проведених досліджень.

Теоретична та практична значимість отриманих результатів полягає в :

- розширенні спеціальних методів та інструментів, як складових механізму податкового планування, які доцільно використовувати під час здійснення процедур податкового планування на основі використання методів податкових пільг, методів альтернативних варіантів податкових рішень, методів прогалин податкового законодавства;

- обґрунтуванні підходів до оцінювання ефективності податкового планування, що включає широкий перелік показників та коефіцієнтів й альтернативних податкових рішень;

- визначено порядок та особливості використання елементів облікової політики, як невід'ємної складової процесу податкового планування підприємства.

Практична і прикладна значущість роботи полягає у можливості використання пропозицій щодо удосконалення організаційно-технологічних підходів до податкового планування та рекомендацій щодо удосконалення методики проведення податкового планування в практичній діяльності підприємства.

Апробація результатів дослідження та їх публікація. Основні положення й результати випускної роботи оприлюднені на засіданні LVII Наукової конференції здобувачів вищої освіти ЦНТУ «День науки - 2023» (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 року), доповідь на тему: «Оцінка податкових ризиків у процесі податкового планування» та на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» (м. Кропивницький, 30 листопада 2023 року), доповідь на тему: «Облікова політика як інструмент податкового планування підприємства» опубліковані у збірнику матеріалів конференції «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем».

Структура роботи. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади податкового планування в системі управління підприємством» розкривається сутність податкового планування, його місце, роль та значення в системі управління підприємницькою діяльністю, висвітлюються основні елементи, процедури та етапи податкового планування, визначається методика та інструментарій податкового планування в системі управління підприємством.

В другому розділі «Організація податкового планування в системі управління підприємством та його інформаційне забезпечення (на матеріалах ПП «Альфа - Земпорект»)», надається організаційна та фінансово-економічна характеристика діяльності досліджуваного підприємства, проводиться аналіз практики організації податкового планування та здійснюється оцінювання ефективності чинного механізму податкового планування на досліджуваному підприємстві.

Третій розділ «Напрями удосконалення організації податкового планування, його методів та інструментів в системі управління підприємством», містить рекомендації щодо використання елементів облікової політики в якості інструментарію податкового планування та удосконалення підходів щодо організації податкового планування та оптимізації податкового навантаження.

Обсяг роботи. Повний текст роботи викладений на 118 сторінках основного комп'ютерного тексту, в т.ч. 12 таблиць, 26 рисунків, та 7 додатків, список використаних джерел налічує 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1. Економічна сутність поняття «податкове планування», його місце в системі управління підприємством

Базовою основою податкового планування підприємства є право кожного платника податків на використання усіх можливих законних прийомів та способів задля максимального зниження своїх податкових зобов'язань.

Виходячи з наявних в світовій системі податкового права підходів, в економічній фаховій літературі розрізняють дві системи податкового планування:

- податкове планування в англосаксонській системі характеризується як «організація діяльності підприємства таким чином, щоб мінімізувати податкові зобов'язання на визначений період без порушення закону» [62];
- податкове планування у романо-германській системі орієнтоване на «вибір варіантів здійснення легітимної діяльності юридичної особи і розміщення його активів, спрямоване на досягнення максимально низького рівня виникаючих при цьому податкових зобов'язань» [62].

Отже, податкове планування, сприймається, насамперед, як діяльність, що спрямована на зниження величини податкових платежів. Вказані вище дефініції висвітлюють сутність поняття «податкове планування» достатньо обмежено, трактуючи його через аспект протистояння між платниками податків та фіскальними органами. Однак, вважаємо, що основне призначення податкового планування не тільки у зменшенні величини податкових платежів підприємства, хоча оптимізація податкового навантаження, безумовно є його пріоритетним завданням, а також у тому, що податкове планування має стати одним з основних регуляторів процесів управління підприємством, оскільки мінімізація та оптимізація податкових платежів не завжди є прерогативою стратегічних потреб

підприємства. Іноді підприємству не завжди вигідно занижувати базу оподаткування у зв'язку з тими чи іншими причинами (наприклад, якщо витрати, пов'язані із мінімізацією податкового навантаження перевищують рівень отриманих від такої мінімізації доходів, також менеджмент підприємства може відмовитися від здійснення заходів, пов'язаних із податковою мінімізацією в силу певних соціальних та політичних обставин, а також, у випадку, коли плани інвестиційного розвитку підприємства не передбачають зменшення величини податкових витрат; також у суб'єктів малого підприємництва, які використовують спрощену систему оподаткування у вигляді сплати єдиного податку, не завжди виникає необхідність у розробці заходів, спрямованих на зменшення податкових витрат). Відмова від здійснення заходів, пов'язаних із мінімізацією оподаткування в зазначених вище випадках, не означає відсутність потреби у застосуванні податкового планування. Так чи інакше, податкове планування залишається одним з основних видів економічного планування діяльності підприємства, оскільки працівники менеджменту підприємства завжди враховують норми діючого податкового законодавства та слідкують за його зміною під час здійснення податкових розрахунків, складання календаря платника податків тощо). З урахуванням цього можемо говорити про те, що податкове планування – це певний інтеграційний процес, що передбачає упорядкування господарської діяльності підприємства у відповідності із чинним податковим законодавством та стратегією розвитку підприємства.

Досліджуючи сутність податкового планування на основі наявних підходів у науковій літературі [7; 14; 23; 42; 54; 62], слід зазначити, що розрізняється податкове планування на рівні держави та податкове планування на суб'єкта господарювання (рис. 1.1).

Розуміння сутності податкового планування на рівні держави (макрорівень) базується на розробленні плану надходження коштів від податків та зборів до державного бюджету на наступний плановий (фінансовий) рік. В основі такого планування лежить аналіз виконання бюджету за попередній звітний період, аналіз видатків бюджету за попередній звітний період та розрахунок статей бюджетних

витрат на майбутній період. Базуючись на показниках витратної частини бюджету проводять розрахунок та здійснюють планування дохідної частина бюджету.

Рис. 1.1. Наукові підходи до визначення поняття «податкове планування»

Податкове планування на рівні суб'єкта господарювання передбачає «вибір між різними варіантами здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства і розміщення його активів з метою досягнення найнижчого рівня податкових зобов'язань, що виникають при цьому. В основі податкового планування лежить максимальне використання усіх передбачених законом пільг, а також оцінка позиції податкових органів урахування основних напрямів податкової, бюджетної та інвестиційної політики держави» [16].

Податкове планування на рівні суб'єкта господарювання (на рівні підприємства) також розглядають в широкому та вузькому значенні. Широкий підхід пов'язаний із податковим плануванням в цілому на рівні підприємства та виступає складовою частиною системи управління (податкове планування).

Розуміння податкового планування у вузькому значенні базується на проведенні планування в розрізі окремих податків та зборів, визначення їх суми на рівні підприємства (планування податкових платежів).

Підходи щодо податкового планування як складової податкового менеджменту та планування податкових платежів розглядалися у наукових працях [16], узагальнення яких які наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Відмінності між плануванням податкових платежів (податковим бюджетуванням) та податковим плануванням

Ознака	Характеристика	
	Планування податкових платежів (податкове бюджетування)	Податкове планування
Мета планування	Обчислення сум окремих податків та загальної суми податкових платежів на плановий період	Оптимізація (мінімізація) сум окремих податків та загальної суми податкових платежів у плановому періоді
Варіантність планування	Одноваріантне	Передбачає декілька варіантів
Використання інструментів планування	Розглядаються податкові пільги, можливі за конкретного виду діяльності	Розглядаються можливі схеми оптимізації податкових платежів
Результат планування	Сума податків, що підлягають сплаті до бюджету та цільових позабюджетних фондів	Рівень зменшення податкового навантаження на підприємство

Податковому плануванню належить визначене місце та роль у загальній системі управління корпоративними фінансами, що включає: управління грошовими потоками; управління доходами; управління витратами; управління прибутком і капіталом та інвестиційною діяльністю.

З урахуванням впливу податків на систему управління доходами, витратами, капіталом та фінансовими результатами податкове планування опосередковано впливає й на інші напрями фінансового менеджменту підприємства (рис. 1.2).

Податкове планування здійснює вплив на прийняття управлінських рішень та можливості підвищення ефективності діяльності підприємства.

Внаслідок податкової економії збільшуються власні фінансові ресурси підприємства, отже, за результатами податкового планування підприємство має не тільки оптимізувати свої податкові платежі та зменшити податкові витрати, але і підвищити свою фінансову стійкість.

Рис. 12. Податкове планування в системі управління фінансовою діяльністю підприємства

Таким чином, податкове планування має забезпечувати фінансово-економічну безпеку підприємства в частині запобігання виникнення ймовірних збитків та досягнення належного рівня фінансової стійкості в поточному та майбутніх періодах й унеможливлення виникнення податкових ризиків.

Під податковим ризиком розуміють «ймовірність виникнення потенційної небезпеки для платника податків понести фінансові втрати чи недоодержати доходи через несплату податків, недотримання законодавчих актів, здійснення податкових правопорушень. Характер податкового ризику визначається особливістю податкових правовідносин, що засновані на владному підпорядкуванні однієї сторони іншій. З практичної точки зору виділяють наступні види податкових ризиків: ризики податкового контролю, підвищення рівня податкового навантаження, а також кримінального переслідування податкового

характеру. Наслідки податкових ризиків в більшості випадків представляють собою фінансові втрати платника податків» [62].

Витрати, які виникають у підприємства у зв'язку із ризиками податкового контролю пов'язані із санкціями, що передбачені чинним податковим законодавством України, за вчинення платниками податків податкових правопорушень.

Ризики, що пов'язані із підвищенням рівня податкового навантаження характерні для економічних проектів тривалої дії, таким, що супроводжують процеси створення нових підприємств, здійснення інвестицій в основний капітал, довгострокові кредити. Слід зазначити, що зростання рівня податкового навантаження пов'язано не тільки із введенням в дію нових податків та розширенням бази оподаткування чи зростанням податкових ставок, але й через скасування податкових пільг. З точки зору податкових ризиків найбільш суттєвими факторами є збільшення розміру ставок чинних податків та введення нових видів податків.

Кожне підприємство під час здійснення податкового планування може ставити різні цілі і завдання та визначати різні шляхи їх досягнення. Тому, залежно від обраних орієнтирів та критеріїв діяльності підприємства податкове планування може бути класифіковано за такими видами (рис. 1.3).

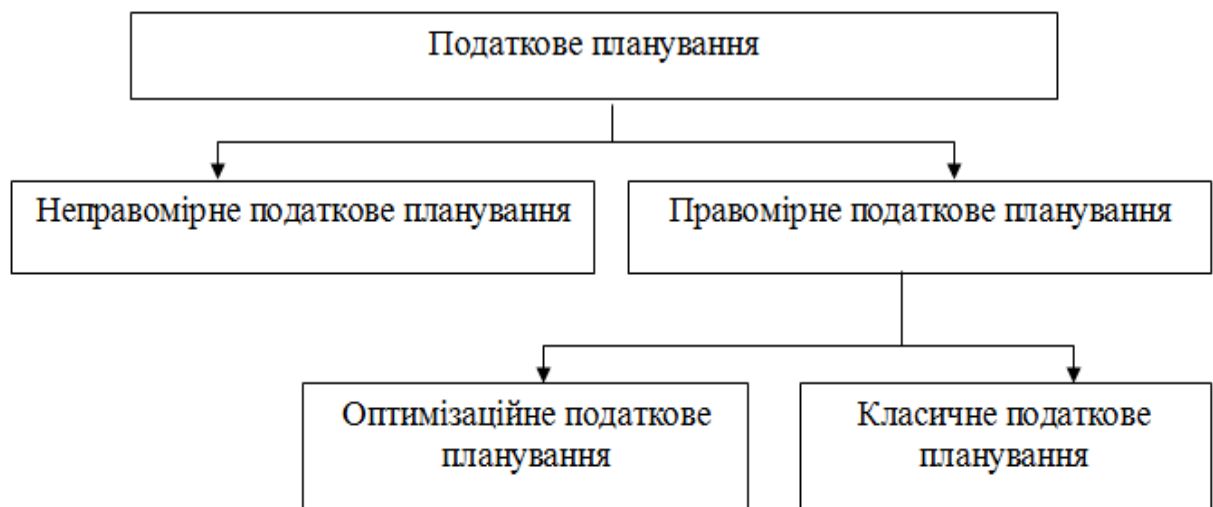

Рис. 1.3. Класифікація податкового планування на рівні підприємства

Під неправомірним податковим плануванням розуміють «ухилення від сплати податків, тобто платник податків незаконно використовує податкові пільги, несвоєчасно сплачує податки, збори і платежі, приховує отримані доходи, не представляє або несвоєчасно представляє необхідні документи для обчислення і сплати податків і зборів» [62]. Проте, вчинення таких дій платником податків для них самих матиме несприятливі наслідки зі сторони органів податкового контролю.

Сьогодні не рідкими є випадки, коли суб'єкти підприємницької діяльності формально являються порушниками податкового законодавства через недостатню обізнаність з його нормами. У фаховій літературі протиправні дії платників податків класифікують за такими групами правопорушень:

а) ухилення від сплати податків та зборів, які спричинені приховуванням виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) чи отриманого доходу: «приховування виручки від реалізації продукції, робіт і послуг (відображення в обліку як одержаний аванс від замовника) при цьому наявні акти виконаних робіт; приховування виручки від роздрібною торгівлі шляхом підміни або знищення накладних і інших документів після продажу товару; приховання доходу від оподаткування шляхом укладення договору про надання позики; безфактурний відпуск товарно-матеріальних цінностей для приховання фактичного розміру виручки, отриманої від реалізації; неоприбуткування наявної виручки за продукцію, реалізовану через довірених осіб; не відображення в бухгалтерському обліку прибутку, отриманого за надані підприємствам і організаціям позики; заниження обсягу реалізації продукції; заниження кількості і завищення ціни товару при складанні акта їхньої закупівлі в приватних осіб» [62];

б) ухилення від сплати податків та зборів, які пов'язані із використанням спеціально створених фондів підприємства: «перерахування коштів у вигляді фінансової допомоги в спеціальні фонди підприємства (за надані послуги, виконані роботи, відпущену продукцію); зарахування різних коштів, що надходять на підприємство, у «фонди економічного стимулювання»; навмисне заниження вартості продукції, товарів і послуг на умовах перерахування замовником коштів прямо у фонди підприємства; зайве нарахування ремонтного

фонду; неправомірність застосування нормативів прискореної амортизації основних фондів; поповнення фонду матеріального заохочення без фактів реалізації продукції, виконання робіт і надання послуг шляхом одержання тимчасової фінансової допомоги» [62];

в) ухилення від сплати податків та зборів, які пов'язані з використанням поточних рахунків: «порушення терміну надання відомостей про відкриття і закриття рахунка в банку; здійснення фінансових операцій з використанням рахунків інших підприємств за взаємною домовленістю; проведення фінансових операцій (минаючи розрахунковий рахунок) з використанням рахунків у комерційних банках; зарахування отриманої валютної виручки на рахунки іноземного партнера або довіреної особи з метою наступного використання всієї суми й отриманого банківського відсотка на власні потреби без оподаткування; ухилення від сплати податків шляхом закриття розрахункових рахунків і розподілу майна підприємства серед його членів; перерахування коштів за виконані роботи (послуги) на особисті рахунки керівників підприємств замість розрахункового рахунка самого підприємства; зарахування частини виручки від реалізованої за кордоном продукції на відкриті там особисті рахунки і рахунки підприємств на підставі підроблених, спеціально розроблених для цих цілей договорів, що, на відміну від офіційних, по завершенні угоди і надходженні коштів на відкритий за кордоном рахунок знищуються» [62];

г) ухилення від сплати податків та зборів, через маніпуляції з витратами: «завищення витрат на виробництво на суму прибутку, закладену в ціну виробів, шляхом обліку браку не по фактичній собівартості, а за оптовими цінами; віднесення до собівартості виробництва витрат на утримання апарата управління вищестоящої організації; включення до витрат виробництва витрат на утримання апарата управління вищестоящої організації; включення у витрати виробництва списання запасних частин для ремонту автотранспорту й іншої техніки при відсутності дефектних відомостей і актів на списання; включення у витрати попередньої оплати за неодержану продукцію; завищення собівартості продукції шляхом необґрунтованого віднесення до неї витрат, що підлягають фінансуванню за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства; фіктивне

завищення вартості ввезеного з-за кордону устаткування, матеріалів тощо з метою наступного завищення фактичних витрат» [62];

д) ухилення від сплати податків та зборів, спричинені вчиненими зловживаннями в особистих інтересах посадових осіб: «використання в особистих інтересах матеріальних коштів державних чи комунальних підприємств їхніми співробітниками, що одночасно є власниками приватних підприємств; передача в особисте користування товарно-матеріальних цінностей з відображенням їхньої вартості на позабалансовому рахунку «товари на відповідальному зберіганні»; оренда житлових приміщень для проживання співробітників підприємства під виглядом оренди цих приміщень для виробничих потреб; неповна реєстрація в облікових журналах взятих на складування (збереження) товарно-матеріальних цінностей» [62];

е) ухилення від сплати податків та зборів, «вчинені шляхом формального завищення чисельності штатних працівників: формальне зарахування на роботу осіб з інвалідністю з метою одержання пільг з оподатковування» [62];

ж) ухилення від сплати податків та зборів, «вчинені шляхом підробки документів: використання фіктивних документів під час проведення закупівельної діяльності; підробка фінансово-розрахункових документів (наприклад, виписка фіктивних нарядів на виконані роботи); використання під час здійснення комерційних операцій підроблених документів (загублених паспортів, накладних, інших документів, оформлених на інших осіб)» [62];

з) ухилення від сплати податків та зборів, «вчинені шляхом створення фіктивних підприємницьких структур: створення комерційних структур на базі підприємства без поділу фінансово-господарської діяльності; ліквідація діючих підприємств і створення тими ж засновниками нових структур, що не є їхніми правонаступниками, з метою несплати сум наявної заборгованості перед бюджетом» [62];

і) ухилення від сплати податків та зборів, «вчинені шляхом неправомірного ведення діяльності: ведення комерційної діяльності без реєстрації в податковому органі або порушення терміну постановки на податковий облік; здійснення ліцензованої комерційної діяльності без ліцензії тощо» [62];

к) ухилення від сплати податків та зборів, «вчинене через недотримання порядку реєстрації і збереження коштів: здійснення фінансово-господарських

операцій з оплатою готівкою без оприбуткування цих сум у касах підприємства; недотримання порядку збереження грошових коштів в касі підприємства» [62].

Вчинення дій, в результаті яких може відбуватися неправомірне податкове планування узагальнено на рис. 1.4.

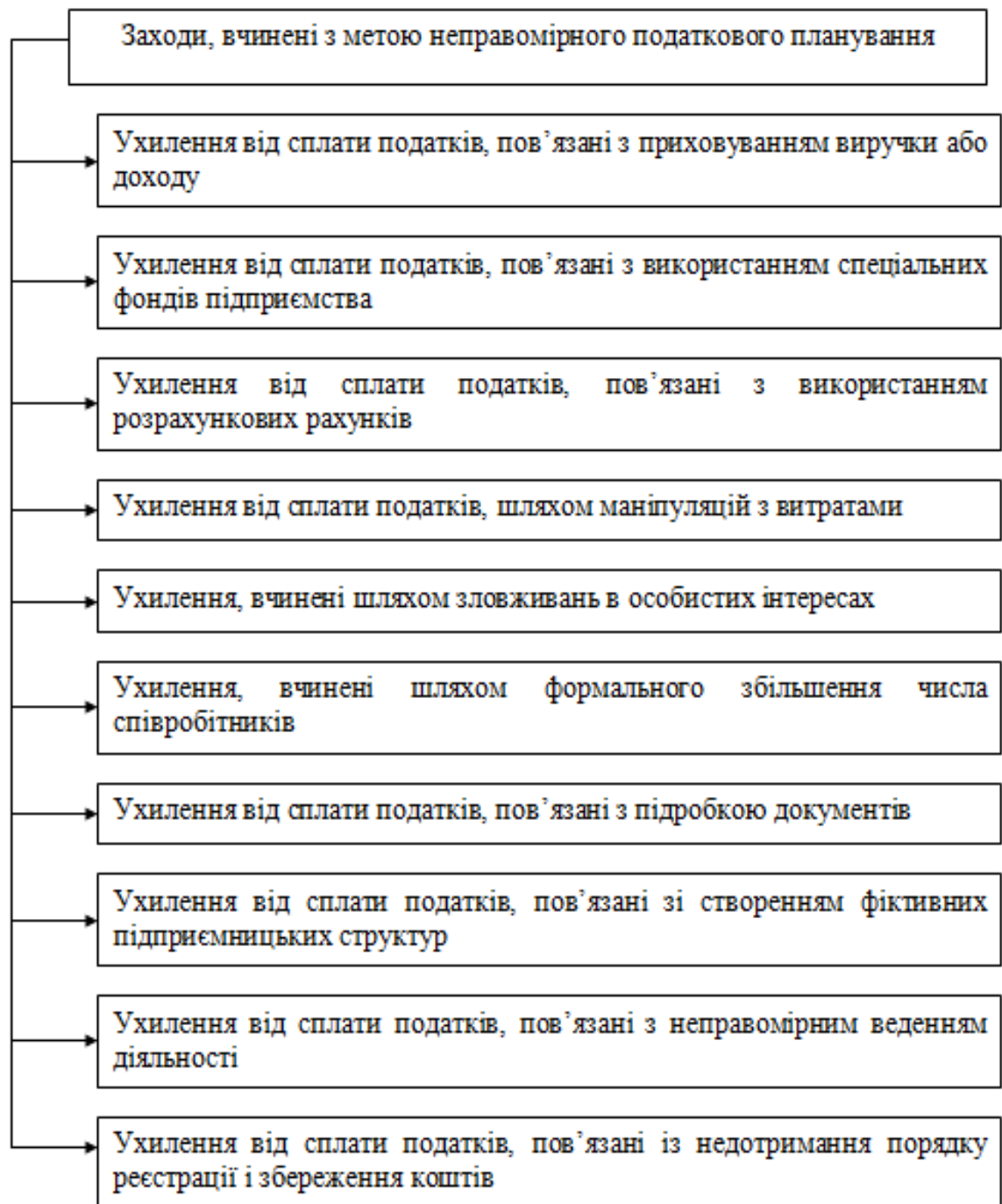

Рис. 1.4. Класифікація заходів, які зумовлюють неправомірне податкове планування

В межах правомірного податкового планування можна виділити класичне та оптимізаційне податкове планування.

Класичне податкове планування ґрунтується на коректному та повному виконанні податкових зобов'язань перед бюджетом, своєчасній сплаті податків та зборів, базується на правильному веденні бухгалтерського і податкового обліку.

Оптимізаційне податкове планування передбачає здійснення процесу планування та організації економічної діяльності підприємства таким чином, щоб забезпечити сплату мінімальної суми податків та зборів, користуючись прогалинами чинного законодавства, але не виходячи за межі встановлених норм. Задля забезпечення реалізації означеного, підприємством має бути налагоджена ефективна система ведення бухгалтерського обліку, оформлення первинної документації та постійний моніторинг змін податкового законодавства.

Таким чином, податкове планування передбачає здійснення вибору між різними альтернативними варіантами провадження фінансово-господарської діяльності та способами розміщення активів підприємства задля отримання таких показників діяльності, які дозволять досягти мінімальних значень податкових зобов'язань, які при цьому виникають. Як зазначає Єлісєєв А.В «податкове планування реалізується тільки в рамках чинного податкового законодавства, а в його основі лежать максимальне використання усіх визначених законом податкових пільг та реалізація оптимізаційних податкових схем» [16].

Як один із видів менеджменту, «податковий менеджмент дає змогу оцінити та проаналізувати вплив факторів податкового середовища на діяльність підприємства в умовах неоднозначності, якими на сьогодні характеризується зовнішнє податкове середовище. До таких віднесено: мінливість, суперечливість та невизначеність нормативно правової бази, суб'єктивність тлумачення окремих податкових норм з боку органів контролю та інше» [54].

Таким чином, узагальнюючи наукові підходи щодо сприйняття податкового менеджмент, як різновиду менеджменту підприємства можемо визначити такі його функції:

1) планування – передбачає здійснення планування податкових платежів, складання податкового календаря, обґрунтування та застосування методів й інструментів оптимізації податків та зборів;

2) організації – передбачає створення служби (підрозділу, штатної посади) податкового планування, яка здійснюватиме свою діяльність на основі розроблених положень, посадових інструкцій, локальних нормативних актів та спрямовуватиме свою діяльність на реалізацію податкової політики підприємства ґрунтуючись на обраних методах, інструментах та моделях податкового планування;

3) мотивації – передбачає стимулювання та заохочення відповідальних осіб підприємства до ефективного виконання ними функціональних обов’язків під час реалізації розробленої податкової політики підприємства та заходів податкового планування;

4) контролю – передбачає прийняття управлінських рішень, спрямованих на усунення недоліків, закріплення досягнутих позитивних результатів, визначення методів та інструментів податкового планування, які довели свою ефективність, обґрунтування доцільності їх подальшого використання, здійснення контролю за їх реалізацією на підприємстві;

5) регулювання – передбачає усунення відхилень, недоліків при використанні певних методів та інструментів оптимізації податкових платежів на основі впровадження системою управління підприємством відповідних заходів [14; 16; 54; 62].

Зважаючи на ті функції, які здійснює податкове планування в системі управління підприємством, можемо говорити про те, що податкове планування є фундаментом всієї системи управління.

З огляду на це, Оліховським В.Я., визначено такі основні завдання податкового планування на підприємстві: «максимізація прибутку підприємства та його раціональне розміщення (використання); оптимізація податкових платежів з урахуванням фінансових планів підприємства; управління грошовими потоками та податковими платежами підприємства; раціональне розміщення активів підприємства; правильне та своєчасне нарахування і сплата податків та інших

обов'язкових платежів до бюджету, а також державних цільових фондів згідно з чинним законодавством» [54].

На основі раціонально організованого податкового планування підприємство може забезпечити ефективне втілення управлінських рішень в сфері сплати податкових платежів та їх оптимізації. Реалізація таких заходів базується на підготовці та виданні наказів і розпоряджень, які приймаються відповідними інституційними рівнями системи управління підприємством та виконуються уповноваженими структурними підрозділами підприємства.

Податковий менеджмент на підприємстві – це циклічний повторюваний процес прийняття управлінських рішень, які ґрунтуються на відповідних функціях та методах податкового менеджменту (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Модель функціонування податкового менеджменту на підприємстві

Перше, що здійснюється під час податкового планування – це інформаційна оцінка зовнішнього середовища функціонування підприємства, аналіз його можливостей та наявних загроз. Враховуючи наявне інформаційне забезпечення, підприємством формується система податкового менеджменту та втілюються прийняті в його межах управлінські рішення на основі обраних методів менеджменту та відповідних інструментів податкового планування. Таким чином, податкове планування виступає невід’ємним елементом системи податкового менеджменту підприємства (рис. 1.6.)

Рис. 1.6. Послідовність здійснення процесу податкового планування

Досліджуючи сутність податкового планування не можна залишити поза увагою питання щодо його класифікації.

Як вже було зазначено на початку даного розділу, виділяють дворівневу основу податкового планування: податкове планування на рівні держави (макрорівень), та податкове планування на рівні підприємств (мікрорівень). Податкове планування на рівні держави спрямоване на забезпечення наповнення дохідної частини бюджету держави податковими платежами, а податкове планування на рівні підприємства спрямоване на оптимізацію податкових платежів підприємства. Різниця між цими класифікаційними видами податкового планування у їх спрямованості та методиці здійснення.

В межах організаційної структури суб'єктів підприємницької діяльності розрізняють індивідуальне (здійснюється на рівні фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності) та корпоративне (здійснюється на рівні суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб) податкове планування. Як зазначає Єлісеєв А.В., «індивідуальне податкове планування реалізують суб'єкти підприємництва, що не мають корпоративної структури та, які здійснюють діяльність без створення юридичної особи» [16; 54]. Корпоративним називають «податкове планування, що здійснюють суб'єкти підприємницької діяльності з корпоративною структурою та особливістю якого є використання гнучкої структури корпорацій з метою перерозподілу прибутку між відповідними структурними одиницями цієї корпорації» [16; 38].

В залежності від стадії життєвого циклу підприємства, податкове планування може здійснюватися на етапі створення підприємства, функціонування та ліквідації. «Податкове планування, що здійснюється на етапі

створення підприємства пов'язане з визначенням оптимальної організаційно-правової форми, структури суб'єкта підприємства, місця його реєстрації та розташування та інших питань щодо створення нової господарської одиниці. Податкове планування, здійснюване в процесі функціонування підприємства, спрямоване на організування поточної та перспективної діяльності суб'єкта господарювання з оптимальною сплатою податкових платежів. Податкове планування на етапі ліквідації підприємства має за мету оптимізувати податкові платежі під час процесу ліквідації підприємства» [64; 65].

Класифікація податкового планування й в розрізі інструментів, які використовуються під час його здійснення. «За інструментами, які використовують у податковому плануванні, воно може базуватися на використанні податкових пільг – повне чи часткове звільнення суб'єктів підприємництва від сплати певних податків, пов'язане з певною діяльністю або виробництвом певної продукції, на використанні альтернативних рішень – вибором найбільш прийняттого рішення з погляду оптимізації податкових платежів, з окремих питань підприємницької діяльності, не урегульованих податковим законодавством, а також на прогалинах законодавства, що полягає у комбінуванні суперечливих норм податкового законодавства» [16].

За спрямованістю дії та характером управлінських рішень виділяють стратегічне та поточне податкове планування. Поточне податкове планування «реалізують в процесі поточної діяльності підприємства з розрахунку на порівняно короткий проміжок часу (до 1 року), як правило, на один або декілька податкових періодів, а саме: заходи щоденного моніторингу зміни законодавчої бази, контроль правильності обчислення і сплати податкових зобов'язань, дослідження причин різних змін середньостатистичних показників підприємства, а також заходи з поточної оптимізації оподаткування, складання типових схем господарських операцій та реалізації угод» [16; 38].

Стратегічне податкове планування «базується на реалізації стратегічних цілей діяльності суб'єкта господарювання з розрахунку на тривалий період функціонування суб'єкта податкового планування (1-3 роки) та передбачає складання прогнозів податкових зобов'язань підприємства, розроблення

податкового календаря, а також реалізацію заходів щодо оптимізації податкових платежів та зниження податкового навантаження на підприємство» [38].

В залежності від інструментів, які використовуються під час здійснення податкового планування, останнє поділяється на пасивне та активне. «В основі пасивного податкового планування лежить альтернативна оптимізація. Така оптимізація можлива тоді, коли в податковому законодавстві є дві чи більше альтернативних норм, а доцільність використання кожної з них вирішує фахівець підприємства чи фізична особа – платник податку. Прикладом пасивного податкового планування є вирішення питання щодо доцільності переходу на спрощену систему оподаткування суб'єкта малого підприємництва» (Єлісєєв, 2003; Загородній та Єлісєєв, 2003). «Активне податкове планування здійснюють з використання спеціально розроблених методів, інструментів та моделей оптимізації податкових платежів [54].

1.2. Підходи щодо організації податкового планування на підприємстві

Організація податкового планування на підприємстві знаходиться в компетенції адміністративного персоналу, а його здійсненням займаються окремі функціональні підрозділи та фахівці, на яких покладено відповідні функції та які виступають у ролі суб'єктів податкового планування. Прийнято виділяти основних суб'єктів податкового планування та другорядних (рис. 1.7). В залежності від організаційної структури підприємства та від масштабів його діяльності для здійснення податкового планування, можуть бути залучені й зовнішні консультанти та спеціалісти.

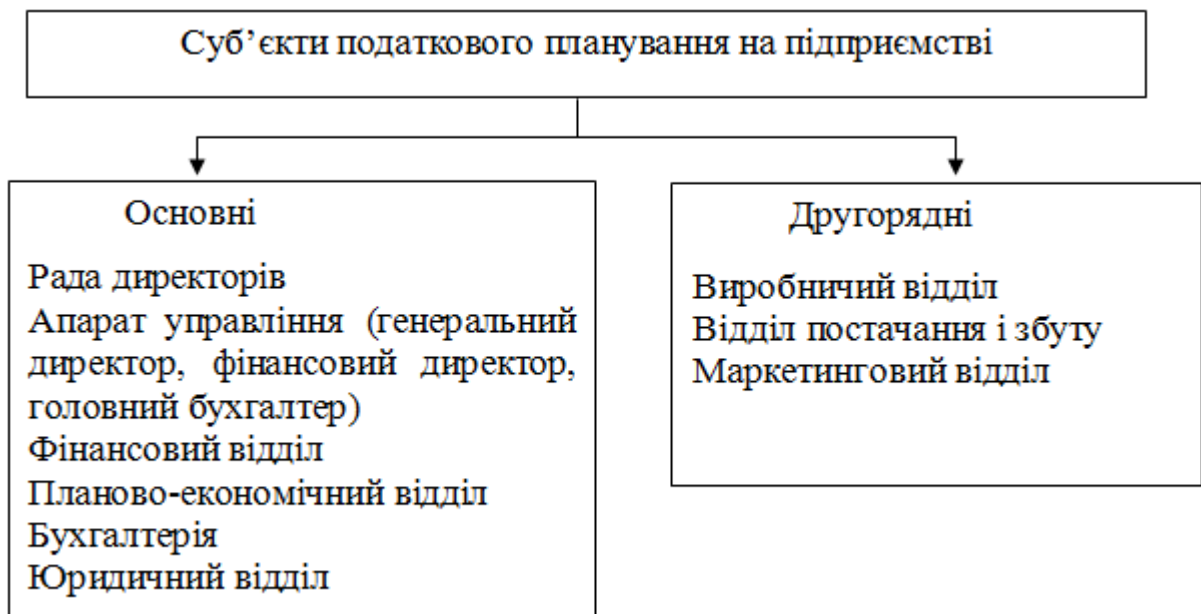

Рис. 1.7. Суб'єкти податкового планування на підприємстві

Кожен із суб'єктів податкового планування виконує наділені йому функції. Так, розробкою оперативних податкових планів займаються керівники середнього і нижчого рівня управління та спеціалісти відповідних підрозділів підприємства. На бухгалтерську службу покладено зобов'язання щодо здійснення розрахунків найвигідніших варіантів відображення в бухгалтерському обліку операцій, щодо яких передбачено альтернативи, використовуючи норми чинного податкового законодавства та правила бухгалтерського обліку. Бухгалтерською службою також здійснюються розрахунки сум податкових зобов'язань, які підлягають сплаті підприємством в розрізі різних податків, формулюються процедури, які вимагають юридичного обґрунтування та необхідності узгодження з контрагентами або узгодження суті господарських договорів. Планово-економічний відділ здійснює узгодження планових розрахунків за різними напрямками діяльності підприємства та складає загальний стратегічний податковий план в цілому по підприємству.

За фінансовим відділом закріплюються функції щодо формування інформаційного забезпечення провадження діяльності та досягнутих результатів, базуючись на якому здійснюється планування бажаних результатів, яких планує досягнути підприємство, проводяться розрахунки різних варіантів фінансового

забезпечення угод та контрактів як з використанням власних, так і залучених коштів й визначається найбільш прийнятний.

Підготовкою угод та контрактів, їх всебічним аналізом з точки зору відповідності чинному законодавству, займається юридична служба.

Податкове планування, як і будь-яка інша управлінська діяльність, виконує декілька взаємопов'язаних функцій оперативного й контрольного характеру, та власне функції планування, у зв'язку з чим податкове планування може бути представлене у вигляді трирівневої системи, яка складається з оперативного, тактичного та стратегічного рівнів (рис. 1.8). Це, у свою чергу, впливає на заходи, які здійснюються під час планування податків.

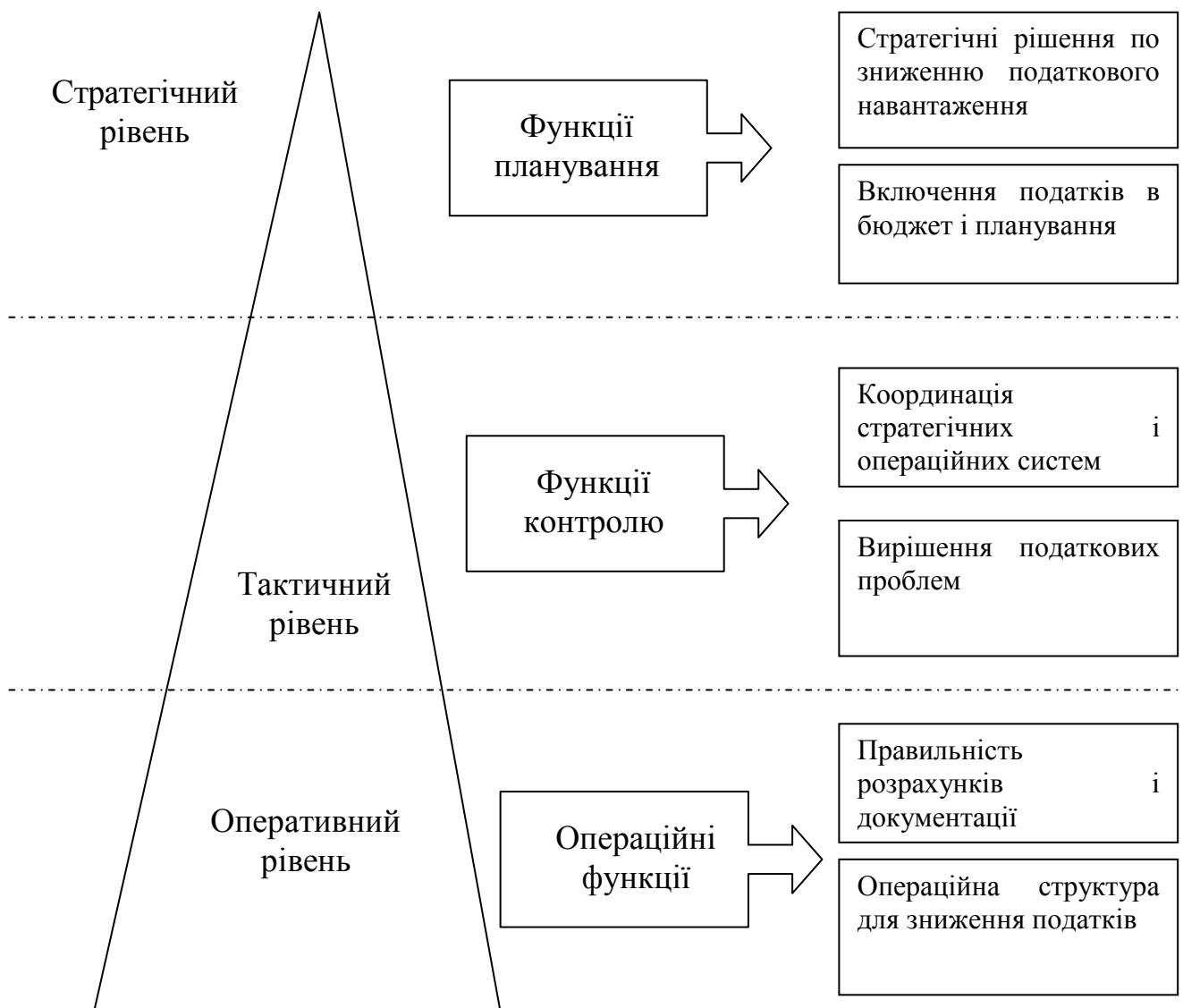

Рис. 1.8. Структурні рівні податкового планування

Проекція структури податкового планування у вигляді піраміди є обґрунтованою (рис. 1.6) оскільки забезпечує найбільш точне відображення наявних зав'язків і залежностей, які просліджуються на усіх рівнях податкового планування.

На оперативному рівні забезпечується процес виконання операцій з розрахунків податків та зборів, оформлення облікової документації та податкової звітності та контролюється правильність проведення цих процесів з позиції недопущення непередбачуваних податкових витрат, зокрема й у вигляді накладення штрафних санкцій.

На тактичному рівні податкове планування виступає складовою частиною системи загального фінансового управління і контролю, на якому проводиться планування типових господарських контрактів. Зокрема, формуються прогнозні значення величини податкових зобов'язань підприємства та результатів виконання планованих угод, які потім використовуються для формування прогнозів грошових потоків підприємства. На тактичному рівні податкового планування також формується графік відповідності виконання податкових зобов'язань та зміни фінансових ресурсів підприємства; прогнозуються та виявляються можливі причини суттєвих відхилень від середньостатистичних показників діяльності підприємства та податкових наслідків проведених угод (контрактів).

Найвищим рівнем податкового планування є стратегічне податкове планування. Проте, з практичної точки зору податкове планування розглядається як «діяльність, пов'язана з перманентним генеруванням способів оптимізації податкового портфеля підприємства, вінцем, результатом цього процесу повинен бути податковий план, спрямований на досягнення стратегічних інтересів підприємства, тому що планування оподаткування має справу не з минулими, а з майбутніми податковими зобов'язаннями, тобто з виконанням фінансових обов'язків, що впливають із сьогоденних рішень» [16]. Тобто, податкове планування розпочинається із встановлення стратегічних цілей підприємства, оскільки саме стратегічні цілі визначають потребу та необхідність прийняття тих чи інших управлінських рішень, які також впливають і на побудову внутрішньої структури підприємства та внутрішніх зв'язків.

У свою чергу, на кожному конкретному підприємстві система податкового прогнозування ґрунтується на власній податковій ідеології, яка характеризує систему основних принципів здійснення фінансової діяльності зумовлених визначеною «місією» діяльності та податковим менталітетом засновників і управлінського персоналу.

Основна мета стратегічного податкового планування підприємства полягає у розробці таких моделей та варіантів здійснення фінансово-господарських операцій, які б найбільшою мірою відповідали визначеним стратегічним цілям діяльності підприємства, базуючись на прогнозах та тенденціях розвитку вітчизняної податкової системи з урахуванням можливих змін у зовнішньому середовищі функціонування підприємства.

Провадження діяльності щодо стратегічного податкового планування вимагає не тільки досконалих знань норм чинного податкового законодавства, розуміння сучасної ринкової кон'юнктури, але й спроможності прогнозування змін у податковому законодавстві на перспективу, ймовірних інституціональних змін, які здатні вплинути на податкову систему; що, відповідно, вимагає від фахівця в сфері податкового планування належних знань в сфері юриспруденції, економіки, менеджменту, обліку, фінансів та оподаткування.

Формування податкової стратегії підприємства здійснюється за наступними послідовними етапами (рис. 1.9.).

1. Встановлення загального періоду формування податкової стратегії. При визначенні періоду формування податкової стратегії слід враховувати тривалість періоду, який визначений для формування загальної стратегії розвитку підприємства, оскільки податкова стратегія відносно загальної стратегії розвитку підприємства має підлеглий характер та не може виходити за його межі. На визначення періоду формування податкової стратегії підприємства також здійснює вплив його галузева приналежність, розмір, стадія життєвого циклу тощо.

Рис. 1.9. Етапи формування податкової стратегії підприємства

2. Визначення факторів впливу зовнішнього податкового середовища та податкової політики держави. Цей етап ґрунтується на вивченні економіко-правових умов діяльності підприємства з урахуванням чинної на даний момент часу податкової політики підприємства та можливої її зміни в майбутньому. Крім того, враховуючи, що податкова стратегія є частиною фінансової стратегії підприємства, на даному етапі досліджується кон'юнктура фінансового ринку та фактори які її визначають, а також здійснюється прогноз кон'юнктури в розрізі окремих сегментів ринку, пов'язаних з майбутніми напрямками діяльності підприємства в процесі здійснення податкового планування.

3. Формування стратегічних цілей діяльності підприємства в сфері податкового планування. Основна мета такої діяльності – це зростання добробуту

власників та максимізація рентабельності діяльності шляхом зниження податкових витрат.

4. Визначення цільових показників податкової стратегії в розрізі окремих періодів її реалізації. На даному етапі здійснюється визначення системи цільових стратегічних нормативів податкового планування підприємства, а також забезпечується їх внутрішня і зовнішня синхронізація в часі. Внутрішня синхронізація передбачає узгодження в часі всіх цільових стратегічних нормативів податкового планування між собою. Зовнішня синхронізація передбачає узгодження в часі реалізації розроблених показників податкової стратегії з показниками загальної та фінансової стратегії підприємства, а також із прогнозованими змінами податкової політики держави.

5. Розробка податкової політики за окремими аспектами діяльності щодо планування податкових платежів. Цей етап є найбільш відповідальним. «Податкова політика являє собою форму реалізації податкової ідеології і податкової стратегії підприємства в розрізі найбільш важливих аспектів діяльності в області податкового планування і на окремих етапах її здійснення. На відміну від податкової стратегії в цілому, податкова політика формується лише по конкретних напрямках податкового планування на підприємстві, що вимагає забезпечення найбільш ефективного управління для досягнення головної стратегічної мети цього процесу» [30]. Формування податкової політики в межах окремих аспектів податкового планування може бути багаторівневим. Наприклад, в межах політики управління податковими платежами підприємства можуть бути розроблені два напрями: політика управління непрямими податками та політика управління прямими податками.

6. Розробка системи організаційно-економічних і економіко-правових заходів щодо забезпечення реалізації податкової стратегії. Система організаційно-економічних заходів передбачає формування на підприємстві різномісних «центрів податкової відповідальності»; визначення прав, обов'язків та рівня відповідальності керівників таких центрів за результативність заходів податкового планування; розробка системи стимулювання посадових осіб за їхній внесок у підвищення ефективності податкового планування тощо.

7. Оцінка ефективності розробленої податкової стратегії. Це заключний етап стратегічного податкового планування підприємства на якому визначається:

- узгодженість податкової стратегії підприємства із загальною стратегією його розвитку (визначається ступінь узгодженості цілей, напрямів та етапів у реалізації цих стратегій);
- узгодженість податкової стратегії підприємства із прогнозними змінами зовнішнього середовища (визначається, наскільки розроблена податкова стратегія відповідає прогнозованому розвитку економіки країни, змінам податкової політики держави і кон'юнктури фінансового ринку в розрізі окремих її сегментів);
- внутрішня збалансованість податкової стратегії (визначається, наскільки узгоджуються між собою окремі цілі і цільові стратегічні нормативи податкової стратегії; наскільки ці завдання і нормативи узгоджуються зі змістом податкової політики в розрізі окремих аспектів податкового планування);
- можливості реалізації податкової стратегії (розглядаються потенційні можливості підприємства щодо формування фінансових, трудових, інтелектуальних, техніко-організаційних ресурсів);
- прийнятність рівня ризиків, пов'язаних з реалізацією податкової стратегії (визначається відповідність прогнозованих податкових ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства, податковому менталітету його власників і адмінперсоналу, який відповідає за процеси оподаткування. Здійснюється оцінка допустимості рівня ризиків для фінансової діяльності даного підприємства в аспекті можливих фінансових витрат (штрафні санкції, пеня за несвоєчасну сплату податків);
- результативність розробленої податкової стратегії (проводяться прогнозні розрахунки фінансових коефіцієнтів, а також досліджується динаміка зміни питомої ваги податкових платежів у доданій вартості).

Як зазначають Крисоватий А.І. та Кізима А.Я. «процес податкового планування підприємства складається з декількох неоднорідних за своєю суттю етапів. З теоретичної точки зору розчленування податкового планування як цілісної діяльності на окремі складові дозволяє в більш повній мірі вивчити

конструкцію даної економічної категорії, за допомогою застосування індуктивного логічного апарата, а також виявити місце податкового планування в комплексі загальноекономічного планування діяльності підприємства» [38].

В найбільш узагальненому вигляді процес податкового планування можна зобразити за допомогою рис. 1.10.

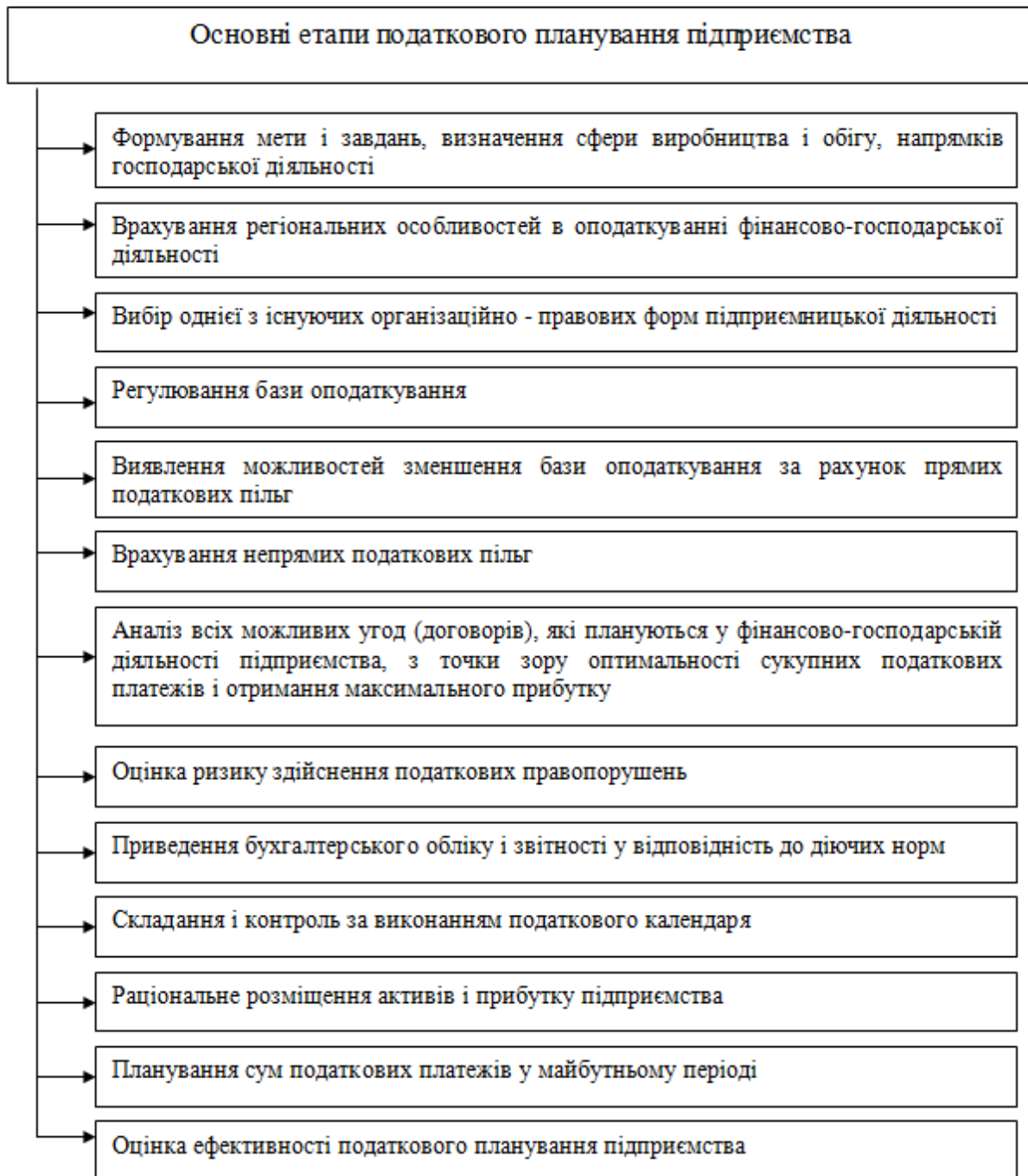

Рис. 1.10. Основні етапи податкового планування на підприємстві.

«Якщо перші три етапи мають місце тільки один раз - до реєстрації підприємства, то 4-13 етапи відносяться до поточного податкового планування, які повинні органічно вписуватись у всю систему управління підприємства» [38].

Розглянемо більш детально сутність визначених етапів податкового планування.

Перший етап, який пов'язаний із формуванням мети, завдань, предмету діяльності підприємства, визначення сфери виробництва та обігу, напрямків його господарської діяльності має важливе значення з точки зору оподаткування діяльності підприємства, оскільки від правильності формулювання мети і завдань, які повинне вирішувати підприємство під час своєї фінансово-господарської діяльності, правильності визначення сфери і напрямів вкладання капіталів залежать можливості оптимізації податкових платежів за рахунок вибору різних (альтернативних) ставок та об'єктів оподаткування.

Реалізація другого етапу податкового планування щодо врахування регіональних особливостей в оподаткуванні фінансово-господарської діяльності, пов'язана з можливостями регіональної диверсифікації діяльності підприємства, що дає можливість використовувати податкові переваги окремих територій.

А саме, виділяють такі групи регіональних утворень з різними системами оподаткування:

1) спеціальні (вільні) економічні зони в межах своєї країни. «У межах цих зон законодавчо встановлюється і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності і спеціальний порядок встановлення податкового режиму» [38]. Такі спеціальні правові режими визначають, як правило, пріоритетні види діяльності під час здійснення яких надаються податкові пільги (наприклад, звільняється від оподаткування прибуток підприємств або оподаткування прибутку підприємств здійснюється за зниженою ставкою; звільняються від оподаткування інвестиції; надаються звільнення від сплати мита та податку на додану вартість при імпорті товарів для реалізації інвестиційних проектів тощо).

2) офшорні території. «Термін «офшор» означає, що засновники створюють свої підприємства за межами території країни, у яких вони проживають (є резидентами). Як правило для цього обираються території з дуже низьким рівнем

оподаткування (а деколи і безподаткові території)» [38]. При здійсненні регіональної диверсифікації діяльності вибір конкретної офшорної території залежить від конкретної мети господарської діяльності підприємства, податкового режиму, розвитку комерційної і фінансової інфраструктури та інших умов. Привабливість відкриття офшорних підприємств полягає не тільки у можливостях легального зменшення податкових платежів, але і в інших перевагах - забезпечення візової підтримки держави - реєстрації, відкриття за кордоном валютного рахунку тощо.

Під новими напрямками в офшорному бізнесі розуміється розробка нових схем податкового планування в експортно-імпортних операціях або пошук нових можливостей формування витрат підприємств-виробників через офшорні компанії з наступним вивільненням оборотних коштів.

На користь ефективності використання схем податкового планування з використанням офшорних компаній свідчить той факт, що «27% світового капіталу зосереджено в офшорних фінансових центрах, а послуги спеціалістів офшорного бізнесу, не дивлячись на їх високу вартість, завжди користуються попитом» [38].

Зі сторони держави об'єктивно існує протидія офшорному бізнесу, що вимагає від спеціалістів у цій сфері більш глибоких знань законодавства різних юрисдикцій, більшої оперативності в отриманні детальної і достовірної інформації у відношенні будь-яких його змін, тобто підвищуються вимоги до кваліфікації і професіоналізму. Крім того, ускладнюються і схеми, в яких, наприклад, будуть задіяні кілька структур (як офшорних, так і не офшорних), що приведе до збільшення витрат користувачів схем податкового планування і подорожчання послуг спеціалістів, які обслуговують офшорні операції.

3) врахування переваг, які надаються договорами про усунення подвійного оподаткування, є найбільш суттєвим, ефективним і законним методом податкового планування з використанням нерезидентських структур.

На етапі вибору однієї з існуючих організаційно-правових форм підприємницької діяльності вирішується питання про вибір однієї з існуючих організаційно-правових форм юридичної особи або форми підприємництва без

створення юридичної особи. Скажімо, законодавство передбачає наступні основні форми оподаткування юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю:

- загальне оподаткування шляхом сплати, у залежності від виду діяльності, податків, зборів, обов'язкових платежів, які встановлені законодавством;
- спрощена система оподаткування, обліку та звітності, яка зараз має форму єдиного податку.

Важливою складовою частиною податкового менеджменту і одним з основних етапів податкового планування на підприємстві є регулювання бази оподаткування.

Принципово важливим з позиції податкового планування є джерело сплати податків, яке у значній мірі визначає конкурентоспроможність продукції, можливості її збуту і, у кінцевому підсумку, фінансові результати підприємницької діяльності. До таких джерел відносять: собівартість продукції, виручку від реалізації, прибуток (дохід).

Виручка від реалізації продукції є джерелом для справляння ПДВ, акцизного податку, вивізного мита. Регулювання бази оподаткування зазначених податків зумовлює вирішення таких взаємопов'язаних завдань: точного визначення можливого об'єкту оподаткування та здійснення контролю за цінами.

При вирішенні першого завдання слід враховувати залежність бази оподаткування від виду діяльності. Знання і врахування у практичній діяльності всіх галузевих особливостей визначення бази оподаткування забезпечить уникнення помилок при розрахунку сум податків, що будуть сплачуватись до бюджету, й, відповідно, втрат від ймовірного застосування штрафних санкцій.

Контроль за цінами не входить у сферу податкового планування, але знання наслідків застосування тих чи інших цін необхідне на стадії прийняття рішень.

Для зниження можливих втрат необхідно врахувати і особливості методики розрахунків окремих податків. Крім того, при податковому плануванні необхідно врахувати всі фактори ризику, які так чи інакше впливають на величину податків, які сплачуються. Наприклад, зменшення суми отриманого від покупців ПДВ на величину сплаченого постачальникам податку можливе тільки при правильному

оформленні первинних і розрахункових документів. З метою уникнення конфліктних ситуацій з податковими органами, необхідно детально контролювати всі первинні документи, які надходять від постачальників, при достатньо стабільних і довгострокових зв'язках аналізувати допущені ними помилки при оформленні таких документів і проводити пояснювальну роботу з метою недопущення таких помилок у майбутньому.

Прибуток підприємства є джерелом сплати податку на прибуток. Значний вплив на планування податку на прибуток мають такі фактори, як вибір форми бізнесу, облікової політики, структури корпоративного капіталу, наявність дочірніх, залежних компаній і (або) офісів в інших податкових юрисдикціях (включаючи міжнародні аспекти операцій компанії) на інших.

Оскільки податок на прибуток залежить від результатів діяльності підприємства, тобто факторів, які знаходяться під значним контролем керівників і працівників, велика кількість питань податкового планування в тій чи іншій мірі пов'язана з розрахунком бази оподаткування.

Проблема регулювання бази оподаткування податків, джерелом сплати яких є фонд оплати праці, зводиться до обмеження зростання чисельності працюючих і контролю за формуванням фонду оплати праці.

Всі податкові платежі, не залежно від джерел їх сплати, у кінцевому результаті зменшують чистий прибуток підприємства. Врахування усіх факторів, які впливають на базу оподаткування, дозволяє не тільки позитивно вплинути на розмір прибутку шляхом оптимізації податків, але й перешкодити виникненню штрафних санкцій, зменшивши таким чином загальний рівень витрат, пов'язаних з оподаткуванням.

Під час з'ясування питання щодо можливостей зменшення бази оподаткування за рахунок податкових пільг, слід враховувати наступне. «При використанні підприємством прямих податкових пільг необхідно враховувати, що всі вони носять цільовий характер. У відповідності з метою їх надання і використання у процесі податкового планування, всі податкові пільги діляться на наступні групи: податкові пільги у вигляді зниження податкових ставок по окремих галузях і видах діяльності; податкові пільги у вигляді звільнення від

сплати податків окремих категорій підприємств; податкові пільги у вигляді звільнення від сплати податку окремих видів господарських операцій і продукції, робіт і послуг; податкові пільги, які враховують регіональні відмінності у системах оподаткування» [38].

Врахування непрямих податкових пільг (по податку на прибуток суть непрямой пільги полягає в тому, що на витрати необхідно списати якомога більшу суму, дозволена законодавством: наприклад шляхом застосування різних методів оцінки надходження та вибуття запасів (таких як ФІФО, середньозваженої собівартості; ідентифікованої собівартості), методів нарахування амортизації необоротних активів тощо. За рахунок умілого використання непрямих податкових пільг підприємство може значно зменшити базу оподаткування і, відповідно, суму податкових платежів.

Проте всі ці аспекти мають обов'язково враховуватись при виборі облікової політики підприємства і відповідним чином відображатися в обліковій політиці підприємства. Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», під обліковою політикою розуміють «сукупність принципів, методів і процедур, які підприємство використовує для складання та подання фінансової звітності» [58]. Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», підприємство повинне «розкривати облікову політику шляхом опису принципів оцінки статей звітності і методів обліку щодо окремих статей звітності» [47]. Але слід пам'ятати, що «облікова політика може змінюватись тільки тоді, коли змінюються статутні вимоги, вимоги органу, який затверджує положення (стандарти) бухгалтерського обліку або якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій чи операцій у фінансовій звітності підприємства. Тому вибір облікової політики підприємства відіграє особливу роль у податковому плануванні» [38].

Належним чином організоване податкове планування передбачає попереднє вивчення всіх господарських договорів, які планується заключити, на предмет їх потенційних податкових наслідків. Після того, як подія відбулась, можливостей для вибору не залишається - простіше попередити виникнення проблеми, ніж виправити вже здійснене.

З метою уникнення податкових правопорушень, необхідним є детальне вивчення і знання основних положень Конституції України, податкового, цивільного, адміністративного і кримінального законодавства.

Важливе місце у податковому плануванні посідає питання відповідності бухгалтерського обліку і звітності діючим нормам. Належний стан обліку на підприємстві дозволяє отримувати об'єктивну інформацію про фінансово-господарську діяльність підприємства.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» чітко визначає, що «вся господарська діяльність підприємства повинна відображатись у первинних документах з наступною реєстрацією, систематизацією, накопиченням та передачею інформації користувачам для прийняття рішень» [58]. У цьому саме і полягає суть бухгалтерського обліку, який є основою для складання фінансової, податкової та статистичної звітності.

З позиції податкового планування важливим є аналіз типових помилок і порушень в оподаткуванні, які виникають внаслідок неефективного функціонування системи обліку і звітності на підприємстві.

Постійні зміни у податковій системі, методиці бухгалтерського обліку і правовому регулюванні діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, а також дефіцит професійних кадрів породжує велику кількість бухгалтерських помилок.

Помилки в оподаткуванні часто ведуть до великих фінансових втрат у тих суб'єктів підприємницької діяльності, облікові працівники яких ці помилки допустили.

Причин помилок багато і вони викликані як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. До об'єктивних причин можна віднести, насамперед часті зміни та нестабільність податкового законодавства, яка ускладнює роботу бухгалтерів.

До суб'єктивних причин податкових помилок відносять:

- недостатню базову підготовку облікових працівників;
- недостатню увагу бухгалтерів до наявних каналів отримання інформації про податкове законодавство, бухгалтерський облік;
- інші причини.

Практикуючі аудитори та результати проведених документальних перевірок податковими органами дозволяють виокремити такі види бухгалтерських та податкових помилок, які призводять до вчинення порушень податкового законодавства:

- відсутність на підприємстві єдиної облікової політики або її непослідовне застосування;
- неправильна інтерпретація фактів господарської діяльності (помилки у веденні бухгалтерського обліку, складанні бухгалтерської звітності), відсутність їх корегування з метою оподаткування;
- помилки під час здійснення розрахунків та сплати податків (неправильне визначення бази оподаткування, неправильний розрахунок величини податкового зобов'язання, що підлягає сплаті до бюджету, неправомірне застосування пільг);
- незаконні дії, до яких відносять господарські операції, здійснені підприємством всупереч діючому законодавству або документам, які регулюють діяльність даного підприємства (засновницькі документи, рішення акціонерів, розпорядження вищестоящих органів);
- пропуск окремих фактів господарської діяльності;
- порушення порядку здійснення готівкових розрахунків і ведення касових операцій.

Важливим етапом податкового планування є складання податкового календаря та контроль за його виконанням. «Податковий календар призначений для контролю за дотриманням правильності обрахування і термінів сплати у бюджет податкових платежів, а також недопущення при цьому помилок, які тягнуть за собою неминучі фінансові санкції. Податковий платіжний календар є складовою частиною платіжного календаря підприємства і використовується у системі оперативного управління грошовими потоками в операційній діяльності підприємства» [38].

Податковий платіжний календар розробляється в цілому по підприємству та складається з одного розділу – графіка податкових платежів. У податковому календарі знаходять відображення «всі види податків, зборів та обов'язкових платежів, які перераховуються підприємством у бюджети всіх рівнів і

позабюджетні фонди. Календарною датою сплати вибирається, як правило, останній день встановлення терміну перерахування податкових платежів кожного виду. З позиції податкового планування цей крок є виправданим: якщо при терміні сплати податкового платежу 20-го числа місяця підприємство перераховує грошові кошти не 5-го числа кожного місяця, коли фактично обрахована сума податку, а точно 20-го числа, то це рівнозначно отриманню безпроцентного кредиту від бюджету на 15 днів» [38].

Під час здійснення розрахунків планових сум податкових платежів у майбутніх періодах, планові розрахунки загальної величини податкових платежів підприємства проводяться в розрізі основних видів податків та зборів, таких як:

- а) податок на прибуток;
- б) податок на додану вартість;
- г) ЄСВ.

Усі планові розрахунки здійснюються за певною послідовністю, яка наведена нижче.

Етап перший. Розраховується сума податкових платежів, базою нарахування яких виступає фонду оплати праці. визначення цієї суми платежів проводиться за формулою [38]:

$$П_{\Phi} = \frac{\Phi ОП \times З_{\Phi}}{100} \quad (1.1.)$$

де $П_{\Phi}$ - планова величина податкових платежів, що визначається базуючись на величині фонду оплати праці;

$\Phi ОП$ – плановий розмір фонду оплати праці;

$З_{\Phi}$, - загальна ставка податкових платежів від фонду оплати праці.

Етап другий. Розраховується сума податкових платежів, які входять у ціну продукції, яка реалізується. «За даними звітного періоду попередньо розраховуються і сумуються середні ставки податку на додану вартість і акцизного збору (по підприємствах з великим обсягом зовнішньоекономічної діяльності - середній розмір мита)» [38]. Розрахунок цієї величини податкових платежів проводиться за формулою [38]:

$$P_{\Pi} = \frac{ВД \times З_{\Pi}}{100} \quad (1.2.)$$

де P_{Π} - планова сума податкових платежів, які входять у ціну продукції;

$ВД$ - розмір валового доходу від реалізації продукції, який планується;

$З_{\Pi}$ - зведена ставка податкових платежів, які входять у ціну продукції.

На третьому етапі визначається сума податку на прибуток. Розрахунок здійснюється за формулою [38]:

$$P_{\Pi} = \frac{Ч_{\Pi} \times С_{\Pi}}{100} \quad (1.3.)$$

де P_{Π} - планова сума податку на прибуток;

$Ч_{\Pi}$ - сума прибутку, який планується;

$С_{\Pi}$ - ставка податку на прибуток.

На четвертому етапі визначається загальна сума податкових платежів, які плануються. Розрахунок здійснюється за формулою [38]:

$$P_3 = P_{\Phi} + P_{\Pi} + P_{\Pi} \quad (1.4.)$$

де P_3 - загальна сума податкових платежів підприємства, які плануються.

Здійснюючи оцінку ефективності податкового планування підприємства, проводять розрахунок системи показників, які б дозволяли визначити: «рівень податкового навантаження на підприємство; рівень впливу окремих заходів податкового планування на величину податкових зобов'язань підприємства; ефективність податкового планування та податкової стратегії підприємства загалом» [38].

Система оцінки ефективності податкового планування підприємства (рис. 1.11) містить дві групи показників [38]:

- показники для оцінки податкового навантаження;
- показники для оцінки ефективності податкового планування.

До групи показників, які дозволяють оцінити податкове навантаження на підприємство, віднесено [38]:

1. Суму податків, зборів та обов'язкових платежів, які сплачуються підприємством:

- а) загальну суму податків;

- б) суму податків за окремі періоди (місяці, квартали, роки), їх динаміку;
- в) суми окремих видів податків;
- г) суми податків за складовими ціни реалізації (податки, які відносять на собівартість продукції, податки з прибутку, акцизи);

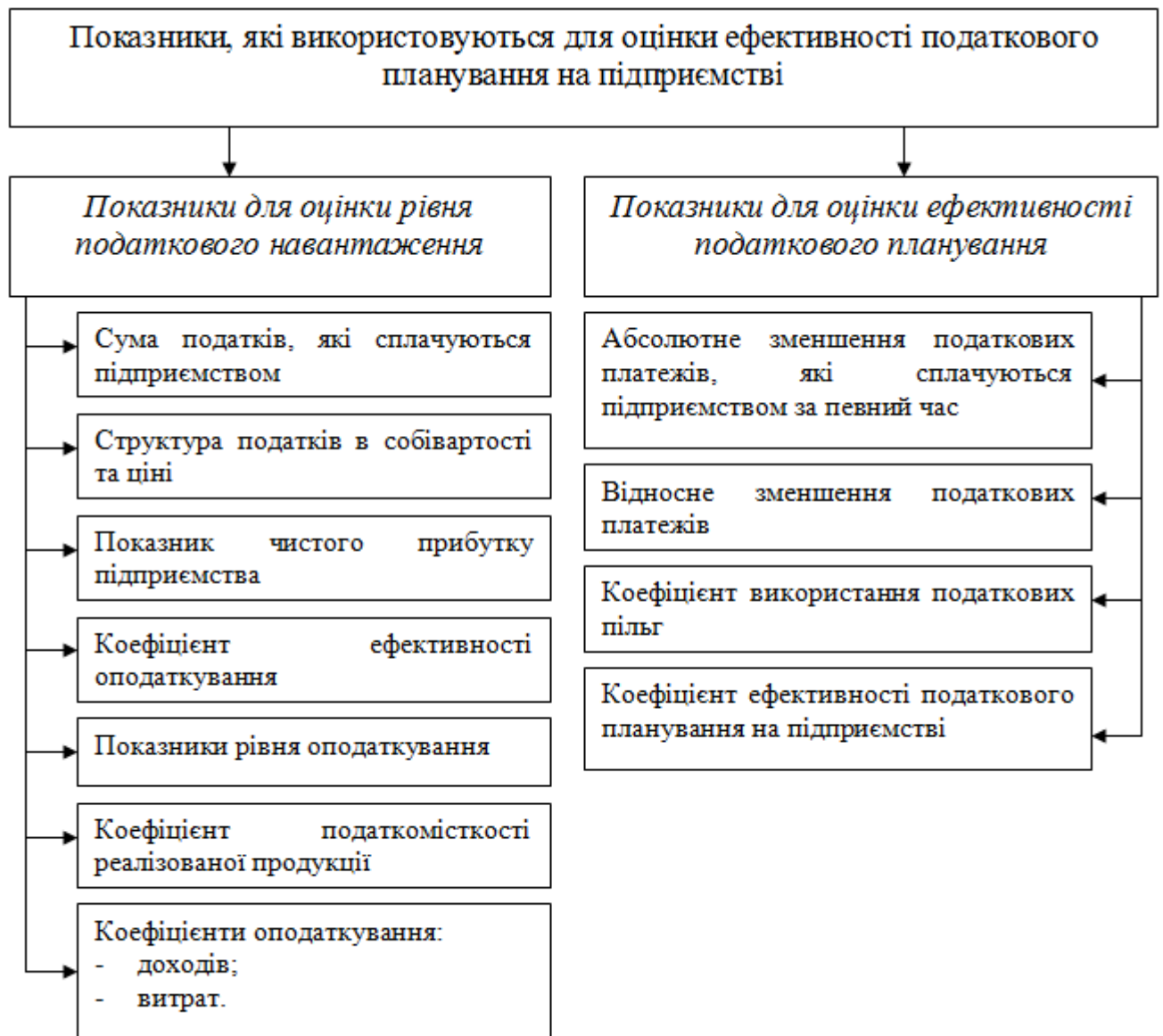

Рис. 1.11. Оцінка ефективності податкового планування на підприємстві

- д) суми податків на окремі види продукції, робіт, послуг;
- е) суми податків за окремими видами виробництв;
- є) суми податків за окремими структурними підрозділами підприємства.

2. «Структуру (частку) податків та окремих їх видів у собівартості продукції, в ціні виробника та в ціні реалізації. Ця структура може формуватися

як для загального обсягу виробництва чи реалізації, так і для обсягу за окремими видами продукції, робіт та послуг» [38].

3. «Показник чистого прибутку підприємства, максимізація якого є методологічною передумовою визначення оптимального рівня випуску продукції при визначених податкових параметрах і ринковій кон'юктурі:

$$\Pi_{\text{ч}} = \text{Ц} \times \text{O}_B - \text{В}_3 - \text{П}_3, \quad (1.5.)$$

де $\Pi_{\text{ч}}$ - показник чистого прибутку;

Ц - ціна (ринкова);

O_B - обсяг виробництва конкретного виду продукції у натуральному вираженні;

В_3 - вартісний показник загальних витрат, які пов'язані з виробництвом продукції, що визначається рівнем середніх витрат на одиницю продукції - (В_C) і її обсягом у натуральному вираженні (O_B), тобто $\text{В}_3 = \text{В}_C \times \text{O}_B$;

П_3 - загальна сума податкових зобов'язань, які виникають при виробництві певного виду і обсягу продукції» [38].

4. «Коефіцієнт ефективності оподаткування (Ке) показує величину чистого прибутку на одиницю податкових витрат [38]:

$$\text{Ке} = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{\text{П}_3} \quad (1.6.)$$

5. «Показники рівня оподаткування включають:

- показник агрегованого оподаткування одиниці продукції (Ao) характеризує середню по підприємству величину податків у розрахунку на одиницю продукції:

$$\text{Ao} = \frac{\text{П}_3}{\text{O}_B} \quad (1.7.)$$

- для підприємств, які виробляють неоднорідну продукцію, показник агрегованого оподаткування визначається на одиницю її вартості:

$$\text{Ao} = \frac{\text{П}_3}{\text{Ц} \times \text{O}_B} \quad (1.8.)$$

- показник загального рівня оподаткування підприємства відносно фінансових результатів його діяльності (агрегована ставка):

$$\text{C}_O = \frac{\text{П}_3}{\Pi} \times 100\% \quad (1.10.)$$

де C_o - ставка агрегованого оподаткування, %. Показник агрегованого оподаткування C_o найбільш повно характеризує реальний рівень фіскального навантаження у визначених податкових умовах, а також розподіл прибутку між державою і підприємством. При збільшенні C_o зменшується прибуток, який залишається у розпорядженні підприємства, і навпаки, при зменшенні C_o цей прибуток збільшується;

Π - показник прибутку до оподаткування;

Π_3 - агрегований показник податків та зборів, сплата яких неминуча у зв'язку з виробничо-комерційною діяльністю підприємства» [38].

«Для збиткових підприємств дана формула трансформується наступним чином:

$$C_T = \frac{-\Pi_3}{-\Pi} \quad (1.11.)$$

де Π_3 - сума заборгованості підприємства по податках та зборах, яка з економічної точки зору є бюджетною субсидією;

Π - збитки підприємства

Дана формула визначає ставку агрегованого субсидіювання підприємства і показує, що управління оподаткуванням має свою специфіку і може бути предметом окремого дослідження» [38].

6. «Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції (K_{Π}). Його обчислюють за формулою:

$$K_{\Pi} = \frac{\Pi_3}{O_p} \quad (1.12.)$$

де Π_3 - сума податкових платежів підприємства за певний період, грн.;

O_p - обсяг реалізації продукції за цей період, грн» [38].

7. «Коефіцієнт оподаткування доходів ($K_{ОД}$) :

$$K_{ОД} = \frac{\Pi_{Ц}}{Д_B} \quad (1.13)$$

де $\Pi_{Ц}$ - сума податків, що їх включають до ціни продукції і сплачують з доходів підприємства за певний період, грн.;

$Д_B$ - сума валового доходу підприємства за цей період, грн» [38].

8. «Коефіцієнт оподаткування витрат ($K_{ОВ}$):

$$K_{OB} = \frac{\Pi_C}{B}$$

(1.14)

де Π_C - сума податків, що їх відносять на витрати виробництва (обігу), тобто зараховують до собівартості продукції (товарів, робіт чи послуг) за певний період, грн.;

B - сума витрат виробництва чи обігу підприємства за цей період, грн» [38].

«До групи показників оцінки ефективності податкового планування відносять:

1. Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний час - місяць, квартал, рік ($\Delta\Pi_a$):

$$\Delta\Pi_a = \Pi_1 - \Pi_0 \quad (1.15)$$

де Π_0 та Π_1 - загальна сума податків, що їх сплачує підприємство відповідно в базовому та звітному (чи плановому) періоді, грн.

2. Відносне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний час ($\Delta\Pi_b$):

$$\Delta\Pi_b = \Pi_1 \times \frac{O_{P1}}{O_{P0}} - \Pi_0 \quad (1.16.)$$

де O_{P1} та O_{P0} , - обсяг реалізації відповідно в базовому та звітному періоді» [38].

«На відміну від $\Delta\Pi_a$, $\Delta\Pi_b$ дозволяє врахувати вплив на зміну податкових платежів підприємства зміни обсягів реалізації продукції, адже більшість податків змінюється пропорційно до обсягу реалізації тих чи інших показників. Ці два показники, що використовуються як у процесі аналізу, так і при плануванні, можуть диференціюватися за видами податків, видами продукції, виробництв чи за окремими структурними підрозділами» [38].

3. «Коефіцієнт використання пільг при оподаткуванні операційної діяльності (K_n) дозволяє визначити, у якій мірі (як ефективно) підприємство використовує передбачені законодавством податкові пільги:

$$K_n = \frac{\Sigma \Pi_{\Pi}}{\Sigma \Pi_{\Pi} + \Pi_3} \quad (1.17.)$$

де $\Sigma \Pi_{\Pi}$ - загальна сума податкових пільг, які використовуються підприємством згідно з чинним законодавством упродовж певного часу.

4. Коефіцієнт ефективності податкового планування на підприємстві (K_{EP}):

$$K_{EP} = \frac{E_{П1}}{П_0} \quad (1.18.)$$

де $E_{П1}$ - економія податкових платежів завдяки податковому плануванню у певному періоді, грн.;

$П_0$ - сума податкових платежів у базовому періоді, грн.» [38].

«Здійснення податкового планування здебільшого не вимагає додаткових витрат, тому що виконується працівниками структурних підрозділів. Якщо для вирішення цих завдань на підприємстві створюється спеціальна служба (наприклад, відділ податкового планування), ефективність її діяльності можна обчислити за формулою:

$$E_{\Phi} = \frac{E_{П}}{B_C} \quad (1.19.)$$

де E_{Φ} - ефективність діяльності служби податкового планування підприємства;

$E_{П}$ - економія податкових платежів внаслідок заходів, реалізованих службою за певний період, грн.;

B_C - витрати на утримання служби за цей період, грн.» [38].

Результати податкового планування потрібно оцінювати не лише за сумою економії податків та отриманих вигід, але і з точки зору зменшення ймовірних збитків і витрат, яких не можна було б уникнути при веденні господарської діяльності без врахування наявних особливостей оподаткування.

1.3. Механізм податкового планування підприємства: принципи, методи, інструментарій

Механізм податкового планування базується на максимальному використанні можливостей чинного законодавства з метою зменшення податкових платежів чи зміни терміну їх сплати і, відповідно, – збільшення доходів і прибутків підприємства [54]. Дія цього механізму забезпечується

шляхом дотримання принципів, використання певних методів, інструментів та моделей оптимізації податкових платежів, що дає змогу контролювати виконання податкових зобов'язань, підвищувати ефективність планування податків, змінювати термін їх сплати чи оптимізувати податкові платежі. Взаємозв'язок складових механізму податкового планування на підприємстві наведено на рис. 1.12.

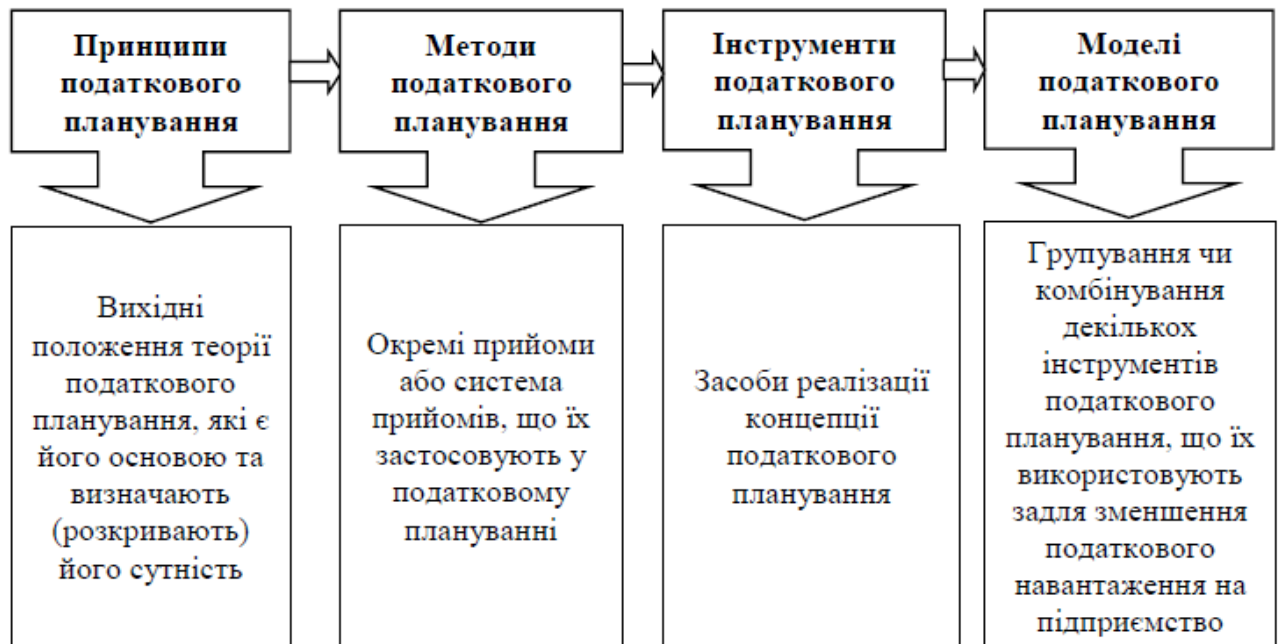

Рис. 1.12. Взаємозв'язок складових механізму податкового планування на підприємстві

Найважливішою складовою механізму податкового планування підприємства є його «принципи – основні теоретичні положення, які визначають сутність та основу податкового планування, та їхнє теоретичне обґрунтування» [54].

На сьогодні не існує єдиної точки зору науковців щодо визначення принципів податкового планування (додаток А). Узагальнюючи наявні підходи у науковій літературі, принципи податкового планування поділяють на загальні та спеціальні [31; 32].

«Загальні принципи податкового планування характеризують зв'язок внутрішньофірмового планування й управління з податковим плануванням. Ці

принципи, які властиві будь-якому виду планування підприємницької діяльності, у тому числі й податковому плануванню як підсистемі внутрішньофірмового планування й управління (менеджменту підприємства). До них належать такі принципи як: системність, участь (колегіальність), неперервність, гнучкість та точність. Водночас спеціальні принципи, притаманні лише податковому плануванню. Вони визначають специфіку процесу податкового планування, його відмінні ознаки в системі менеджменту підприємства. До них належать принципи: перспективності, законності, оптимальності, альтернативності, комплексності, натуральності» [54].

Сутність основних принципів податкового планування висвітлено у додатку Б.

Під методами податкового планування розуміють «окремі прийоми або система прийомів, що їх застосовують у податковому плануванні» [54]. Вся сукупність методів податкового планування формує дві групи методів: загальні та спеціальні (рис. 1.13).

Загальні методи податкового планування включають методи, які мають широку сферу застосування та які можуть застосовуватися як для бюджетування та планування фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому, так і для податкового планування. До загальних методів належать: «розрахунково-аналітичний, нормативний, мікробалансів, графоаналітичних залежностей, матрично-балансовий, статистичні, економіко-математичного моделювання. Ці методи податкового планування використовують для оцінювання доцільності податкового планування і вирішення питань щодо реалізації концепції податкового планування» [54].

Сутність загальних методів податкового планування та їх особливості, які проявляються під час здійснення податкового планування наведено у додатку В.

До складу спеціальних методів податкового планування відносяться методи, «які використовують у податковому плануванні підприємства з метою пошуку та застосування альтернативних варіантів оподаткування» [54].

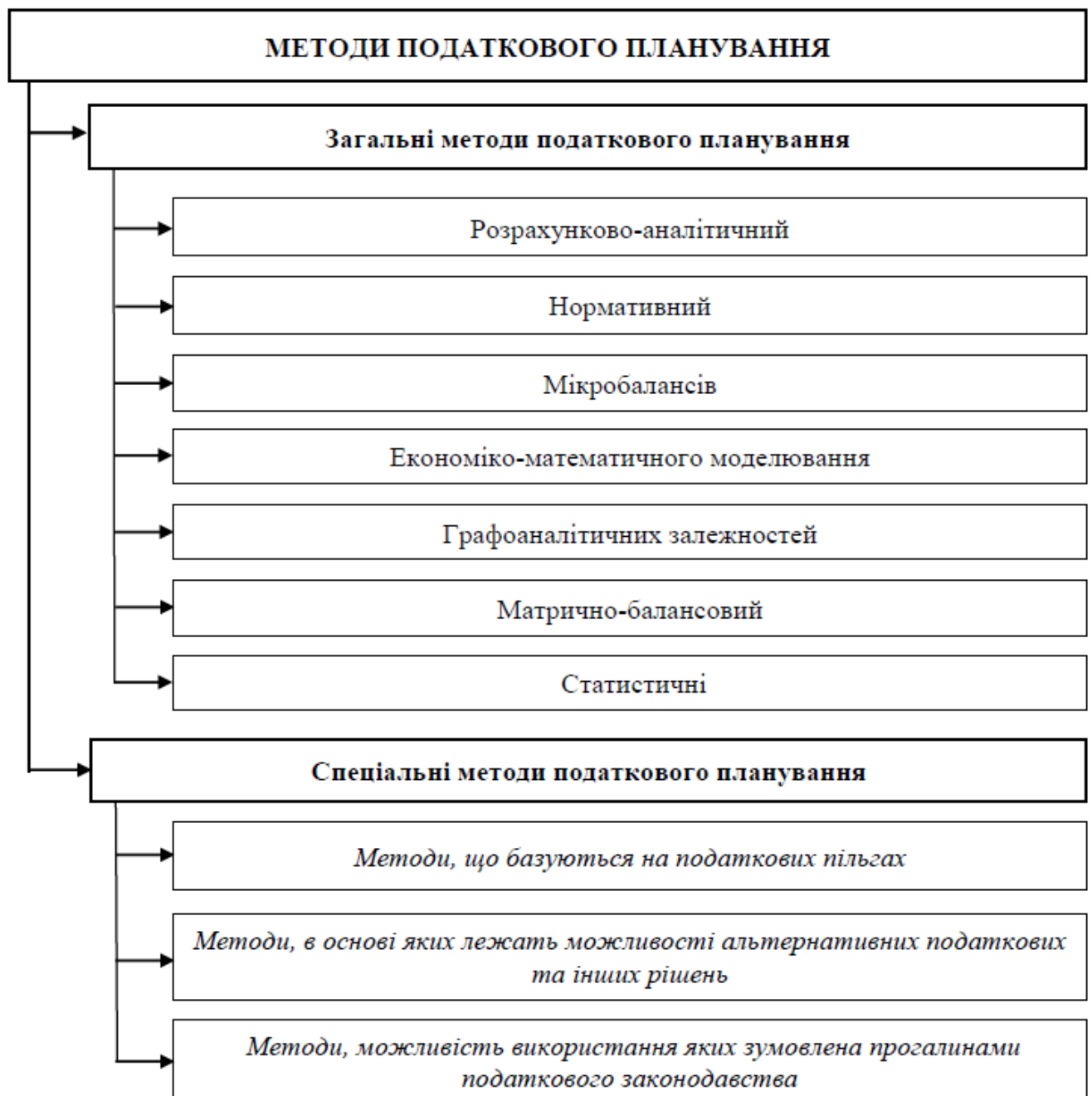

Рис. 1.13. Методи податкового планування

У науковій літературі існує численна кількість спеціальних методів податкового планування та підходів щодо їх трактування (додаток Д), проте всі вони можуть бути груповані й розділені на три групи: «методи, що базуються на податкових пільгах – використання пільг, вибір місця реєстрації платника податку тощо; методи, в основі яких лежить використання альтернативних податкових та інших рішень – заміна (розподіл) відносин, зміна термінів сплати податкових платежів, використання елементів облікової політики та різних систем оподаткування, делегування податків, вибір виду трудових відносин із

працівниками, визначення та зміна структури капіталу, раціональне розміщення прибутку, вибір структури видів діяльності та структури видів продукції тощо; методи, використання яких зумовлене прогалинами податкового законодавства, котрі полягають у використанні різного тлумачення норм законодавства в різних нормативних документах» [54].

Класифікація та види спеціальних методів податкового планування наведено на рис. 1.14.

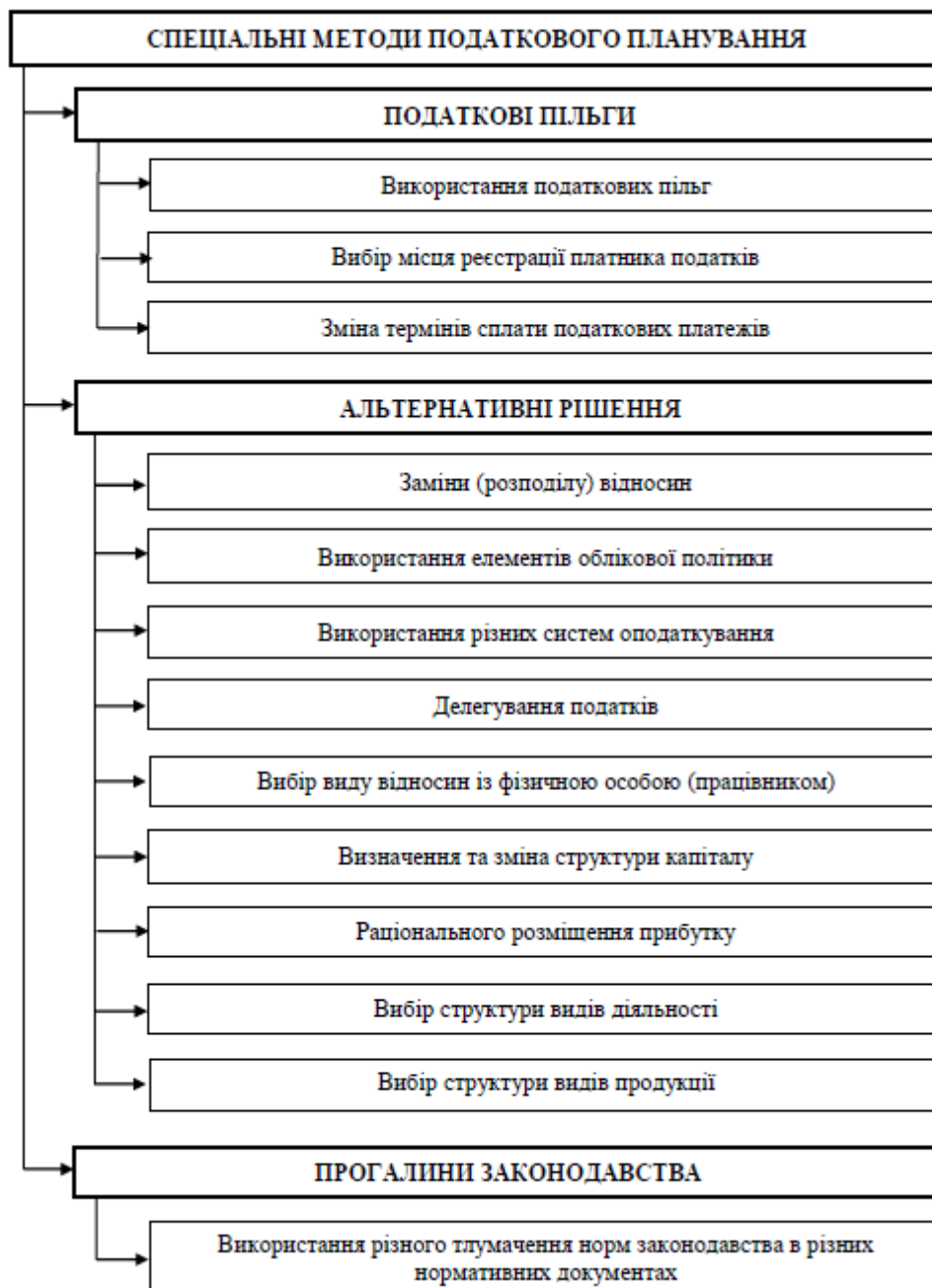

Рис. 1.14. Класифікація та види спеціальних методів податкового планування

Сутність методу використання податкових пільг полягає у тому, що зменшується об'єкт оподаткування на основі здійснення вибору підприємством видів діяльності, або видів продукції, або спеціальних режимів оподаткування, які передбачають пільговий режим оподаткування. «Використання методу застосування законодавчо встановлених пільг і преференцій для різних галузей економіки та груп платників податків є можливим завдяки встановленню особливих режимів оподаткування для окремих галузей, видів діяльності, що найбільше потребують державної підтримки, окремих груп платників податків (суб'єктів малого бізнесу), окремих територій та підприємств, що беруть участь у вирішенні соціальних питань (працевлаштування інвалідів, надання добродійної допомоги неприбутковим установам, організаціям та особам, що потребують такої підтримки), підприємств, що орієнтуються на експорт тощо» [28].

Вибір місця реєстрації підприємства, як метод податкового планування, «безпосередньо зумовлений регіональною диверсифікацією діяльності підприємства, яка дає змогу використовувати податкові переваги окремих територій, де діяльність оподатковують за меншими (нижчими) ставками або повністю вона звільнена від оподаткування. Цей метод реалізують через такі інструменти податкового планування як вільні (спеціальні) економічні зони та офшори» [54].

«Сутність методу зміни терміну сплати податкового платежу пролягає у перенесенні уповноваженим органом встановленого терміну сплати податку (збору) на більш пізній. Зміна термінів сплати податку відбувається шляхом: відстрочення податкових зобов'язань, розстрочення податкових зобов'язань та податковий вексель» [54].

«Метод заміни (розподілу) відносин – полягає в заміні операцій (частини операції) або розподілі господарської операції на декілька частин на операції з аналогічною метою, проте з лояльнішим (більш пільговим) порядком оподаткування. Цей метод реалізують через заміну або розподіл відносин» [54].

«Заміна форм господарських відносин полягає в тому, щоб замінити господарську операцію із високим рівнем оподаткування на господарську

операцію з нижчим рівнем оподаткування, при цьому кінцевий економічний результат цих взаємозамінних операцій має бути однаковим або близьким за змістом. Тобто мета господарської операції однакова, а ставки оподаткування за різних варіантів документального оформлення цієї операції – різні» [54].

«Поділ господарських операцій подібний до заміни форм господарських відносин, однак відмінність між ними полягає в тому, що при використанні поділу господарських операцій замінюють не всю операцію, а лише її частину. Тому його застосовують у випадках, коли з погляду оподаткування вигіднішим є поділити господарську операцію на частини, кожна з яких оподатковується за меншими ставками порівняно з усією операцією, а сукупно досягається оптимізація оподаткування суб'єкта господарювання» [54].

«Метод використання елементів облікової політики як метод податкового планування, полягає в розробленні варіанта облікової політики, спрямованого на оптимізацію податкових платежів. Суть податкового аспекту формування облікової політики підприємства полягає в тому, що з визначених законодавством варіантів ведення обліку вибирають той, який має переваги перед іншими з погляду оптимізації податкових платежів» [54].

«Метод використання систем оподаткування полягає у виборі з наявних систем оподаткування найефективнішого порядку оподаткування. Чинне законодавство передбачає такі основні форми оподаткування суб'єктів господарювання: загальну та спрощену» [54].

«Метод делегування податків передбачає передавання сплати податкових платежів спеціально створеним структурам, діяльність яких спрямована на зменшення фіскального податкового тиску на основне підприємство» (Карпова, 2005). «Цей метод пов'язаний із розміщенням податкомістких видів діяльності на інших підприємствах, контрольованих платником (перенесення сплати ПДВ на підприємство-експортер тощо)» [54].

Метод вибору виду відносин (трудових, цивільно-правових, господарських) із фізичними особами (працівниками) полягає у виборі відносин із фізичними особами (працівниками) з меншим податковим навантаженням на доходи фізичних осіб (оплату праці). Усі нарахування і відрахування, платниками яких є

як працедавець, так і працівник, до бюджету перераховує підприємство, яке виплачує заробітну плату та виконує функцію податкового агента. Тому одна й та сама сума, виплачена фізичній особі залежно від виду відносин (характеру виплати) та документального підтвердження, може призвести до різного податкового навантаження на оплату праці.

Метод визначення та зміни структури капіталу підприємства полягає у раціональному розміщенні та зміні структури капіталу або складових структури капіталу (власного та залученого капіталу) з метою оптимізації податкових платежів.

Метод раціонального розміщення прибутку полягає в раціональному розміщенні прибутку (через виплату дивідендів, на формування статутного чи резервного капіталів) з метою оптимізації податкових платежів.

Метод вибору структури видів діяльності полягає у зміні структури видів діяльності. В залежності від різних видів діяльності, якими займається підприємство, воно сплачує різні суми податкових платежів. Можливий вибір сфери діяльності новостворюваного суб'єкта господарювання регламентовано у класифікаторі видів економічної діяльності (КВЕД).

Метод вибору структури видів продукції полягає у зміні структури видів продукції, які підприємство реалізовуватиме, передбачає необхідність обрання саме тих видів продукції, оподаткування яких несе мінімальний рівень податкового навантаження на підприємство, за рахунок використання різних ставок і об'єктів оподаткування.

Послідовність застосування методів податкового планування наведено на рис. 1.15.

«Вибір спеціальних методів податкового планування здійснюють залежно від особливостей організації та діяльності підприємства (організаційно-правової форми, виду діяльності, податкового поля підприємства тощо) та реалізують їх через використання інструментів та моделі податкового планування» [54].

У процесі реалізації податкового планування використовують різноманітний інструментарій від норм чинного законодавства до пошуку можливих прогалин у ньому.

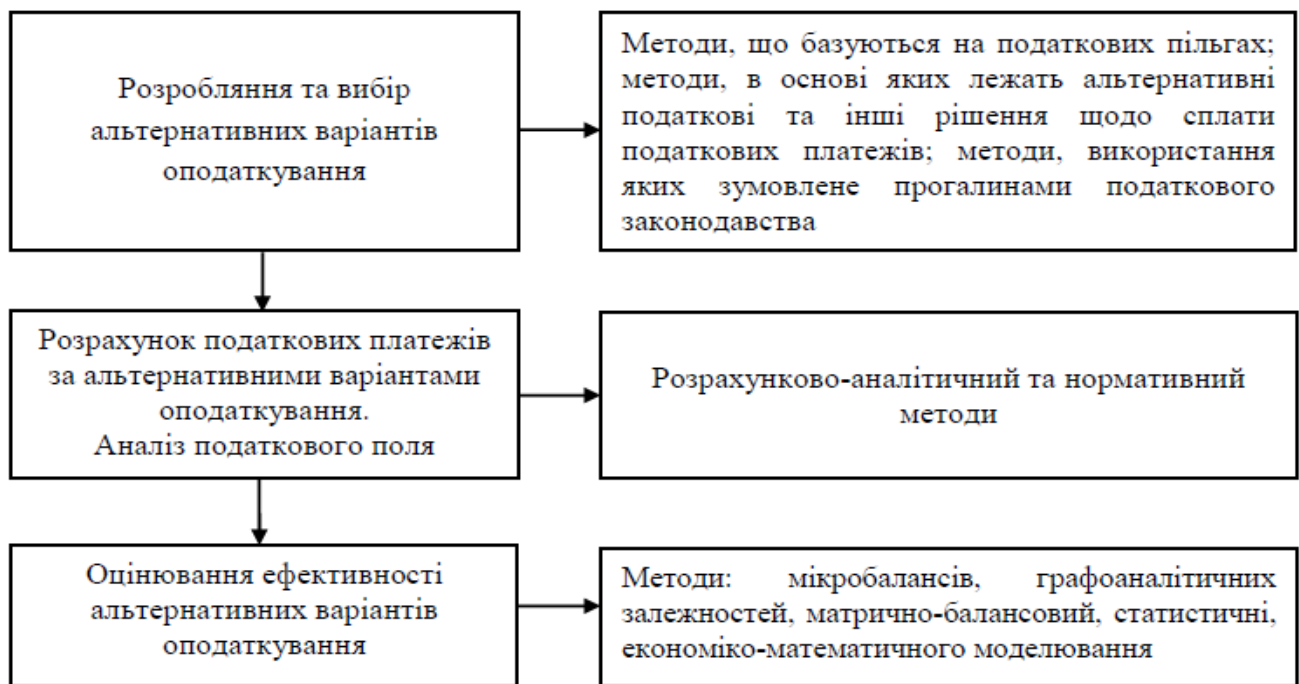

Рис. 1.15. Послідовність застосування методів податкового планування

Важливе значення при виборі таких інструментів має можливість впливу на основні елементи податку: платників податку, об'єкт оподаткування, базу оподаткування, ставки податку, порядок обчислення податку, податковий період, термін та порядок сплати податку, термін та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

Інструменти податкового планування – це «засоби реалізації концепції податкового планування, до них відносять: заміну та розподіл відносин, зміну терміну сплати податкових платежів, вибір видів діяльності та видів продукції, вибір спеціальних режимів оподаткування, списання запасів, амортизаційні відрахування, розподіл транспортно-заготівельних витрат, формування резервів (резервного капіталу), вибір системи оподаткування, перенесення об'єкта оподаткування, вид відносин, зміну структури капіталу чи його складових тощо» [54].

У процесі розроблення інструментів податкового планування підприємство має дотримуватись етапів, наведених на рис. 1.16.

Виокремлюють три групи інструментів: «податкові пільги – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від

обов'язку щодо нарахування і сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, зазначених у ПКУ» [57].

Елементи податку, підстави для надання податкових пільг та порядок їх застосування визначає виключно ПКУ [57]. Згідно з ст. 30 ПКУ, податкові пільги надають через: «податкове вирахування (знижки), що зменшують базу оподаткування до нарахування податку та збору; зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору; встановлення зниженої ставки податку та збору; звільнення від сплати податку та збору» [57].

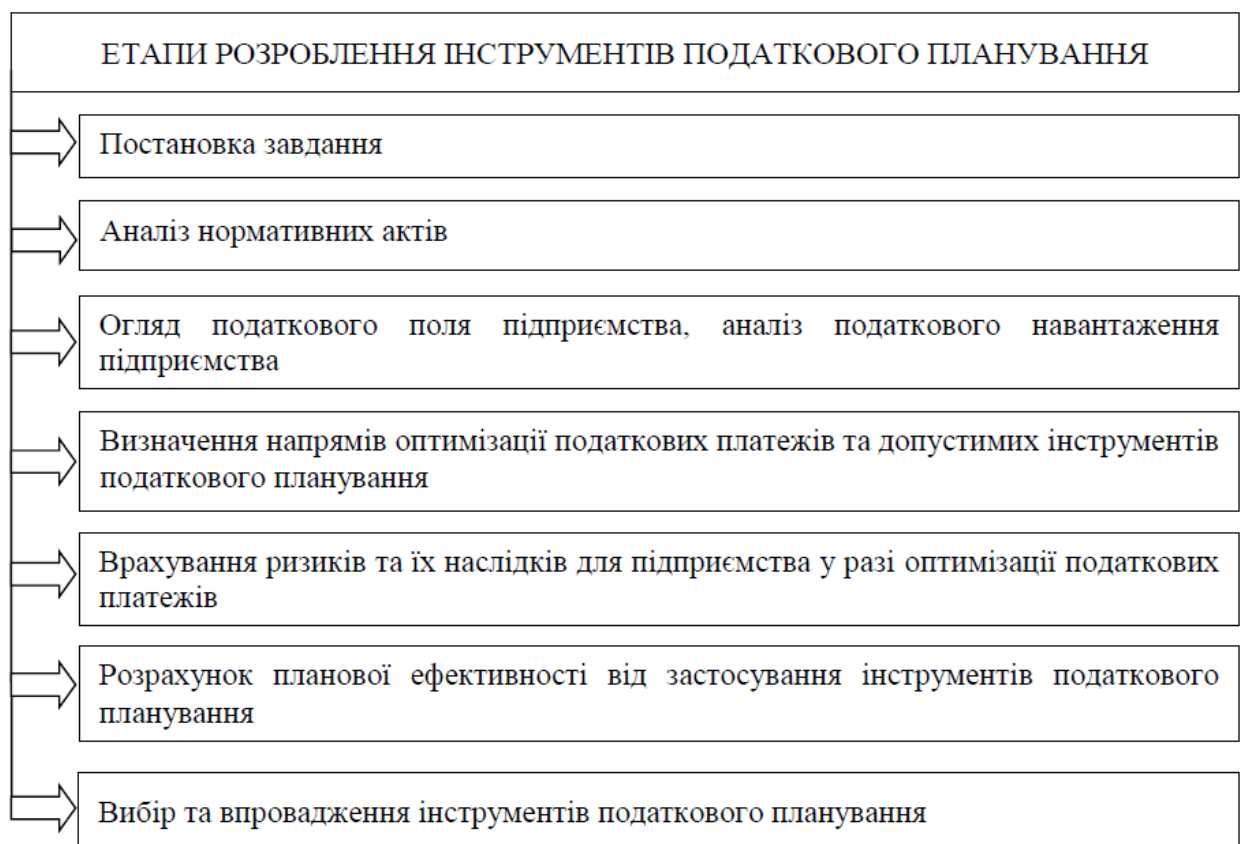

Рис. 1.16. Етапи розроблення інструментів податкового планування

Альтернативні рішення передбачають вибір найприйнятнішого рішення щодо використання певних інструментів, моделей оподаткування з точки зору оптимізації податкових платежів.

Щодо використання прогалини законодавства у вигляді інструментарію податкового планування, то це «комбінування суперечливих положень (норм) податкового законодавства з іншими нормативними актами з метою оптимізації

податкових платежів із урахуванням презумпції правомірності дій платника податку» [57].

Висновки до розділу 1

На основі аналізу й узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності податкового планування, під останнім слід розуміти складову частину загальноекономічного планування підприємства, яке представляє собою процес формування і визначення розміру податкових зобов'язань, за допомогою вибору оптимального сполучення різних варіантів здійснення господарської діяльності, спрямовану на досягнення стратегічних цілей підприємства.

Організація податкового планування на підприємстві – це комплекс заходів, спрямований на встановлення необхідних зв'язків і узгоджених дій між учасниками податкового планування в часі та реалізацію взаємозалежних видів робіт (етапів), здійснення яких забезпечить постановку ефективної системи податкового планування і розвиток господарської діяльності підприємства в цілому.

Процес організації податкового планування на підприємстві передбачає реалізацію взаємозалежних видів робіт (етапів): формування мети і завдань, визначення сфери та напрямів господарської діяльності; врахування наявних регіональних особливостей, які здійснюють вплив на процеси оподаткування фінансово-господарської діяльності; вибір організаційно-правової форми провадження підприємницької діяльності; регулювання бази оподаткування; виявлення наявних можливостей щодо зменшення бази оподаткування за рахунок використання прямих податкових пільг; врахування можливостей застосування непрямих податкових пільг; оцінювання ризиків вчинення податкових правопорушень; складання податкового календаря та контроль за його виконанням; планування суми податкових платежів до бюджету на майбутні періоди; оцінка ефективності процесів податкового планування на підприємстві..

Механізм податкового планування приводиться в дію завдяки певним принципам, методам, інструментам та моделям оптимізації податкових платежів. Принципи податкового планування поділяються на загальні (системності участі (колегіальності), неперервності, гнучкості, точності) та спеціальні (перспективності, законності, комплексності, альтернативності, оптимальності, натуральності). Методи податкового планування включають загальні – використовуються як для здійснення планування діяльності загалом, так і під час податкового планування та спеціальні – використовуються виключно у процесі податкового планування й спрямовані на пошук та застосування альтернативних варіантів оподаткування. Інструменти податкового планування включають: податкові пільги; альтернативні рішення; прогалини законодавства.

РОЗДІЛ 2

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ТА ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ПП «АЛЬФА - ЗЕМПРОЕКТ»)**

2.1. Організаційна та фінансово-економічна характеристика ПП «Альфа - Земпроект»

Приватне підприємство «Альфа-Земпроект» засновано 23 січня 2005 року базуючись на чинному законодавстві України, про що є відповідне Свідоцтво про державну реєстрацію та що підтверджується Витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (додаток Е).

Підприємство є юридичною особою, користується всіма правами, якими наділено юридичних осіб і виконує зобов'язання, що пов'язані з його фінансово-господарською діяльністю. ПП «Альфа-Земпроект» має поточні рахунки в установах банків, круглу печатку з власною назвою, фірмовий бланк та інші реквізити.

Основною метою діяльності підприємства, згідно Статуту є одержання прибутку на основі провадження фінансового господарської діяльності у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах.

Згідно класифікації видів діяльності за КВЕД ПП «Альфа-Земпроект» провадить такі види діяльності:

71.12 Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах;

62.03 Діяльність із керування комп'ютерним устаткуванням;

68.31 Агентства нерухомості;

71.11 Діяльність у сфері архітектури;

74.90 Інша професійна, наукова та технічна діяльність;

01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві;

01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;

01.63 Післяурожайна діяльність;

46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;

46.33 Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами;

45.19 Торгівля іншими автотранспортними засобами;

46.18 Діяльність посередників, що спеціалізуються в торгівлі іншими товарами;

46.19 Діяльність посередників у торгівлі товарами широкого асортименту;

46.43 Оптова торгівля побутовими електротоварами й електронною апаратурою побутового призначення для приймання, записування, відтворювання звуку й зображення;

46.49 Оптова торгівля іншими товарами господарського призначення;

46.51 Оптова торгівля комп'ютерами, периферійним устаткуванням і програмним забезпеченням;

46.52 Оптова торгівля електронним і телекомунікаційним устаткуванням, деталями до нього.

Вищим органом управління підприємством виступає безпосередньо засновник. Загальне керівництво підприємством здійснює директор, який укладає договори, проводить наймання працівників та їх звільнення, встановлює розподіл обов'язків між ними та межі їхньої відповідальності.

Директор має право без доручення діяти від імені підприємства, представляти його у всіх установах, підприємствах і організаціях та має право першого підпису.

Засновник видає розпорядження, які є домінуючими. Директор підприємства видає накази, які не вступають у супереч з розпорядженнями Засновника.

Підприємство має право:

- укладати прямі і багатосторонні договори з державними та недержавними підприємствами і організаціями, а також з юридичними та фізичними особами інших країн, виступати між ними посередником;

- встановлювати договірні ціни на виконані роботи, надані послуги, виготовлену продукцію у відповідності до діючого законодавства;

- самостійно витрачати свої грошові кошти, зараховані на його поточні рахунки;

- самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність згідно з законодавством України.

Майно підприємства належить його засновнику за правом приватної власності.

Матеріально-технічну базу та засоби підприємства, тобто його майно, складають основні фонди, оборотні засоби, а також інші матеріальні та фінансові ресурси, вартість яких відображається у самостійному балансі підприємства.

Прибутки, які залишаються у підприємства після виплати податків, витрат та внесення інших обов'язкових платежів, спрямовуються на утворення статутного капіталу, а також інші фонди, які встановлює засновник.

Підприємство веде єдиний облік результатів діяльності. Відповідальність за стан обліку, своєчасне надання бухгалтерської та іншої звітності покладена на посадових осіб підприємства, компетенція яких визначена чинним законодавством України.

Підприємство самостійно розробляє та затверджує штатний розклад, визначає оклади, форми і системи оплати праці співробітників та робітників, що залучаються, які стимулюють підвищення його продуктивності, якості та культуру обслуговування.

Загальний розмір виплати за результатами праці окремих працівників не обмежується.

В разі необхідності для виконання конкретних і надання послуг підприємство має право залучати громадян, виробничі, творчі та інші колективи, спеціалістів науково-дослідних закладів, вищих учбових закладів /поза робочим часом за основним місцем роботи/ на підставі індивідуальних договорів, зокрема

договорів підряду, доручення, трудових угод, контрактів, інших форм угод, що передбачені цивільним законодавством України з оплатою праці на договірних засадах.

Підприємство забезпечує своїм працівникам безпечні умови праці, несе відповідальність за шкоду, нанесену їх здоров'ю та працездатності.

Працівники підприємства підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню у передбаченому законодавством порядку.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства здійснюється державною податковою службою, засновником та незалежними аудиторськими службами.

Підприємство несе майнову відповідальність, передбачену законодавством, за порушення договірної, кредитної, розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції, робіт, послуг та інших правил здійснення господарської діяльності. Засновники несуть відповідальність за зобов'язаннями підприємства у межах своїх вкладів у статутний фонд.

З метою виявлення тенденцій розвитку підприємства, досягнутих показників його фінансово-господарської діяльності, проведемо розрахунок та аналіз основних економічних та фінансових показники його діяльності на підставі даних фінансової звітності (додаток Ж).

Розрахунок основних показників діяльності ПП «Альфа-Земпроект» представимо у вигляді таблиці (табл. 2.1.).

Як свідчать наведені дані, в 2022 році в порівнянні з попередніми 2020 р. та 2021 р. економічна ситуація на досліджуваному підприємстві значно покращилась. Останнє насамперед пов'язано з тим, що за підсумками роботи за 2022 рік підприємством було отримано прибуток у розмірі 90000 грн. Чистий дохід від реалізації продукції у 2022 р. порівняно із 2021 р. підвищився на 3449,4 тис. грн, або зріс більше ніж у 2 рази. Враховуючи підвищення обсягів реалізації продукції, робіт та послуг, збільшилась і їх собівартість.

Таблиця 2.1.

Економічні показники діяльності ПП «Альфа-Земпроект»

Показники, тис. грн.	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +, -		Відносний приріст (відхилення), %		
	2020	2021	2022	2021 / 2020	2022 / 2021	2021 / 2020	2022 / 2021	2022 / 2020
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	240,1	1 543,5	4 992,9	1 303,4	3 449,4	542,86	223,48	1 979,51
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	216,6	1 250	4 517,6	1 033,4	3 267,6	477,1	261,41	1 985,69
Інші операційні витрати	21,2	519,8	365,6	498,6	-154,2	2 351,89	-29,67	1 624,53
Інші доходи	0	300	0	300	-300		-100	
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	2,3	73,7	109,7	71,4	36	3 104,35	48,85	4 669,57
Витрати (дохід) з податку на прибуток	0,4	13,3	19,7	12,9	6,4	3 225	48,12	4 825
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	1,9	60,4	90,0	58,5	29,6	3 078,95	49,01	4 636,84
Разом доходи	240,1	1 843,5	4 992,9	1 603,4	3 149,4	667,81	170,84	1 979,51
Разом витрати	237,8	1 769,8	4 883,2	1 532	3 113,4	644,24	175,92	1 953,49

Про підвищення рівня ефективності діяльності свідчить значне зниження чистого прибутку підприємства, величина якого у 2022 р. зросла на 58,5 тис. грн. порівняно з 2020р. та на 29,6 тис. грн., порівняно із 2021 р. Слід відзначити, як позитивний факт в діяльності підприємства, що доходи зростали більш стрімкими темпами порівняно із витратами.

Майно підприємства представлено необоротними та оборотними активами, структура яких та тенденції зміни за 2020-2022 р. наведені на рис. 2.1 -2.3.

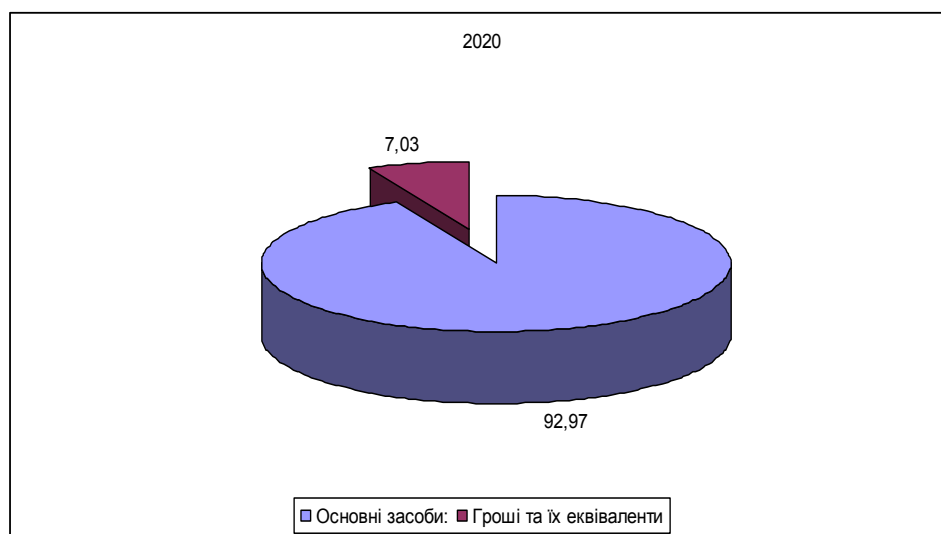

Рис. 2.1. Структура майна ПП «Альфа-Земпроект» у 2020 р.

Як свідчать наведені дані, у 2020 р. у складі майна підприємства перебували основні засоби та грошові кошти. При цьому частка основних засобів у загальній вартості майна підприємства складала 92,97%, а частка грошових коштів – 7,03%.

Впродовж 2021 р. та 2022 р. складові майна ПП «Альфа-Земпроект» розширилися, насамперед, за рахунок оборотних активів, оскільки з'явилися в їх складі запаси та інші необоротні активи. При цьому слід відмітити, що загальна структура та співвідношення між оборотними та необоротними активами залишилися майже незмінними: основні засоби складала 93,35% майна, а на оборотні активи припадало 6,65% (рис. 2.2.)

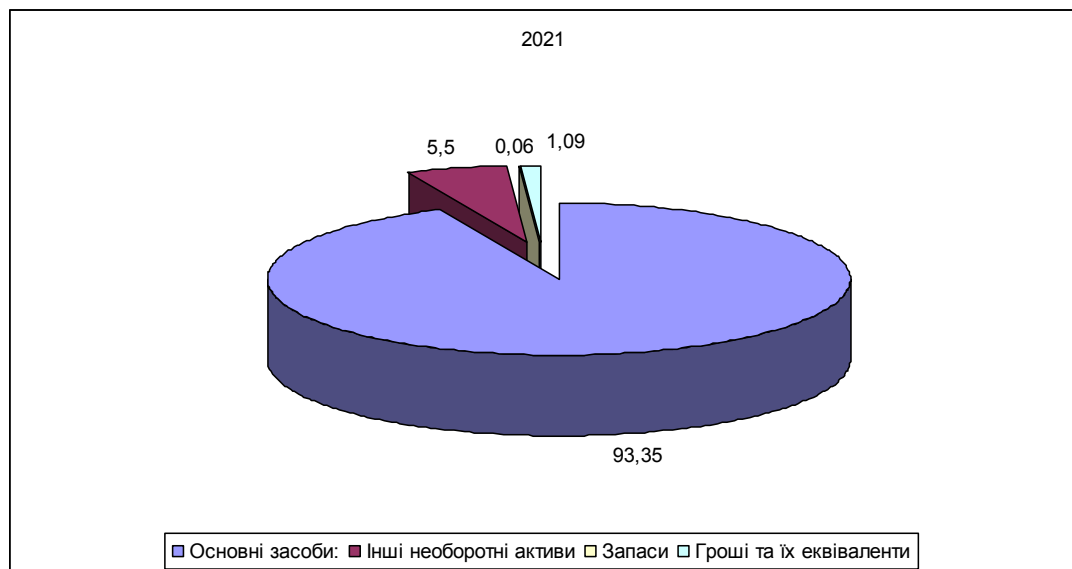

Рис. 2.2. Структура майна ПП «Альфа-Земпроект» у 2021 р.

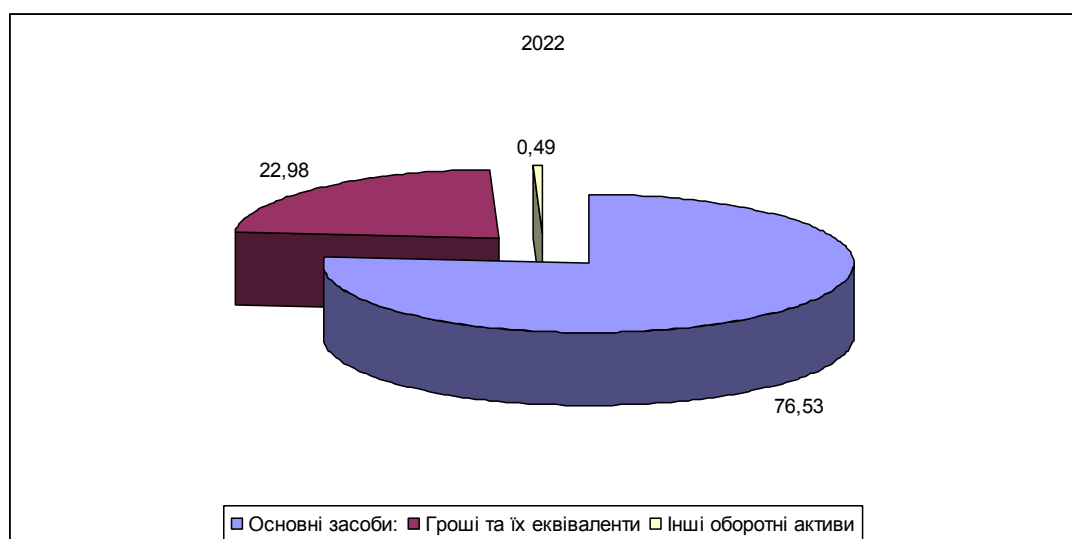

Рис. 2.3. Структура майна ПП «Альфа-Земпроект» у 2022 р.

Позитивні зміни у структурі майна відбулися у 2022 р., оскільки частка грошових коштів в валюті балансу зросла до позначки 22,98%, що є свідченням підвищення абсолютної ліквідності підприємства (рис. 2.3).

З метою дослідження тенденцій зміни ліквідності підприємства нами були розраховані показники поточної ліквідності, швидкої ліквідності та абсолютної ліквідності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Динаміка показників ліквідності ПП «Альфа-Земпроект» в 2020 - 2022 рр.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2020	2021	2022	2021 / 2020	2022 / 2021	2022 / 2020
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	0,01	0,01	0,26	0	0,25	0,25
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,01	0,01	0,26	0	0,25	0,25
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,01	0,26	0	0,25	0,25

Як свідчать дані наведені у таблиці 2.2., всі коефіцієнти ліквідності мають однакове зазначення, це пов'язано із тим, що в складі оборотних активів основну частку займають грошові кошти, інші активи мають настільки мале значення, що суттєвого впливу на показники ліквідності не здійснюють. Досліджуючи отримані значення показників ліквідності слід відзначити, що тільки у 2022 р. один із показників досяг рівня нормативного значення – коефіцієнт абсолютної ліквідності. Нормативне зазначення даного показника встановлено на рівні 0,2-0,35 відсоткових пункти, і тільки у 2022 р. ПП «Альфа-Земпроект» було спроможне негайно ліквідувати свою короткострокову кредиторську заборгованість. Проте, це стосується лише найбільш термінової заборгованості, оскільки коефіцієнт поточної ліквідності та коефіцієнт швидкої ліквідності знаходяться на рівні значно нижчому від нормативного. Таким чином, можемо зробити висновок про низький рівень ліквідності досліджуваного підприємства.

Важливими для оцінювання фінансових показників діяльності підприємства є показники фінансової стійкості. Як свідчить інформація, наведена у табл. 2.3, підприємство в жодному із досліджуваних періодів не мало здатності сплачувати

поточні борги та здійснювати розширення діяльності, оскільки величина власних обігових коштів (функціонуючого капіталу) мала від ємне значення.

Таблиця 2.3

Динаміка показників фінансової стійкості ПП «Альфа-Земпроект» в 2020 - 2022 рр.

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,–		
	2020	2021	2022	2021 / 2020	2022 / 2021	2022 / 2020
Власні обігові кошти, тис. грн.	-1 817,2	-2 573,5	-2 445	-756,3	128,5	-627,8
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	-115,01	-76,14	-2,8	38,87	73,34	112,21
Маневреність власних оборотних коштів	-0,01	-0,01	-0,35	0	-0,34	-0,34
Коефіцієнт фінансової автономії	-7,15	0,11	0,11	7,26	0	7,26
Коефіцієнт фінансової залежності	-0,14	9,39	9,28	9,53	-0,11	9,42
Коефіцієнт фінансового левериджу	-1,14	8,39	8,28	9,53	-0,11	9,42
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,13	-8,28	-6,1	-9,41	2,18	-7,23
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	1	1	1	0	0	0
Коефіцієнт фінансової стійкості (покриття інвестицій)	-7,15	0,11	0,11	7,26	0	7,26
Коефіцієнт мобільності активів	0,08	0,01	0,31	-0,07	0,3	0,23

Величина коефіцієнта фінансової стійкості характеризує величину власних коштів в загальній заборгованості підприємства. Міжнародною практикою прийнято нормативне значення даного коефіцієнта на рівні не менше 0,5. На ПП «Альфа-Земпроект» в 2020 році він становив -7,15, а в 2021-2022 рр. – 0,11 процентних пункти. Отже, підприємство не можна вважати фінансово незалежним, тобто його зобов'язання не можуть бути погашені за рахунок власних засобів.

Оцінюючи величину розрахованих показників фінансової стійкості слід вказати на те, що жоден із досліджуваних показників не був в межах встановленого для кожного із них нормативного рівня, що свідчить про не стійкий фінансовий стан ПП «Альфа-Земпроект».

На короткострокову і довгострокову платоспроможність підприємства впливає його спроможність отримувати прибуток. У зв'язку з цим доцільно розглянути ще один аспект діяльності підприємства – його рентабельність, яка є якісним показником ефективності роботи підприємства.

Про прибутковість діяльності підприємства свідчать коефіцієнти рентабельності активів, власного капіталу, виробничих фондів, діяльності тощо. Зазначені коефіцієнти в 2021-2022 рр. були вище нуля, так як підприємство працювало прибутково. В 2021-2022 роках підприємством було отримано прибуток у розмірі 60400 грн., та 90000 грн, відповідно, що стало наслідком і підвищення показників рентабельності. Оцінюючи показники рентабельності слід вказати на достатньо високий їх рівень, що позитивно характеризує діяльність підприємства. Проте, незважаючи на зростання абсолютної суми чистого прибутку, отриманого підприємством у 2022 р. у порівнянні з 2021 р. деякі показники рентабельності знизилися, зокрема: рентабельність активів, рентабельність виробничих фондів, рентабельність продажів за чистим прибутком (табл. 2.4).

Таблица 2.4.

Динаміка показників рентабельності (збитковості) ПП «АльфаЗемпроект»

Показники	Рік		Абсолютний приріст (відхилення), +,-
	2021	2022	
Рентабельність (пасивів) активів (чистий прибуток в чисельнику), %	3,84	2,71	-1,13
Рентабельність (пасивів) активів (ЕВІТ в чисельнику), %	4,69	3,31	-1,38
Рентабельність (пасивів) активів (ЕВІТДА в чисельнику), %	4,69	3,31	-1,38
Рентабельність власного капіталу, %	-9,31	25,29	34,6
Рентабельність виробничих фондів, %	4,12	3,23	-0,89
Рентабельність продажів за чистим прибутком (чиста маржа), %	3,91	1,8	-2,11
Коефіцієнт реінвестування, %	3 177,32	100	-3 077,32
Коефіцієнт стійкості економічного зростання, %	617,27	22,45	-594,82
Період окупності активів	26,02	36,87	10,85
Період окупності власного капіталу	-10,74	3,95	14,69

Зменшилася і величина капіталізації чистого прибутку та темпи зростання власного капіталу за рахунок чистого прибутку, що підтверджується зниженням коефіцієнта реінвестування та коефіцієнта стійкості економічного зростання у 2022 р. порівняно з 2021 р.

Показники фінансового стану, що були розраховані, свідчать про низькі показники ліквідності та фінансової стійкості підприємства, що ставить під сумнів його потенційно можливості до своєчасного погашення поточної заборгованості. В той же час, підприємство є рентабельним та з кожним роком

нарощує величину чистого прибутку, що говорить про правильний підхід до сформованої структури активів та джерел їхнього формування.

2.2. Аналіз практики організації податкового планування на матеріалах ПП «Альфа-Земпроект»

Згідно з Довідкою про взяття на облік податника податків ПП «Альфа-Земпроект» сплачує податкові платежі на встановлених законодавством правилах та знаходиться на загальній системі оподаткування.

З метою проведення аналізу практики податкового планування на ПП «Альфа-Земпроект» нами було досліджено: які служби займаються плануванням, хто здійснює обчислення та сплату податків, скільки працівників зайнято в цій діяльності, який освітній рівень цих фахівців, основні особливості посадових обов'язків спеціалістів, які займаються податковим плануванням на підприємстві, інструменти податкового планування, документи, що розроблюються в процесі планування податкових платежів, показники ефективності податкових управлінських рішень, порядок контролю за реалізацією прийнятих рішень, які заходи щодо оптимізації податкового навантаження застосовуються в процесі діяльності підприємства; інша інформація, що стосується питань організації податкового планування.

На підставі отриманої інформації щодо вказаних вище питань будувалася система податкового планування на досліджуваному підприємстві, відслідковувалися зв'язки між різними структурними підрозділами підприємства з приводу реалізації заходів податкового планування, аналізувалися вхідні і вихідні інформаційні потоки, як від різних елементів системи управління оподаткуванням, так і від системи в цілому. Останні (інформаційні потоки) вивчалися за допомогою з'ясування їх сутнісного навантаження, що міститься в матеріальних носіях (документальних джерелах, комп'ютерних файлах), а також через візуальне спостереження за діями працівників підприємства в процесі податкового планування.

У загальному вигляді організаційна структура податкового планування, що функціонує на ПП «Альфа-Земпроект» включає наступних суб'єктів: директора, головного бухгалтера та бухгалтера по податкам.

На початку кожного року головний бухгалтер розробляє графік сплати податкових платежів та застосування пільг по окремих податках та передає його на ознайомлення директору підприємства. Директор, в свою чергу, оцінивши подані йому документи, передає їх на виконання в бухгалтерію.

Безпосереднім розрахунком поточних податків, що сплачуються ПП «Альфа-Земпроект» в бюджет, займається бухгалтер по податках. В цілому задача бухгалтерії полягає в повному, відповідно до діючого податкового законодавства, обчисленні податкових платежів, складанні податкових декларацій та сплати податків. Крім того, директор здійснює функцію контролю дотримання графіку сплати податкових платежів.

Фахівці, що беруть участь у податковому плануванні на ПП «Альфа-Земпроект» мають вищу економічну освіту.

У процесі податкового планування на ПП «Альфа-Земпроект» використовують допомогу сторонніх консультантів, у якості яких виступають аудиторські фірми. Основні питання консультування такі: правильність обчислення податкових платежів; адекватність застосування податкових пільг при розрахунку податкових зобов'язань; рекомендації аудиторів по складним питанням оподаткування, які мають неоднозначне тлумачення.

Основними джерелами інформації про можливі зміни податкового законодавства, практичні методики обчислення податкових платежів, прецедентах вирішення податкових суперечок в судових органах для ПП «Альфа-Земпроект» є періодичні публікації бухгалтерсько-юридичної спрямованості, серед яких можна виділити: он-лайн журнали та газети – «Бухгалтерія», «Все про бухгалтерський облік», «Дебет-Кредит», «Головбух» та інші. Важлива для підприємства інформація, що міститься у зазначених джерелах, вивчається і передається по вертикалі «зверху – вниз» від директора до працівників бухгалтерії. Також головний бухгалтер регулярно приймає участь у семінарах, які проводяться

Державною податковою службою України для платників податків та проходить курси підвищення кваліфікації.

В даний момент питаннями податкової оптимізації займається бухгалтерія підприємства. В основному використовуються метод прийняття облікової політики з максимальним використанням наданих можливостей для зниження розміру податкових платежів та метод застосування законодавчо встановлених пільг. При цьому пільги в основному використовуються в момент безпосереднього обчислення податкових платежів при заповненні податкових декларацій.

Таким чином, формування облікової політики ПП «Альфа-Земпроект» є одним з основних способів документального забезпечення податкового планування.

При цьому, слід зазначити, що облікова політика для цілей оподаткування багато в чому відрізняється від облікової політики для цілей бухгалтерського обліку. Від формулювання елементів цієї облікової політики прямо залежать податкові наслідки по ПДВ, податку на прибуток та інші податки і збори. Інформаційною основою для обчислення податкових платежів підприємства є дані бухгалтерського обліку, у цьому зв'язку бухгалтерські облікові регістри формуються таким чином, щоб забезпечувати можливість визначати податкові зобов'язання в розрізі сплачуваних платежів з мінімальними трудозатратами.

Для цілей оподаткування обліковою політикою визнається обрана підприємством сукупність способів визначення доходів, витрат, їх визнання, оцінка і розподіл, а також облік інших необхідних для цілей оподаткування показників фінансово-господарської діяльності.

Облікова політика на ПП «Альфа-Земпроект» розкриває підходи підприємства до вирішення наступних питань:

- визначення бази оподаткування з податку на прибуток підприємства;
- формування податкових зобов'язань перед бюджетом;
- оцінка майна;
- розподіл збитків між податковими періодами.

У процесі формування облікової політики на підприємстві встановлені й обґрунтовані:

- порядок організації податкового обліку;
- принципи і порядок податкового обліку видів діяльності, здійснюваних підприємством;
- форми аналітичних реєстрів податкового обліку;
- технологія обробки облікової інформації;
- способи ведення податкового обліку й ін.

Для реалізації облікової політики та цілей оподаткування на підприємстві затверджені організаційно-технічні способи ведення податкового обліку, способи організації технологічного процесу ведення податкового обліку які встановлюють:

- організацію роботи бухгалтерської служби в частині податкового обліку;
- склад, форму і способи формування аналітичних реєстрів податкового обліку;
- організацію документообігу, порядок збереження документів податкової звітності і реєстрів податкового обліку;
- форми реєстрів податкового обліку і порядок відображення в них аналітичних даних. При цьому форми реєстрів податкового обліку і порядок відображення в них аналітичних даних податкового обліку, даних первинних облікових документів розробляються підприємством самостійно і визначаються відповідними додатками до Наказу про облікову політику ПП «Альфа-Земпроект».

Система податкового обліку організується підприємством, виходячи з принципу послідовності застосування норм і правил податкового обліку, тобто застосовується послідовно від одного податкового періоду до іншого.

Облікова політика для цілей оподаткування застосовується на досліджуваному підприємстві з першого січня року, наступного на роком її прийняття.

Облікова політика для цілей оподаткування на ПП «Альфа-Земпроект» розробляється в розрізі окремих видів сплачуваних податків і зборів.

У залежності від характеру, а також умов здійснення і напрямів діяльності підприємства витрати підрозділяються на: пов'язані з реалізацією робіт та з надання послуг та інші.

Витрати, які не можуть бути безпосередньо віднесені на витрати конкретного виду діяльності, розподіляються підприємством пропорційно частці відповідного доходу в сумарному обсязі всіх доходів підприємства нарастаючим підсумком. Групування витрат з метою їх віднесення до тієї чи іншої групи витрат для цілей оподаткування уточнюється при формуванні способів ведення податкового обліку, обумовлених наявними альтернативами податкового законодавства, а також при розробці реєстрів податкового обліку.

Розглянемо окремі складові облікової політики ПП «Альфа-Земпроект», які використовуються ним для цілей оптимізації оподаткування.

Порядок визнання доходів і витрат. Існує два методи визнання доходів і витрат від реалізації: 1) метод нарахування; 2) касовий метод.

Основним методом при визначенні прибутку для досліджуваного підприємства є метод нарахування.

Порядок визнання доходів по звітним (податковим) періодам. По доходах, які відносяться до декількох звітних (податкових) періодів, і у випадку якщо зв'язок між доходами і витратами не може бути визначений чітко чи визначається непрямым шляхом, доходи розподіляються підприємством самостійно з урахуванням принципу рівномірності визнання доходів і витрат.

У випадку якщо умовами договору передбачене одержання доходів протягом більш ніж одного звітного періоду і не передбачена поетапна здача виконаних робіт, витрати розподіляються підприємством самостійно з урахуванням принципу рівномірності визнання доходів і витрат.

Методи оцінки сировини і матеріалів. При визначенні розміру матеріальних витрат при списанні сировини і матеріалів, використовуваних при виробництві продукції та виконанні робіт і наданні послуг, відповідно до прийнятої підприємством облікової політики для цілей оподаткування застосовується метод середньозваженої собівартості. В обліковій політиці також закріплюються: групи

запасів, у відношенні яких застосовується відповідний метод оцінки і порядок розрахунку середньої собівартості (при виборі даного методу).

Метод оцінки покупних товарів. При реалізації товарів (майна) підприємство зменшує доходи від таких операцій на вартість реалізованих товарів (реалізованого майна), визначену в наступному порядку: при реалізації покупних товарів - на вартість придбання таких товарів, визначену відповідно до прийнятої підприємством облікової політики для цілей оподаткування з застосуванням методу оцінки покупних товарів по собівартості перших за часом придбання (ФІФО) товарів.

Створення резерву сумнівних боргів. ПП «Альфа-Земпроект» не створює резерви сумнівних боргів, оскільки не має в цьому потреби.

Методи визначення витрат на виконання робіт та надання послуг. З метою визначення витрат та їх обліку використовують позамовний метод. При цьому визначають витрати та здійснюють калькуляції собівартості за окремими замовленнями та за окремими контрактами (договорами).

Отже, вказані елементи облікової політики підприємства спрямовані на оптимізацію його оподаткування, ефективність яких буде визначена в наступному розділі кваліфікаційної роботи.

2.3. Оцінювання ефективності чинного механізму податкового планування на матеріалах ПП «Альфа-Земпроект»

Як було зазначено в попередніх розділах роботи, оцінювання ефективності податкового планування на підприємстві передбачає розрахунок певної системи показників, за допомогою яких здійснюється оцінка податкового навантаження та оцінка ефективності податкового планування.

На рис. 2.4, наведено систему показників, на підставі яких нами буде проведено оцінювання податкового навантаження ПП «Альфа-Земпроект» (рис. 2.4).

До першої групи показників відносяться:

- сума податків, які сплачуються підприємством;

- структура податків в собівартості та ціні;
- показник чистого прибутку підприємства;
- коефіцієнт ефективності оподаткування;
- показники рівня оподаткування;
- коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції;
- коефіцієнт оподаткування доходів і витрат.

Рис. 2.4. Система показників оцінювання податкового навантаження ПП
«Альфа-Земпроект»

Друга група показників передбачає визначення:

- абсолютного зменшення податкових платежів, які сплачуються підприємством за певний час;
- відносне зменшення податкових платежів;
- коефіцієнт використання податкових пільг;
- коефіцієнт ефективності податкового планування на підприємстві.

Перш ніж здійснювати розрахунок наведених вище показників, нами були визначені основні податкові платежі, які сплачуються ПП «Альфа-Земпроект». До останніх відносяться:

1. Податок на прибуток підприємств.
2. Податок на додану вартість.
3. Податок з доходів фізичних осіб та військовий збір.

4. Єдиний соціальний внесок.

5. Інші податки та збори (податок на майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, земельний податок).

Порядок визначення видів податкових платежів сплачуваних досліджуваним підприємством та їх розміри встановлювались виходячи зі специфіки і видів діяльності ПП «Альфа-Земпроект» та форм податкових декларацій і розрахунків які складаються підприємством і подаються до Головного управління Державної податкової служби у Кіровоградській області.

Загальна сума податків, які були сплачені ПП «Альфа-Земпроект» в 2020-2022 рр. представлена в табл. 2.35.

Таблиця 2.5.

Сума податків та зборів сплачених ПП «Альфа-Земпроект» в 2020-2022 рр.

Види податків і зборів сплачуваних підприємством	Звітний період, рік			Абсолютне відхилення, +/-	
	2022	2021	2020	2022/2021	2022/2020
Податок на прибуток підприємств, тис. грн.	19,70	13,30	0,40	+6,40	+19,30
Податок на додану вартість, тис. грн.	79,30	17,30	1,40	+62,00	+77,90
ПДФО та Військовий збір, тис. грн.	96,80	90,20	69,30	+6,60	+27,50
Єдиний соціальний внесок, тис. грн.	114,05	103,07	80,10	+10,98	+33,95
Інші податкові платежі, тис. грн.	2,94	2,73	0,32	+0,21	+2,62
Всього, тис. грн.	312,79	226,60	151,52	+86,19	+161,27

Як свідчать результати дослідження зміни величини сплачуваних підприємством податків, в 2022 році, їх сума зросла порівняно з 2021 роком на 86,19 тис. грн., а порівняно із 2020 роком на 161,27 тис. грн.

Найбільшими обсяги зростання податкових платежів у 2022 р. відбулося по податку на додану вартість – на 62,00 тис. грн. порівняно із 2021 р. та на 77,90 тис. грн. порівняно з 2020 р., а також по єдиному соціальному внеску – на 10,98 тис. грн. порівняно з 2021 р. та на 33,95 тис. грн. порівняно із 2020 р. Зростання досліджуваних показників пов'язано насамперед з зростанням загальних результатів діяльності підприємства, та відповідно бази оподаткування за деякими податками та зборами: зростання обсягів наданих послуг та відповідно виручки від реалізації призвело до зростання податкових зобов'язань з податку на додану

вартість, зростання середньомісячної заробітної плати працівників та фонду заробітної плати призвело до зростання величини зобов'язань по єдиному соціальному внеску.

Слід вказати, що й інші податкові платежі, які сплачуються підприємством, хоча не так інтенсивно, але також демонструють динамку зростання у 2022 р. порівняно із 2020 р та 2021 р.

Більш точними показниками зміни суми податкових платежів сплачуваних підприємством є розрахунок структури сплачуваних податків (рис. 2.4, рис. 2.5, рис. 2.6).

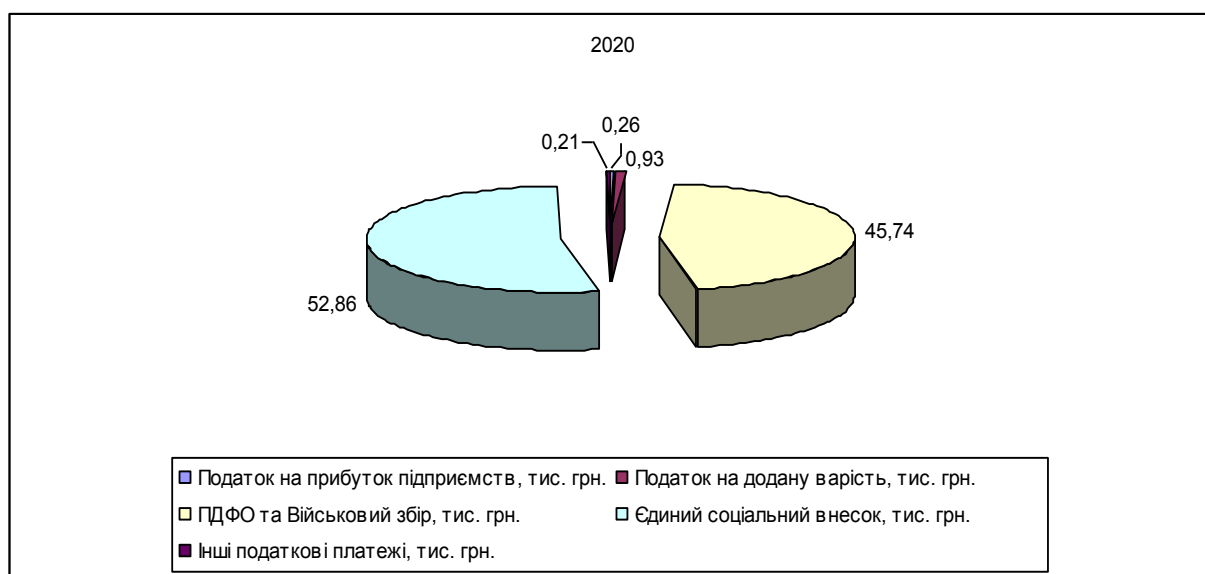

Рис. 2.4. Структура податкових платежів ПП «Альфа-Земпроект» у 2020 р.

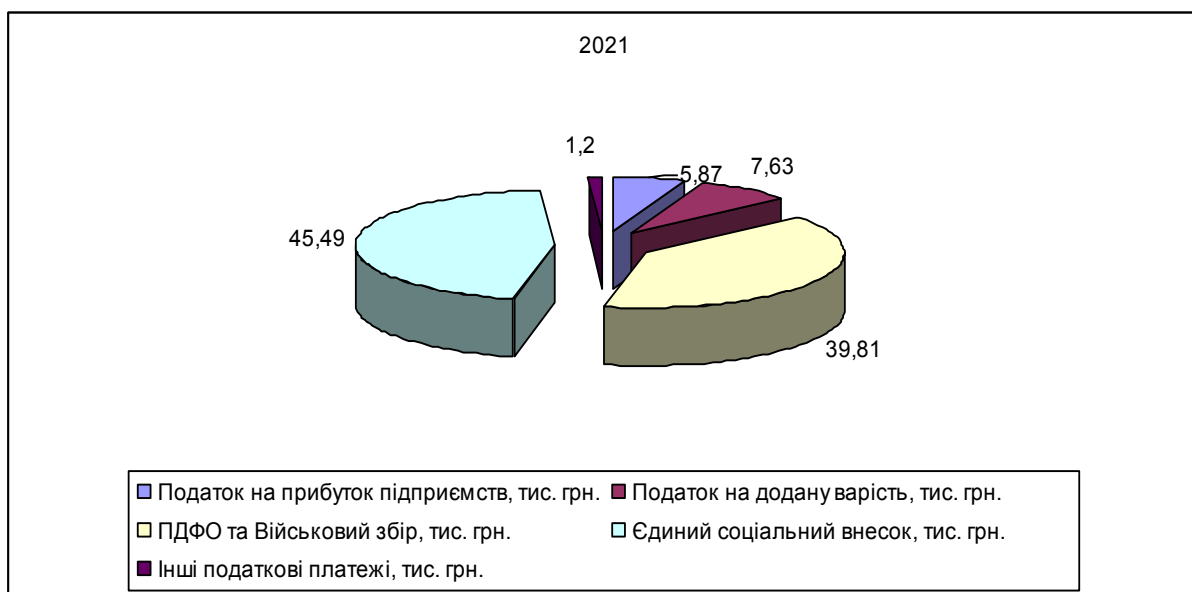

Рис. 2.5. Структура податкових платежів ПП «Альфа-Земпроект» у 2021 р.

Як свідчить проілюстровані дані на рис. 2.4 та рис. 2.5, структура податкових платежів ПП «Альфа-Земпроект» зазнала суттєвих змін. Якщо у 2020 р. основний податковий тягар припадав на єдиний соціальний внесок та ПДФО і військовий збір, то незважаючи на їх превалюючу частку й у 2021 р., зросла питома вага податку на прибуток підприємства (у зв'язку із зростанням фінансових результатів) та частки інших податків та зборів.

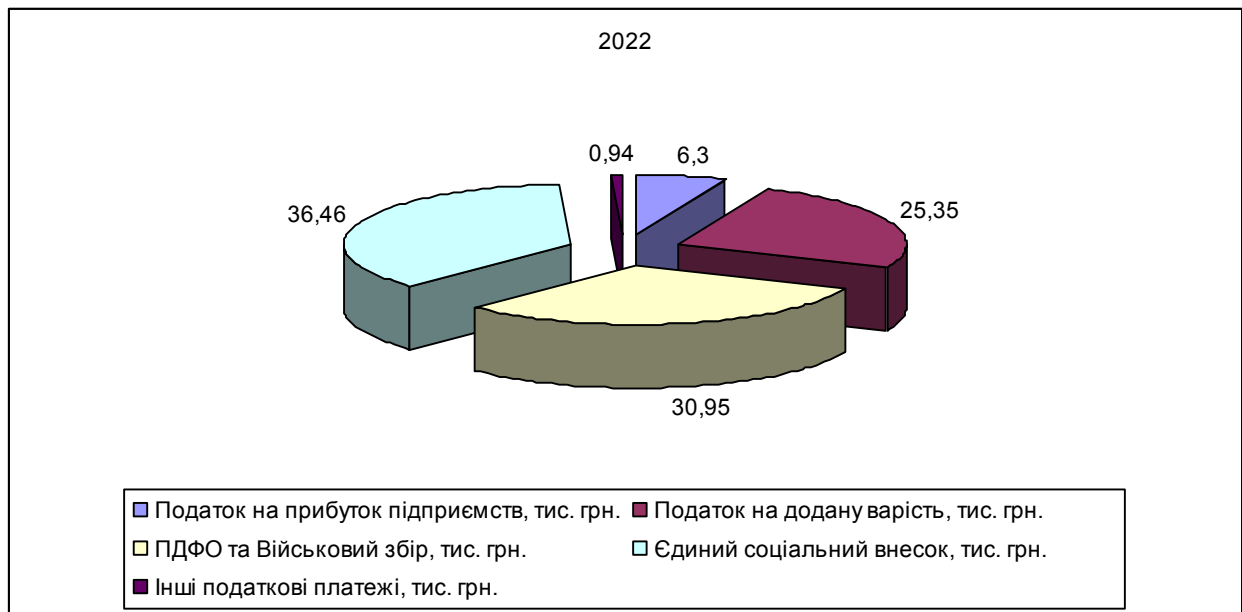

Рис. 2.6. Структура податкових платежів ПП «Альфа-Земпроект» у 2022 р.

Як свідчать дані рис. 2.6, у 2022 р. зменшилася питома вага ЄСВ та ПДФО і військового збору у сукупній сумі сплачених ПП «Альфа-Земпроект» податкових платежів та зросла частка податку на прибуток підприємства та частка інших податків і зборів.

Результативність податкового планування на підприємстві дозволяють оцінити: коефіцієнт ефективності оподаткування, коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції, коефіцієнт оподаткування доходів, коефіцієнт оподаткування витрат, коефіцієнт оподаткування прибутку. Вихідні дані для розрахунку зазначених показників наведено у табл. 2.6

Таблиця 2.6.

Вихідна інформація для визначення показників результативності податкового планування ПП «Альфа-Земпроект»

Назва показника	2020	2021	2022
Загальна сума сплачених податків, грн.	151520	226600	312790

Доходи, грн.	240100	1843500	4992900
Витрати, грн..	237800	1769800	4883200
Виручка від реалізації продукції, грн.	240100	1543500	4992900
Чистий прибуток, грн.	1900	60400	90000

Коефіцієнт оподаткування прибутку показує яка величина чистого прибутку припадає на одиницю податкових витрат:

$$2020 \text{ р.: } Ke = \frac{1900}{151520} = 0,01;$$

$$2021 \text{ р.: } Ke = \frac{60400}{226600} = 0,27 ;$$

$$2022 \text{ р.: } Ke = \frac{90000}{312790} = 0,29$$

Враховуючи, що в 2020 році підприємством було отримано незначний прибуток у розмірі 1900,00 грн. коефіцієнт ефективності податкового планування теж мав низьке значення, що не може вважатись ефективним.

За результатами діяльності підприємства в 2021 році ним було отримано прибутку в розмірі 60400,00. грн., отже, на одну гривню податкових витрат припадало 0,27 коп. чистого прибутку, в 2022 році цей показник досягнув значення 0,29. В оптимальному варіанті про ефективність податкового планування можна говорити в тому випадку, коли він зростає, тобто знижується податкове навантаження на підприємство. Як свідчать проведені розрахунки, коефіцієнт ефективності податкового планування зростає, що є позитивним.

Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції (K_{II}) дозволяє визначити суму податкових платежів, які припадають на одиницю обсягу реалізованої продукції:

$$2020 \text{ р.: } K_{II} = \frac{15150}{240100} \times 100\% = 63,11\%;$$

$$2021 \text{ р.: } K_{II} = \frac{226600}{1543500} \times 100\% = 14,68\%;$$

$$2022 \text{ р. } K_{II} = \frac{312790}{4992900} \times 100\% = 6,26\%$$

Отримані величини коефіцієнта податкомісткості реалізованої продукції за даними ПП «Альфа-Земпроект» упродовж досліджуваного періоду поступово знижуються, що в принципі свідчить про те, що система податкового планування працює достатньо ефективно не потребує коригувань.

Говорячи про ефективність податкового планування, яка оцінюється на підставі коефіцієнта податкомісткості реалізованої продукції слід зазначити про наступні можливі його розміри та відповідну оцінку:

- якщо коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції знаходиться в межах 20-25%, і тримається у цих межах на протязі декількох розрахункових періодів, це означає, що система податкового планування працює достатньо ефективно і не потребує коригувань;

- якщо коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції знаходиться в межах 26-40%, і тримається у цих межах на протязі декількох розрахункових періодів, це означає, що система податкового планування працює не досить ефективно, з урахуванням специфіки діяльності підприємства, і потребує корегувань, які можуть бути здійснені за рахунок внутрішніх резервів силами бухгалтерії та використанні консультаційних послуг з боку аудиторських служб;

- якщо коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції знаходиться в межах 41-70%, і тримається у цих межах на протязі декількох розрахункових періодів, це означає, що система податкового планування працює не ефективно та потребує коригувань вся фінансова система бізнесу, створення спеціальних підрозділів для вирішення цієї проблеми. Як свідчать проведені розрахунки, у цьому діапазоні знаходилися показники 2020 р., коли величина коефіцієнта податкомісткості становила 63,11%, проте, як бачимо підприємство змогло виправити ситуацію уже починаючи із 2021 р.;

- якщо коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції більше 71%, то взагалі потрібно подумати про доцільність продовження даного виду діяльності та можливих методах попередження повної втрати фінансових активів.

Коефіцієнт оподаткування доходів ($K_{ОД}$) характеризує величину податкових платежів, які включаються до ціни продукції в загальній сумі валового доходу підприємства:

$$2020 \text{ р. } K_{ОД} = \frac{151520}{240100} = 0,63;$$

$$2021 \text{ р. } K_{ОД} = \frac{226600}{1843500} = 0,12;$$

$$2022 \text{ р. } K_{ОД} = \frac{312790}{4992900} = 0,06.$$

Як свідчать наведені розрахунки, величина податкових платежів, яка включається до ціни продукції в 2021-2022 роках порівняно з 2020 роком дещо знизилась, що насамперед пов'язано з дещо випереджаючим зростанням величини доходу підприємства, порівняно з величиною податкових платежів.

Коефіцієнт оподаткування витрат ($K_{ОВ}$) характеризує суму податків, які відносяться на витрати виробництва у загальній сумі витрат виробництва підприємства:

$$2020 \text{ р.: } K_{ОВ} = \frac{151520}{237800} = 0,64;$$

$$2021 \text{ р.: } K_{ОВ} = \frac{226600}{1769800} = 0,13;$$

$$2022 \text{ р. } K_{ОВ} = \frac{312790}{4883200} = 0,06.$$

З наведених розрахунків видно, що значення коефіцієнта оподаткування витрат за досліджуваний період також суттєво зменшилося, тобто сума податків, які включаються до собівартості продукції у загальній сумі витрат виробництва у відсотках зменшується.

Коефіцієнт оподаткування прибутку характеризує суму податкових платежів, які сплачуються за рахунок прибутку у загальній величині чистого прибутку підприємства:

$$2020 \text{ р.: } K_{ЧП} = \frac{151520}{1900} = 79,75;$$

$$2021 \text{ р.: } K_{ЧП} = \frac{226600}{60400} = 3,75;$$

$$2022 \text{ р.: } K_{ЧП} = \frac{312790}{90000} = 3,48$$

Як свідчать розрахунки даного коефіцієнта, сума податкових платежів, яка сплачується за рахунок прибутку підприємства не досить значна, що свідчить про ефективність системи податкового планування підприємства.

Загальні показники оцінки ефективності податкового планування наведені в табл. 2.7.

Узагальнені показники ефективності податкового планування свідчать про їх відчутне зростання у 2021-2022 рр., порівняно з показниками 2020 року, а отже, і зростання ефективності системи податкового планування підприємства в цілому.

Ще одним із способів оцінки ефективності податкового планування на досліджуваному підприємстві є встановлення доцільності або навпаки недоречності застосування спрощеної системи оподаткування обліку і звітності (нині ПП «Альфа-Земпроект» знаходиться на звичайній системі оподаткування).

Таблиця 2.7.

Показники ефективності податкового планування на ПП «Альфа-Земпроект»

Назва показника	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Податкове навантаження на доходи	0,63	0,12	0,06
Податкове навантаження на витрати	0,64	0,13	0,06
Податкове навантаження на прибутки	79,75	3,75	3,48
Податкомісткість реалізованої продукції	0,63	0,15	0,06

Альтернативність єдиного податку в процесі здійснення податкового планування полягає не лише в тому, що його сплата замінює собою сплату цілого ряду податків і зборів, а й у тому, що використання цієї системи оподаткування здійснюється тільки на підставі рішення платника, яке він приймає самостійно і виключно добровільно (на відміну від повернення на застосування звичайної системи оподаткування, яке в певних випадках може бути обов'язковим, приміром, у разі порушення вимог до суб'єкта оподаткування, зміни сфери діяльності або здійсненні «забороненої» господарської операції).

Як і будь-яке інше господарське рішення, рішення про перехід підприємства на сплату єдиного податку має бути обґрунтованим й умотивованим. Цілком природно, що головним фактором, який впливає на прийняття такого рішення, є економічна доцільність, яка вимірюється насамперед зменшенням сукупних податкових платежів внаслідок зміни системи оподаткування.

Фактор мінімізації податкового тиску є далеко не єдиним і до того ж не завжди визначальним. Так, на практиці зустрічаються випадки, коли перехід на сплату єдиного податку може призвести навіть до певного збільшення податкових

платежів. Незважаючи на це, рішення про перехід приймають, але мотиви тут вже зовсім інші.

У зв'язку з цим слід зазначити, що спроби повністю формалізувати процес прийняття рішення щодо доцільної системи оподаткування і запропонувати однозначні «рецепти» прийняття рішення виходячи з таких показників, як чистий прибуток або рентабельність, приречені на невдачу. Річ у тім, що це завдання - багатофакторне, а фактори, які впливають на доцільність застосування тієї чи іншої системи оподаткування, мають не лише кількісний, а й якісний характер. Тому для її вирішення, разом із суто кількісними методами аналізу, слід використовувати якісні методи оцінки та логічний аналіз.

У будь-якому випадку прийняття рішення про використання альтернативних систем оподаткування ґрунтується на ретельному зважуванні усіх «за» та «проти».

Як вже було зазначено ПП «Альфа-Земпроект» для оподаткування результатів своєї діяльності використовує загальну систему оподаткування та є платником податку на прибуток підприємства. Цей податок розраховується базуючись на обсягах згенерованого фінансового результату до оподаткування, причому податок на прибуток розраховується у «чистому» вигляді, тобто без здійснення коригувань. Тобто всі доходи й витрати враховуються по факту «як є» за правилами бухгалтерського обліку: фінансовий результат – це доходи за мінусом витрат. Величина фінансового результату який є базою оподаткування податком на прибуток визначається підприємством у Звіті про фінансові результати за формою № 2-м.

Проте, враховуючи, що досліджуване підприємство є суб'єктом малого підприємництва, згідно правил Податкового кодексу України, воно може обрати й спрощену систему оподаткування у вигляді сплати єдиного податку третьої групи. За умови обрання єдиного податку, він розраховується базуючись на величині отриманого доходу.

Право на застосування спрощеної системи оподаткування у вигляді єдиного податку підприємство може отримати, якщо будуть дотримані вимоги щодо неперевищення впродовж календарного року обсягів доходу, який встановлений

для відповідної групи платників єдиного податку. Так, розмір доходу для можливості застосування єдиного податку третьої групи залежить від мінімальної заробітної плати, яка встановлена на 1 січня відповідного звітного року.

Розглянемо величину доходів отриманих ПП «Альфа-Земпроект» та порівняємо її із встановленою межею для платників єдиного податку третьої групи (табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

Визначення права ПП «Альфа-Земпроект» на застосування спрощеної системи оподаткування (єдиний податок третьої групи)

Звітний рік	Граничний розмір річного доходу, що дає право на сплату єдиного податку третьої групи, грн.	Фактичний обсяг доходу, отриманий підприємством, грн.
2020 р.	5511741	240100
2021 р.	7002000	1843500
2022 р.	7585500	4992900

Отже, виходячи із величини отримуваних доходів, підприємство мало можливість скористатися для оподаткування своєї діяльності правом на застосування спрощеної системи оподаткування у вигляді єдиного податку третьої групи.

Ставки єдиного податку для платників третьої групи встановлені у відсотках до величини доходу. Ставка єдиного податку для платників третьої групи, відповідно до Податкового кодексу України встановлюється у розмірі:

- 3 % доходу – у разі сплати податку на додану вартість [ПКУ];
- 5 % доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку [57].

Одночасне існування кількох варіантів альтернативного оподаткування (за ставкою 3% з окремою сплатою ПДВ і за ставкою 5% з включенням ПДВ до складу єдиного податку) ставить юридичних осіб — платників перед ще однією проблемою вибору: яку застосовувати ставку єдиного податку. Вирішення цієї проблеми залежить від сфери діяльності підприємства, характеру здійснюваних господарських операцій, очікуваного економічного ефекту та навіть від

суб'єктивних факторів (схильність до ризику особи, яка приймає рішення, уміння комплексно оцінити наслідки переходу тощо).

Скориставшись інформацією, згенерованою в системі бухгалтерського обліку визначимо доцільність обрання ПП «Альфа-Земпроект» загальної системи оподаткування та суму економії чи перевитрат коштів, пов'язаних зі сплатою податку на прибуток підприємства. Порівняння проведено на основі обрання двох варіантів оподаткування єдиним податком: за ставкою 3% зі сплатою ПДВ (табл. 2.9) та за ставкою 5% без сплати ПДВ (табл. 2.10).

Таблиця 2.9.

Визначення ефективності обраної системи оподаткування ПП «Альфа-Земпроект» за ставкою 3%

Звітний рік	Дохід, отриманий підприємством у звітному періоді, грн.	Прибуток, отриманий підприємством у звітному періоді, грн.	Сума податку на прибуток, грн.	Сума єдиного податку 3-ї групи, грн. (ставка 3%)	Сума економії коштів за рахунок обрання загальної системи оподаткування, грн.
2020 р.	4992900	109700	19746	149787	130041
2021 р.	1843500	73700	13266	55305	42039
2022 р.	240100	2300	414	7203	6789

Як свідчать проведені розрахунки, величина єдиного податку, яку повинно було б сплатити підприємство за умови застосування ставки 3% суттєво перевищує величину податку на прибуток підприємства: у 2020 р. на 130041,00 грн, у 2021 р. на 42039,00 грн., а у 2022 р. на 67890,00 грн., що свідчить про недоцільність застосування спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку за ставкою 3% .

При застосуванні 5% ставки єдиного податку, його величина, у порівнянні з нарахованим податком на прибуток підприємства є ще вищою. Тобто, сума єдиного податку, яку повинно було б сплатити підприємство за умови застосування ставки 5% перевищує суму податку на прибуток підприємства: у 2020 р. на 150639,00 грн, у 2021 р. на 61569,00 грн., а у 2022 р. на 10215,00 грн.,

що свідчить про недоцільність застосування спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку за ставкою 3%

Таблиця 2.10.

Визначення ефективності обраної системи оподаткування ПП «Альфа-Земпроект» за ставкою 5%

Звітний рік	Дохід, отриманий підприємством у звітному періоді, грн.	Прибуток, отриманий підприємством у звітному періоді, грн.	Величина нарахованого податку на прибуток підприємства та ПДВ, грн.	Сума єдиного податку 3-ї групи, грн. (ставка 5%)	Сума економії коштів за рахунок обрання загальної системи оподаткування, грн.
2020 р.	4992900	109700	99006	249645	150639
2021 р.	1843500	73700	30606	92175	61569
2022 р.	240100	2300	1790	12005	10215

Отже, для ПП «Альфа-Земпроект» перехід на сплату єдиного податку ні за ставкою 3% ні за ставкою 5% є економічно не доцільним, що свідчить ефективність заходів податкового планування під час обрання системи оподаткування підприємства.

В результаті проведеного аналізу можна зробити наступний висновок: незважаючи на деяке підвищення розрахованих показників ефективності податкового планування на ПП «Альфа-Земпроект», система податкового планування може бути визнана задовільною, що підтверджується правильністю обраної системи оподаткування та розмірами сплачуваних податкових платежів, враховуючи відсутність можливості застосування в діяльності підприємства передбачуваних законодавством спеціальних податкових пільг.

Висновки до розділу 2

Приватне підприємство «Альфа-Земпроект» створено в 2005 році на підставі Конституції та чинного законодавства України, здійснює виробничо-господарську діяльність в сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного

консультування в цих сферах, спрямовану на отримання прибутку для задоволення соціально-економічних потреб засновника та членів трудового колективу. Оцінка основних показників діяльності підприємства свідчать низькі показники його ліквідності та фінансової стійкості, однак засвідчують стабільно зростаючі показники чистого прибутку.

В процесі дослідження встановлено, що організаційна структура податкового планування, яка функціонує на ПП «Альфа-Земпроект» включає наступних суб'єктів: директора, головного бухгалтера та бухгалтера по податкам. У процесі податкового планування на ПП «Альфа-Земпроект» використовують допомогу сторонніх консультантів, у якості яких виступають аудиторські фірми.

Питаннями податкової оптимізації займається бухгалтерія підприємства. В основному використовуються метод прийняття облікової політики з максимальним використанням наданих можливостей для зниження розміру податкових платежів та метод застосування законодавчо встановлених пільг. При цьому пільги в основному використовуються в момент безпосереднього обчислення податкових платежів при заповненні податкових декларацій.

Оцінка ефективності податкового планування на підприємстві може бути визнана ефективною, що підтверджується правильністю обраної системи оподаткування та розмірами сплачуваних податкових платежів, враховуючи відсутність можливості застосування в діяльності підприємства передбачуваних законодавством спеціальних податкових пільг.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ, ЙОГО МЕТОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

3.1. Використання елементів облікової політики як інструменту податкового планування

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [58] усі підприємства повинні вести бухгалтерський облік. За його даними складають фінансову, податкову, статистичну та інші види звітності, які використовують грошовий вимірник [58].

Одним з основних внутрішніх нормативних документів будь-кого підприємства щодо ведення бухгалтерського обліку є документ, який визначає його облікову політику, а саме - наказ про облікову політику підприємства.

Термін «облікова політика» визначений Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», тракту її наступним чином: «сукупність принципів, методів і процедур, що їх використовує підприємство для ведення, бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності» [58].

Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності (МСБО та МСФЗ), зокрема МСБО 1 «Подання фінансової звітності» (2012), МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» (2012), МСФЗ 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності» (2012) регламентовано сфери та підходи при формуванні облікової політики підприємства.

Елементи облікової політики підприємства повинні визначати правила їх обліку практично усіх складових активів, зобов'язань, доходів і витрат, інших об'єктів обліку. Основні елементи облікової політики, які відповідно з чинними нормативними документами України підприємствами можуть використовуватися в їх обліковій політиці, наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Об'єкти та елементи облікової політики підприємства

Об'єкти облікової політики	Елементи облікової політики
Основні засоби та нематеріальні активи	Терміни корисного використання; вартісні критерії основних засобів і малоцінних необоротних матеріальних активів; методи нарахування амортизації; порядок переоцінки основних засобів; порядок обліку витрат на обслуговування основних засобів та їх ремонт
Довготермінові фінансові інвестиції	Порядок зарахування на баланс; методи обліку, оцінки, амортизації (знижки, премії)
Запаси	Методи розподілу транспортно-заготівельних витрат; методи оцінки вибуття запасів; порядок оцінки запасів.
Дебіторська заборгованість	Порядок оцінки і відображення в балансі; метод створення резерву сумнівних боргів
Поточні фінансові інвестиції	Первісна оцінка і відображення в балансі
Забезпечення	Склад, порядок формування та використання забезпечень майбутніх витрат і платежів
Інвестиційна нерухомість	Методи оцінки об'єктів інвестиційної нерухомості та критерії розмежування об'єктів операційної нерухомості та інвестиційної нерухомості
Будівельні контракти	Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом, база розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності.
Доходи і витрати звітного періоду	Метод оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг. Об'єкт обліку витрат на виробництво продукції; склад витрат, що формують собівартість виробництва продукції; оцінка витрат, що враховуються за об'єктом обліку; метод обліку витрат на виробництво; розподіл витрат на постійні та змінні, за елементами витрат, за статтями калькуляції; система оплати праці персоналу; порядок обміну і розподілу загальновиробничих витрат; метод оцінки виконаних робіт у розрахунках із замовником; метод розподілу витрат виробництва продукції на її реалізовану частину і частину у незавершеному виробництві; метод оцінки незавершеного виробництва; склад витрат майбутніх періодів і порядок їх списання на витрати виробництва; метод оцінки зобов'язань; метод визначення виторгу і фінансового результату від реалізації, зокрема й для визначення податкової бази.

Наказ про облікову політику підприємства, будучи основним регулятором процесу організації податкового планування, містить деякі способи оптимізації податкового портфеля підприємства за допомогою закріплення різних варіантів відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій у короткостроковій перспективі. Елементи облікової політики підприємства, які можливо використовувати з метою зниження податкового навантаження та мінімізації

податкових платежів, законодавчо встановлені у діючих нормативно-правових актах висвітлені в Додатку 3.

Підприємство на основі міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку самостійно визначає облікову політику підприємства та відповідно до установчих документів погоджує з власником (власниками) або уповноваженим ним органом (посадовою особою).

«Облікова політика підприємства відіграє важливу роль в управлінні податковими платежами, зокрема у податковому плануванні. З одного боку її можна розглядати як нормативний документ який здійснює вплив на методичну, організаційну та технологічну складову податкового планування, з іншого – як метод податкового планування, який дає змогу оптимізувати податкові платежі, перенести базу оподаткування або терміни сплати податків, використовуючи певні інструменти податкового планування» [54] (рис. 3.1).

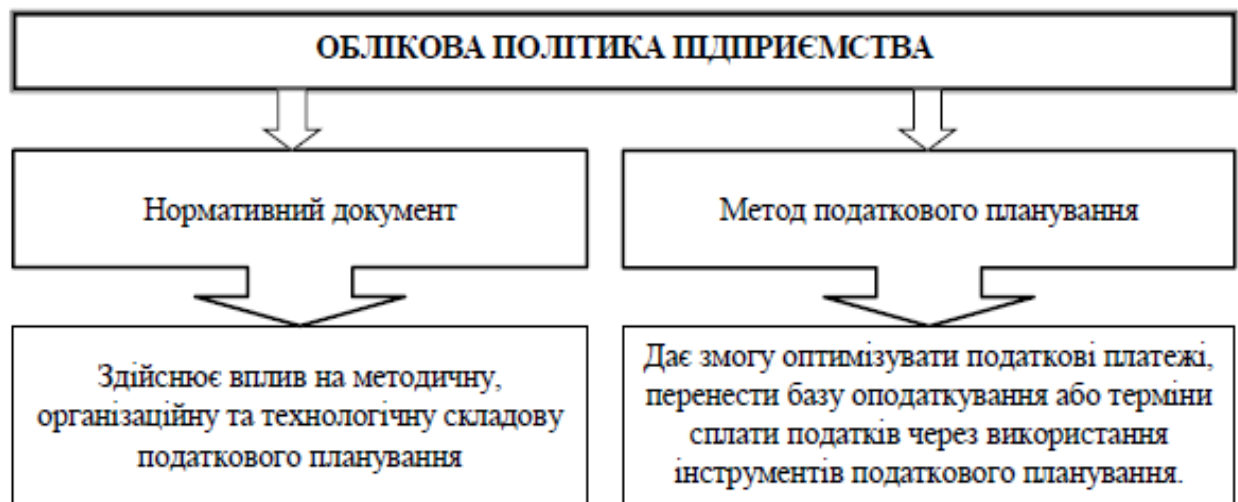

Рис. 3.1. Облікова політика підприємства у концепції його податкового планування

Відповідно до п. 44 Податкового кодексу України (вимоги до підтвердження даних, визначених у податковій звітності), «для цілей оподаткування платники податків зобов’язані вести облік доходів, витрат та інших показників, пов’язаних з визначенням об’єктів оподаткування чи податкових зобов’язань, на підставі первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності,

інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів, ведення яких передбачено законодавством» [57].

Сутність податкового аспекту формування облікової політики підприємства лежить в тому, що з усіх передбачених у нормативних документах варіантів ведення обліку обирають той, який має найбільше переваг порівняно з іншими з точки зору оптимізації податкових платежів або відтермінування їх сплати шляхом перенесення бази оподаткування на майбутні періоди.

Формуючи облікову політику необхідно враховувати, що на величину податкових платежів підприємства впливає обрання методів обліку за деякими об'єктами бухгалтерського обліку, щодо яких чинним законодавством передбачено альтернативні варіанти, які представлено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Елементи облікової політики як інструменти податкового планування

Найбільший вплив елементи облікової політики здійснюють на величину податку на прибуток підприємства, оскільки під час визначення об'єкта оподаткування платником використовуються дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності щодо сформованої величини отриманих доходів, понесених витрат та фінансового результату до оподаткування [57].

Об'єктом оподаткування цього податку є «прибуток з джерелом походження з України та за її межами, який визначають, шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці з податку на прибуток, які виникають відповідно до положень ПКУ» [57].

3.2. Удосконалення підходів щодо організації податкового планування та оптимізації податкового навантаження

Організація податкового планування на підприємстві – це комплекс заходів, спрямованих на встановлення необхідних зв'язків і узгоджених дій між учасниками податкового планування в часі і реалізацію взаємозалежних видів робіт (етапів), здійснення яких забезпечить постановку ефективної системи податкового планування і розвиток господарської діяльності підприємства в цілому.

Функція організації займає центральне місце серед основних функцій, реалізованих у системі управління підприємством. Її суть полягає в систематичній координації великої кількості задач і формальних взаємин співробітників, які їх виконують. Дана функція носить комплексний характер і покликана створити такі умови, які в кінцевому підсумку сприяли б підвищенню конкурентноздатності продукції і підприємства в цілому.

Виходячи з цього, сутність поняття «організація» у широкому значенні можна визначити як:

- 1) внутрішню упорядкованість, погодженість, взаємодію більш-менш диференційованих і автономних частин цілого, обумовлених його структурою;
- 2) сукупність процесів чи дій, які ведуть до утворення й удосконалювання взаємозв'язку між частинами цілого;
- 3) об'єднання людей, які спільно реалізують деяку програму чи ціль і діють на

основі визначених процедур і правил.

Організація податкового планування на підприємстві в процесі функціонування, як правило, починається з визначення його цілей і задач, тобто з визначення результатів, очікуваних від проведення конкретної організаційної роботи.

Мета організації податкового планування є логічним продовженням головної мети податкового планування, створюється і функціонує для її досягнення. Організація системи податкового планування спрямована на одну кінцеву мету – оптимальний рівень оподаткування суб'єкта господарювання і забезпечення економічної ефективності його діяльності в найближчій і майбутній перспективі. Процес визначення організаційної мети податкового планування припускає спільну роботу керівника підприємства і відповідних фахівців.

Після того як цілі процесу організації визначені, потрібно поставити задачі й установити перелік робіт, що повинні бути виконані структурними підрозділами підприємства чи окремими співробітниками.

Основними задачами організації податкового планування на рівні суб'єктів господарювання, на нашу думку, є:

- удосконалення організації трудової діяльності;
- забезпечення всіх прийнятих рішень в області оподаткування організаційними заходами для їхнього виконання;
- доцільний розподіл функцій і розмежування обов'язків між учасниками податкового планування;
- підвищення персональної відповідальності і виконавської дисципліни співробітників;
- здійснення повноцінного обміну інформацією між структурними підрозділами підприємства тощо.

Процес організації податкового планування на підприємстві, що передбачає порядок і послідовність реалізації взаємозалежних видів робіт (етапів) може бути спрямований на його створення чи удосконалювання. У першому випадку ціль організації – створити податкове планування на новому підприємстві, у другому – організація пов'язана з поліпшення діючої системи податкового планування.

На наш погляд, організація податкового планування на діючому підприємстві повинна складатися з наступних етапів, представлених на рисунку 3.3.

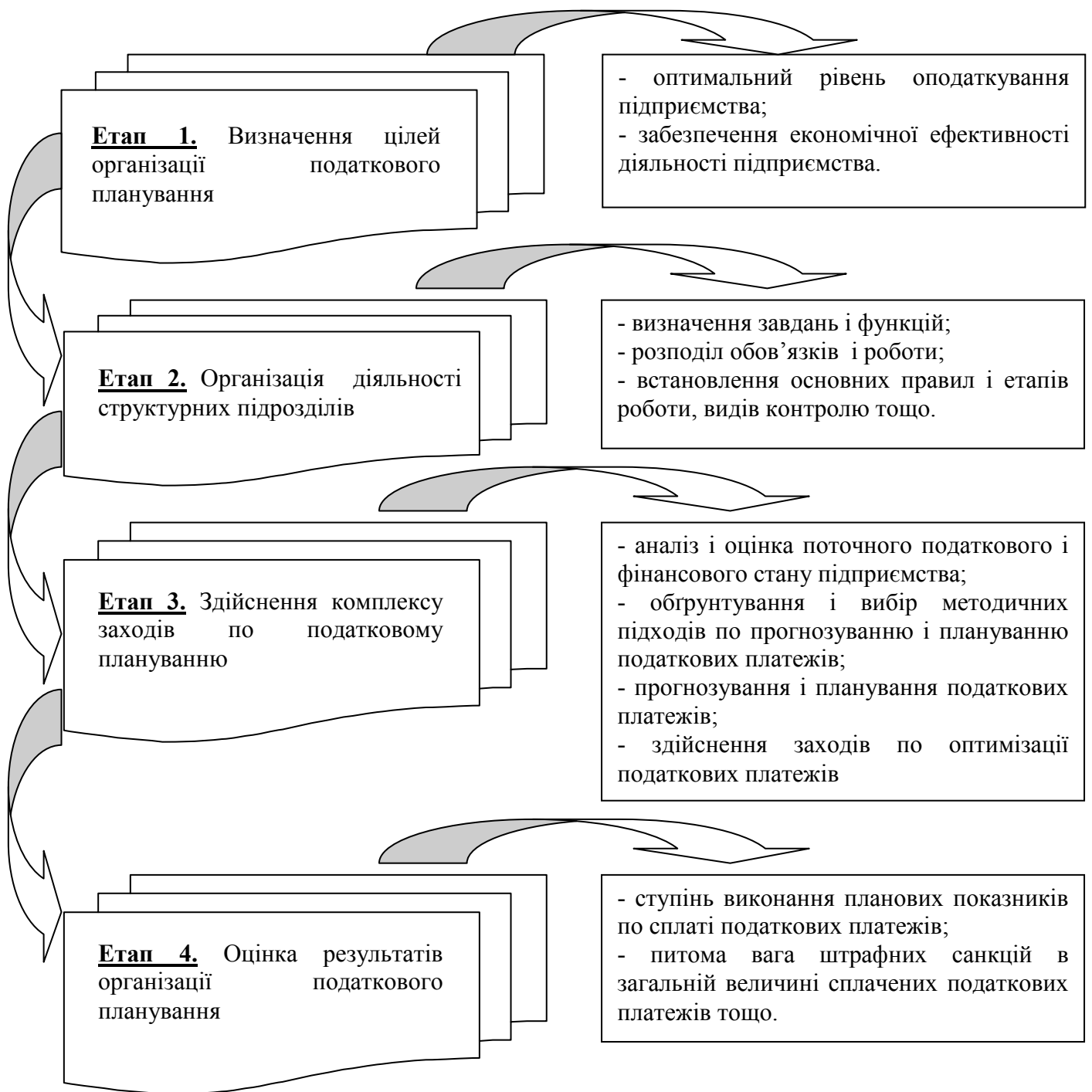

Рис. 3.3. Етапи організації податкового планування на підприємстві

Результати й апарат податкового планування можуть використовуватися з метою фінансового і оперативного аналізу. Справа в тому, що податкові платежі, виходячи з їхньої економічної сутності, являються витратами підприємства (більшість податків при цьому беруть участь у формуванні собівартості продукції).

Тому, крім організації управління цілісними податковими потоками підприємства, зменшення за допомогою зниження податкової бази по конкретних податках абсолютного показника у вигляді грошових виплат податкових платежів, досягнення прийняттого рівня показника частки податкових відрахувань у доданій вартості, великого значення набуває аналіз податкових витрат підприємства з погляду корегування структури витрат виробництва з метою досягнення завдань фінансового менеджменту. На перший план тут виходить операційний аналіз.

Операційний аналіз — це аналіз співвідношення і взаємного впливу цін на товари, обсяги реалізації, витрати і прибуток, одержувані підприємством. Ефективність операційного аналізу для прийняття управлінських рішень визначається тим, що такий аналіз зводить воедино маркетингові дослідження, облік витрат, фінансовий аналіз і виробниче планування. Операційний аналіз часто трактується в більш вузькому значенні як аналіз точки беззбитковості. Точкою беззбитковості називається величина обсягу продажів, при якій витрати дорівнюють виручці від реалізації і немає ні прибутку, ні збитків.

Ключовим у цьому аналізі є розподіл витрат на постійні і змінні. Постійні витрати не залежать від обсягу реалізації, але при цьому прямо пропорційні часу і вимагають свого покриття незалежно від обсягу реалізації. Змінні витрати пропорційні обсягу реалізації.

Податки також можуть бути диференційовані на постійні і змінні податкові витрати. До постійних витрат можна віднести: рентні платежі; транспортний податок; єдиний податок третьої групи; ліцензійні збори; податок на майно, відмінне від земельної ділянки; плата за землю.

До змінних податкових витрат відносяться: податок на додану вартість; акцизний податок; мито; податок на прибуток підприємства; податок з доходів фізичних осіб; військовий збір; єдиний соціальний внесок.

Деякі податкові платежі можуть носити ознаки як постійних витрат, так і ознаки змінних витрат в залежності від конкретного виду виробництва, ринкової ситуації, сутності укладених господарських угод тощо. Такі витрати прийнято називати змішаними витратами. До змішаних податкових витрат належать, наприклад, екологічний податок.

Диференціація податкових платежів, які представляють собою змішані витрати, постійні і змінні податкові витрати може здійснюватися методом максимальної і мінімальної точки, статистичним методом і методом найменших квадратів. Розробкою апарата зазначених методів займається наука фінансового менеджменту.

Зниження фінансовими менеджерами постійних витрат (накладних витрат) на певну величину приводить до зрушення вліво точки беззбитковості, збільшення прибутку і зниження величини операційного важеля. Тому можна сказати, що зниження постійних витрат є ключовою проблемою управління витратами. Зниження змінних витрат на ту ж величину приводить до менших змін у точці беззбитковості. Цю обставину необхідно пам'ятати при плануванні заходів щодо оптимізації податкового портфеля підприємства. Спочатку повинні бути витрачені ресурси, організована робота з мінімізації постійних податкових платежів, тому що останні здійснюють найбільш суттєвий вплив на параметри прибутку.

З погляду фінансового аналізу, величезного значення набуває показник мінімального рівня грошових активів, що забезпечує поточну податкову платоспроможність підприємства. Особливо корисний цей показник буде при використанні системи експрес-діагностики банкрутства підприємства. «Експрес-діагностика банкрутства характеризує систему регулярної оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, здійснюваної на базі даних його фінансового обліку по стандартних алгоритмах аналізу. Основною метою експрес-діагностики банкрутства є раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства і попередня оцінка масштабів кризового його стану» [61].

Певних змін вимагають і підходи щодо побудови організаційної структури податкового планування. Вбачаємо за можливе формування команди для здійснення оптимізації податкових потоків підприємства, із співробітників різних структурних підрозділів підприємства, які одночасно із функціями податкового планування виконують свої основні обов'язки. Такий підхід може бути обґрунтований також і тим, що, усуваються негативні моменти, пов'язані із відсутністю інформаційного забезпечення прийнятих в області податкового

планування управлінських рішень, ліквідуються розриви інформаційного поля, встановлюється зворотний зв'язок між структурними підрозділами підприємства.

В процесі податкового планування вбачається за доцільне створення трьох незалежних податкових груп, на які буде покладено завдання з виконання таких основних функцій планування: складання плану; реалізація плану; контроль за виконанням плану [42; 43].

«Перша податкова група створюється з метою складання плану оптимізаційних заходів. Група складається, по-перше, з фахівців, зайнятих формуванням фінансової (бюджетної) частини виробничої програми, - економістів, бухгалтерів, фінансистів, співробітників податкового відділу, якщо такий існує, і, по-друге, з юристів і сторонніх консультантів. Залучення співробітників фінансового блоку сприяє прийняттю такого плану заходів, оптимізуючи податкові виплати, який би повною мірою співвідносився з інтересами бюджетного процесу, будувався на одних принципових положеннях з останнім; використання навичок юристів і думки висококваліфікованих сторонніх консультантів дозволить побудувати систему заходів щодо оптимізації оподаткування з врахуванням вимог діючого законодавства (юридично чисто й обґрунтовано) і наявної практики застосування методів мінімізації оподаткування. Керівництво групою здійснює співробітник планово-економічного відділу, тому що саме ПЕВ розробляє виробничу програму і функціонально відповідає за її правильність і адекватність, отже виходить, фахівець цього підрозділу найбільш ефективно зможе координувати роботу групи. Дані розробленого плану заходів щодо оптимізації податкового портфеля накладаються на графік податкових виплат, розроблювальний ПЕВ разом з бухгалтерією чи відділом податків при його існуванні, що, у свою чергу, вноситься в бюджет підприємства» [43].

З метою реалізації запланованих заходів, спрямованих на оптимізацію податкових платежів підприємства «формується друга група фахівців, яка складає зі співробітників юридичного відділу, бухгалтерської служби, комерційного відділу та відділу податків. Залучення співробітників комерційного відділу (відділів постачання, продажів, маркетингу, зовнішньоекономічних зв'язків) викликано насамперед тим, що дані фахівці безпосередньо беруть участь у господарсько-договірних відносинах, і отже, повинні враховувати податкову специфіку в

контактах з контрагентами підприємства. Крім того, тут необхідно відзначити, небажаність участі в реалізації оптимізаційних заходів третіх осіб, у тому числі і тих, які складали план цих заходів, тому що практичне застосування способів оптимізації податкового портфеля іноді виходить за рамки дозволені чинним законодавством, а значить вимагає дотримання визначеного рівня конфіденційності. Координаційне керівництво групою реалізації заходів щодо оптимізації податкового портфеля здійснює керівник відділу податків, або, при відсутності в структурі підприємства такої організаційної одиниці, заступник головного бухгалтера по податках. Приймаються рішення про практичну реалізацію запланованих оптимізаційних заходів у зв'язку з наявною можливістю накладення штрафних санкцій на керівництво підприємства» [43].

Контроль та оцінювання ефективності здійснених заходів, спрямованих на оптимізацію податкових платежів підприємства «здійснюється службою внутрішнього аудиту і планово-економічним відділом разом стороннім консультантом (аудитором). Основні мета даної групи: знайти й обґрунтувати причини розбіжностей у запланованих і фактичних даних, причини невиконання запланованих оптимізаційних заходів. Планово-економічна служба надає дані про фактичне виконання бюджету, внутрішні аудитори оцінюють адекватність чинному законодавству і відповідність плановим параметрам заходів щодо оптимізації податкового портфеля. Наявні розбіжності доповідаються керівництву. Консультанти аналізують результати застосування оптимізаційних заходів і дають рекомендації щодо виправлення допущених помилок. Керує групою старший аудитор відділу внутрішнього аудита. Розроблені групою рекомендації застосовуються при подальшому плануванні заходів щодо оптимізації податкового планування» [43].

Ефективність контрольних дій та оцінювання здійснюваних заходів з оптимізації податкових платежів, а також результатів реалізації запланованих дій, залежить від рівня організації документообігу, що забезпечує процеси податкового планування.

«Усі дії, що починаються в процесі податкового планування, вимагають документального підтвердження, тому що, по-перше, чітко оформлений документообіг податкового планування дозволяє здійснювати об'єктивний контроль

з боку керівництва підприємства за діями груп податкового планування; по-друге, з огляду на дуже велику імовірність судових розглядів за результатами застосування оптимізаційних заходів, наявність документально оформлених відносин із приводу оптимізації податкового портфеля дозволяє аргументовано відстоювати свою точку зору в арбітражних судах; і, по-третє, документообіг - важлива складова управління, яка забезпечує стабільність господарсько-виробничих зв'язків» [42].

Документообіг, що забезпечує реалізацію заходів з податкового планування, як зазначає Магопєць О. «є невід'ємною частиною централізованого документообігу підприємства. Вся документація податкового планування повинна реєструватися в канцелярії підприємства, а також візуватися співробітником, який здійснює керівництво податковою групою (іншими працівниками керівної ланки). Основні документальні джерела, використані в процесі податкового планування, здаються в архів підприємства, де зберігаються по функціональних групах податкового планування відповідно до діючого податкового законодавства (від 3-х до 5-ти років)» [42].

Орієнтовний перелік документації, яка застосовується в процесі планування податкових платежів, посадові особи, відповідальні за прийняття того чи іншого документа, наведені в додатку К.

З метою раціоналізації розподілу функціональних завдань, обов'язків, прав та відповідальності між різними підрозділами підприємства, під час виконання функцій з податкового планування, може бути доцільною для використання «лінійна карта розподілу обов'язків (матричний метод)» [42]. Матричний метод дозволяє побачити, хто і у яких обсягах приймає участь у підготовці певних рішень та здійснює роботу щодо їх виконання. Матриця «відображує обсяг і характер повноважень, реалізованих кожною посадовою особою при спільній участі в реалізації функцій податкового планування, коли області повноважень і відповідальності двох чи декількох осіб перетинаються. Матриця уточнює повноваження при розподілі між ними загальної роботи. Оволодіння цим методом повинне сприяти більш якісному вирішенню питань розподілу задач, прав і відповідальності в системі планування податкових платежів» [42].

«Матричний метод розподілу задач, прав і відповідальності являє собою таблицю, у верхній частині якої (найменування стовпців) подано перелік структурних підрозділів і посад, які виконують ті чи інші функції податкового планування, а в лівій частині (найменування рядків) - перелік задач і функцій, згрупованих відповідно до основних елементів податкового планування. На перетині вертикальних і горизонтальних ліній за допомогою символів зазначені управлінські дії, за допомогою яких реалізуються права й обов'язки суб'єктів планування» [42]. Розшифровка цих символів така:

Р - прийняття рішення. На основі підготовленої інформації керівник чи його заступники здійснюють прийняття рішення;

П - підготовка рішення. Комплексна підготовка рішення з залученням зазначених у матриці підрозділів чи посадових осіб;

У - участь у підготовці рішення, що полягає в підготовці окремих питань чи інформації за дорученням підрозділів або окремої посадової особи, відповідальної за підготовку рішення;

С - обов'язкове узгодження на стадії підготовки рішення чи його прийняття;

В - виконання рішення;

К - контроль за виконанням рішення» [42].

У додатку Л наведено приклад використання матричного методу на підприємстві. Підприємство характеризується лінійно-функціональною структурою податкового менеджменту з певним засновуванням елементів проектної структури. Основними посадовими особами в цій структурі виступають: фінансовий директор, якому підпорядковується економічна і фінансова служба підприємства та сформована податкова група, до складу якої входять фахівці підрозділів фінансово-економічної служби, юридичної, аудиторської, маркетингової служби, відділу збуту, постачання, зовнішньоекономічних зв'язків, а також залучених сторонніх консультантів.

«Матричний метод розподілу задач, прав і відповідальності має наступні позитивні риси:

- процес складання матриці передбачає ліквідацію дублювання функцій окремих посадових осіб чи служб підприємства при функціонуванні системи податкового планування;
- досягається наочність процедур підготовки, прийняття і реалізації рішень в області податкового планування;
- виявлення елементів системи податкового планування, які працюють з недовантаженням або навпаки перевантаженням;
- простота реалізації даного методу;
- персональне і колегіальне визнання отриманого розподілу задач, прав і відповідальності в системі податкового планування при затвердженні результатів застосування даного методу;
- легкість складання за отриманими результатами положень і посадових інструкцій» [42].

Крім створення відповідної сучасному фінансово-економічному стану структури податкового планування, встановлення вимог до учасників процесу податкового планування та їх повноважень, задля успішного здійснення діяльності щодо планування податкових платежів потрібна наявність відповідних фінансових, матеріально-технічних та інтелектуальних ресурсів, які повинні бути сформовані перед складанням щорічного податкового плану.

Матеріально-технічні ресурси, які необхідні для провадження процесів податкового планування, повинні бути визначені та сформовані перед створенням групи податкового планування. Як зазначається у науковій літературі, матеріально-технічні ресурси складаються з двох частин: «перша частина складається з елементів матеріально-технічної бази, яка знаходиться в розпорядженні тих підрозділів підприємства, співробітники яких зайняті плануванням податкових платежів; друга частина створюється спеціально з метою функціонування податкової групи» [42]. Для успішної реалізації завдань податкового планування важливе місце у складі матеріально-технічних ресурсів належить: забезпеченість членів податкової групи сучасною комп'ютерною технікою, що спроможна забезпечити застосування статистичних та економіко-математичних методів для формування варіантів визначення та розподілу заходів, спрямованих на

забезпечення оптимізації податкових платежів підприємства; використання в процесі проведення робіт з податкового планування значного масиву нормативної, наукової, аналітичної та періодичної літератури; використання баз даних податкової служби, що спрощує процес пошуку необхідних даних та документів нормативно-правового характеру.

Фінансові ресурси, необхідні для організації та проведення податкового планування формуються виходячи з наявних потреб щодо реалізації заходів, спрямованих на оптимізацію податкових платежів. Крім того, керівництвом підприємства має бути сформована політика стимулювання співробітників податкової групи за досягнення позитивних результатів за підсумками реалізації заходів, здійснених в процесі податкового планування.

З метою підвищення інтелектуального рівня фахівців податкової групи, задіяних у процесах податкового планування доцільним є складання графіку їх участі в навчальних курсах, тематичних семінарах, науково-практичних конференціях, круглих столах, курсах підвищення кваліфікації тощо, на що підприємством повинні виділятися відповідні фінансові ресурси. Такий графік повинен бути складовою частиною податкового плану підприємства.

Таким чином, податковий план підприємства повинен мати наступну структуру:

- календар платника податків з розрізі кожного податкового платежу;
- перелік заходів, спрямованих на оптимізацію податкових потоків, часові межі їх реалізації, особи, відповідальні за реалізацію заходів, необхідні ресурси та інструментарій для успішної реалізації визначених заходів;
- графік здійснення податкових платежів із врахуванням здійснюваних заходів, спрямованих на їх оптимізацію та застосування податкових пільг в розрізі конкретних податків;
- графік підвищення кваліфікації фахівців, що входять до податкової групи;
- інші питання.

Заключним етапом процесу податкового планування на підприємстві є організація та здійснення робіт, пов'язаних із формуванням, веденням та збереженням баз даних щодо планово-економічної інформації, внесених змін до довідкової та

нормативної інформації, яка використовується під час обробки податкових даних. Така робота передбачає: 1) збір та обробку практичних даних та наявного досвіду щодо впровадження тих чи інших заходів оптимізації податкових платежів, формування банку наукових розробок та нормативно-правових актів по даній тематиці, 2) розрахунок та проведення аналізу, за допомогою комп'ютерної техніки, основних індикативних показників, які використовуються як база для податкового планування та основа для прийняття рішень відносно заходів, форм та методів трансформації механізму податкового планування на підприємстві; 3) обробка статистичної інформації податкового спрямування, на основі використання прикладних програмних продуктів, у тому числі: Microsoft Excel, Microsoft Access, FoxPro тощо.

Проблема оптимізації податкових платежів є актуальною для суб'єктів підприємницької діяльності завжди і повсякчасно. Зміна фокусу даної проблеми в результаті її еволюції впродовж останнього десятиліття відбулася на основі заміщення питань зниження податкового навантаження суб'єктів господарювання питаннями, що стосуються проблематики визначення найбільш оптимальних параметрів ведення бізнесу в межах здійснюваних процесів податкового планування.

У податковому плануванні необхідно використовувати таке поняття, як податкове поле. «Податкове поле – це перелік і характеристики податків, які справляються із платника податків, із визначенням основних параметрів таких податків. Як правило, класифікація податкового поля суб'єктів господарювання проводиться у залежності від форми реєстрації бізнесу (юридична особа чи приватний підприємець) і режиму оподаткування. Зміна податкового поля є одним з діючих способів зміни податкового навантаження на підприємстві і створення сприятливих умов для мобілізації внутрішніх ресурсів малого підприємства» [16].

Процедура визначення найбільш прийнятної та оптимальної податкової системи для суб'єктів підприємницької діяльності є достатньо складною та відповідальною, оскільки від її результатів залежить структура та динаміка майбутніх фінансових потоків підприємства, які пов'язані зі сплатою податкових платежів. Тому досить відчутною є необхідність використання ефективних

інструментів аналізу, оцінювання та прийняття управлінських рішень за даним питанням.

Оптимізація рівня податкового навантаження суб'єктів господарювання потребує врахування цілого масиву факторів, до числа яких відносяться такі: ступінь впливу ПДВ на взаємовідносини підприємства з його основними контрагентами, рівень та динаміка показника рентабельності продажів, співвідношення величини витрат і доходів підприємства, питома вага фонду оплати праці в доходах, питома вага ЄСВ у доходах підприємства тощо. Кожен із означених факторів може мати відповідний вплив на кінцеві результати діяльності, що визначає оптимальний вибір найбільш прийняттого режиму оподаткування підприємства.

Вибір оптимального режиму оподаткування суб'єктів малого підприємництва нами пропонується проводити за наступним алгоритмом (рис. 3.4).

На першому етапі використання запропонованого нами алгоритму необхідно оцінити існуючий рівень податкового навантаження підприємства при використанні загальної системи оподаткування, а також здійснити попередні розрахунки, пов'язані з аналізом податкового навантаження за умови переходу на спрощену систему оподаткування. Якщо попередні оцінки свідчать про те, що величина податкових витрат змінюється не суттєво, то варто зберегти існуючу систему оподаткування.

У випадку, якщо податкове навантаження підприємства виявиться значно нижчим при переході на спрощену систему оподаткування, доцільно перейти до другого етапу оптимізаційних розрахунків.

Щоб вибрати оптимальний режим оподаткування, здійснити порівняння очікуваної величини податкових платежів у межах загальної системи та спрощеної системи оподаткування недостатньо. Тому на другому етапі аналізу необхідно відстежити вплив ПДВ на взаємовідносини контрагентів.

Частка доданої вартості в ціні - це важливий критерій для вирішення питання, чи залишатися на загальній системі оподаткування й продовжувати сплачувати ПДВ чи переходити на спрощену систему оподаткування.

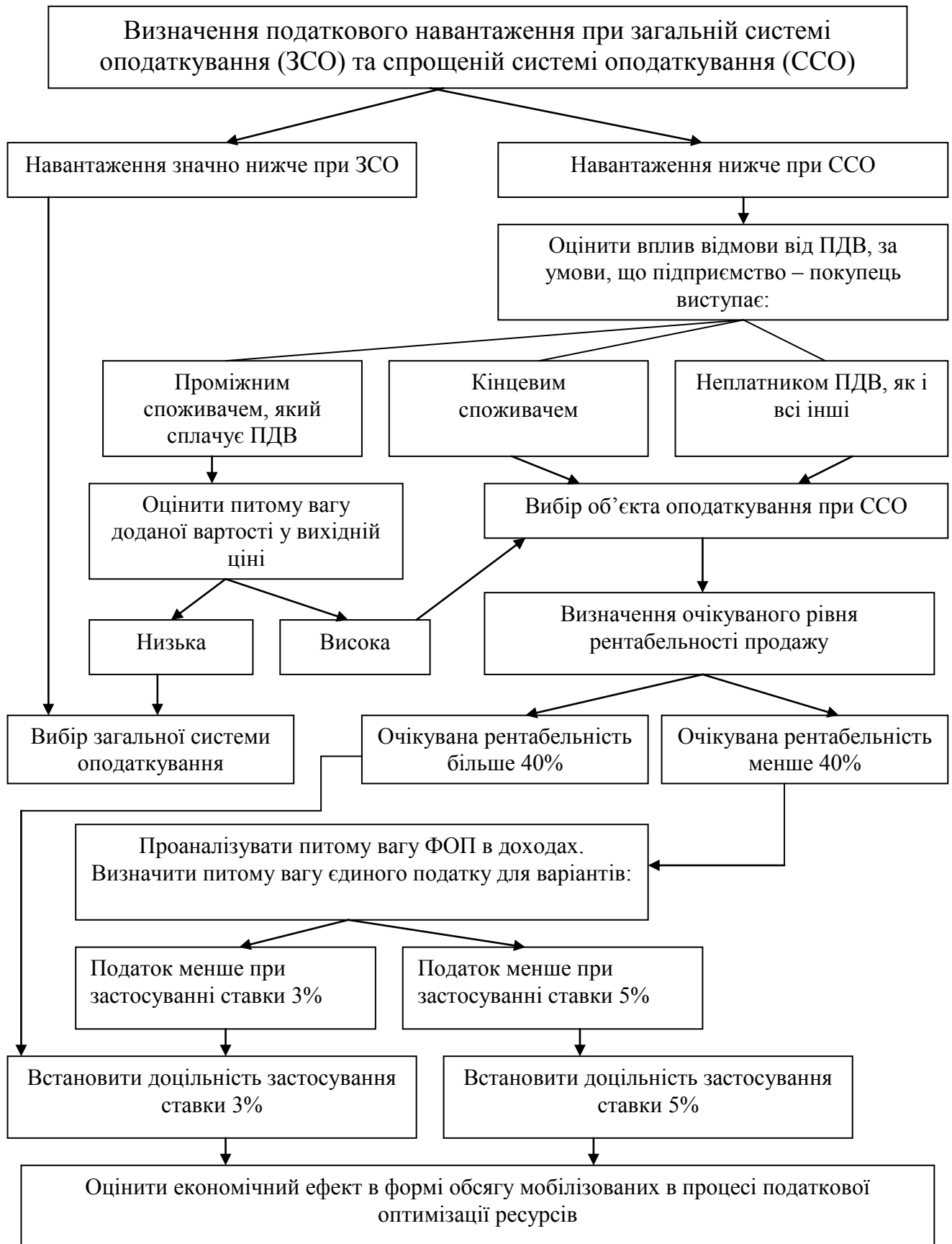

Рис. 3.4 Алгоритм вибору оптимального режиму оподаткування для підприємства малого бізнесу

Це має принципове значення, коли значна частка покупців – це підприємства, які є транзитними споживачами – платниками ПДВ. Чим вищою є частка доданої вартості в ціні, тим менші фінансові втрати у формі неприйнятого до відшкодування ПДВ у підприємства, яке купує товар у неплатника ПДВ.

Аналіз впливу частки доданої вартості на рівень податкового навантаження підприємства при різних варіаціях систем оподаткування (загальній та спрощеній) дозволяє зробити висновок про те, що суб'єктам малого підприємництва з великою часткою запасів застосовувати спрощену систему оподаткування не вигідно.

На третьому етапі оптимізаційних обчислень, за умови, що на попередніх етапах було прийнято рішення про перехід на спрощену систему оподаткування, пропонується вибрати ставку оподаткування. В окремих випадках вибір ставки оподаткування є досить складним завданням, для вирішення якого слід порівняти податкові витрати, які будуть понесені платником податків при застосуванні різних ставок оподаткування.

Одним із способів вирішення даної ситуації є проведення розрахунку частки єдиного податку в доходах підприємства. Той варіант, при якому така частка буде меншою (тобто менша частина доходу вилучається у вигляді податку) й буде кращим варіантом.

На четвертому етапі алгоритму вибору оптимального режиму оподаткування необхідно прийняти остаточне рішення з приводу вибору системи й ставки оподаткування та розрахувати економічний ефект від проведення податкової оптимізації, що виражатиметься у величині мобілізованих внутрішніх ресурсів.

Таким чином, запропонований підхід до оптимізації податкового навантаження для суб'єктів малого бізнесу дозволяє обґрунтовано підійти до проблеми вибору найбільш оптимальних параметрів бізнесу й оцінити отриманий ефект у рамках податкового планування.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи підходи до організації податкового планування на підприємстві, сформовані такі його етапи: визначення цілей організації податкового планування; організація діяльності структурних підрозділів підприємства;

здійснення комплексу заходів по податковому плануванню; оцінка результатів організації податкового планування.

Організаційна структура податкового планування має формуватися, ґрунтуючись на таких принципах: виступає складовим елементом організаційної структури бюджетного процесу підприємства в межах проваджуваного фінансового планування та використовує наявний фаховий, матеріально-технічний, інтелектуальний потенціал інших структурних підрозділів підприємства під час планування заходів, спрямованих на оптимізацію податкового навантаження.

У процесі податкового планування є доцільним формування трьох незалежних одна від одної податкових груп, діяльність яких буде спрямована на здійснення таких функцій податкового планування, як: складання плану, реалізація плану та контроль за реалізацією плану.

Невід'ємною складовою процесів податкового планування на підприємстві є належна організація документообігу, який забезпечує по-перше, здійснення об'єктивного контролю керівництвом підприємства за діями сформованих податкових груп, які виконують функції податкового планування; по-друге, враховуючи значну ймовірність виникнення судових справ, ініційованих податковою службою, за результатами реалізації заходів, пов'язаних із оптимізацією податкових платежів, наявність документально оформлених та підтверджених взаємовідносин пов'язаних оптимізацією податкового навантаження, дозволяє аргументувати та відстояти власну точку зору підприємства в судових органах; 3), документообіг виступає важливою складовою процесів управління підприємством, що забезпечує стабільність та належне оформлення сформованих фінансово-господарських та виробничих зв'язків.

З метою раціонального розподілу завдань, обов'язків, прав та відповідальності між різними структурними підрозділами підприємства під час виконання функцій податкового планування сформована лінійна карта розподілу обов'язків фахівців податкової групи, яка базується на застосуванні матричного методу.

Заходи щодо оптимізації податкового навантаження для суб'єктів малого бізнесу ґрунтуються на визначенні доцільності застосування спрощеної системи оподаткування на основі розробленого автором алгоритму вибору оптимального режиму оподаткування.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу й узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності податкового планування, під останнім слід розуміти складову частину загальноекономічного планування підприємства, яке представляє собою процес формування і визначення розміру податкових зобов'язань, за допомогою вибору оптимального сполучення різних варіантів здійснення господарської діяльності, спрямованих на досягнення стратегічних цілей підприємства.

Організація податкового планування на підприємстві – це комплекс заходів, спрямований на встановлення необхідних зв'язків і узгоджених дій між учасниками податкового планування в часі та реалізацію взаємозалежних видів робіт (етапів), здійснення яких забезпечить постановку ефективної системи податкового планування і розвиток фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому.

Процес організації податкового планування на підприємстві передбачає реалізацію взаємозалежних видів робіт (етапів), які включають: формування мети і завдань, визначення сфери та напрямів господарської діяльності; врахування наявних регіональних особливостей, які здійснюють вплив на процеси оподаткування фінансово-господарської діяльності; вибір організаційно-правової форми провадження підприємницької діяльності; регулювання бази оподаткування; виявлення наявних можливостей щодо зменшення бази оподаткування за рахунок використання прямих податкових пільг; врахування можливостей застосування непрямих податкових пільг; оцінювання ризиків вчинення податкових правопорушень; складання податкового календаря та контроль за його виконанням; планування суми податкових платежів до бюджету на майбутні періоди; оцінка ефективності процесів податкового планування на підприємстві..

Механізм податкового планування приводиться в дію завдяки певним принципам, методам, інструментам та моделям оптимізації податкових платежів. Принципи податкового планування поділяються на загальні (системності участі (колегіальності), неперервності, гнучкості, точності) та спеціальні

(перспективності, законності, комплексності, альтернативності, оптимальності, натуральності). Методи податкового планування включають загальні – використовуються як для здійснення планування діяльності загалом, так і під час податкового планування та спеціальні – використовуються виключно у процесі податкового планування й спрямовані на пошук та застосування альтернативних варіантів оподаткування. Інструменти податкового планування включають: податкові пільги; альтернативні рішення; прогалини законодавства

Дослідження організації податкового планування як інструменту зниження податкового навантаження досліджувалось на матеріалах приватного підприємства ПП «Альфа-Земпроект».

Приватне підприємство ПП «Альфа-Земпроект» створено в 2005 році на підставі Конституції та чинного законодавства України, здійснює виробничо-господарську діяльність в сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах, спрямовану на отримання прибутку для задоволення соціально-економічних потреб засновника та членів трудового колективу.

Оцінка основних показників діяльності підприємства свідчать низькі показники його ліквідності та фінансової стійкості, однак засвідчують стабільно зростаючі показники чистого прибутку.

В процесі дослідження встановлено, що організаційна структура податкового планування, яка функціонує на ПП «Альфа-Земпроект» включає наступних суб'єктів: директора, головного бухгалтера та бухгалтера по податкам. У процесі податкового планування на ПП «Альфа-Земпроект» використовують допомогу сторонніх консультантів, у якості яких виступають аудиторські фірми.

Питаннями податкової оптимізації займається бухгалтерія підприємства. В основному використовуються метод прийняття облікової політики з максимальним використанням наданих можливостей для зниження розміру податкових платежів та метод застосування законодавчо встановлених пільг. При цьому пільги в основному використовуються в момент безпосереднього обчислення податкових платежів при заповненні податкових декларацій.

Оцінка ефективності податкового планування на підприємстві може бути визнана ефективною, що підтверджується правильністю обраної системи оподаткування та розмірами сплачуваних податкових платежів, враховуючи відсутність можливості застосування в діяльності підприємства передбачуваних законодавством спеціальних податкових пільг.

Організаційна структура податкового планування має формуватися, ґрунтуючись на таких принципах: виступає складовим елементом організаційної структури бюджетного процесу підприємства в межах проваджуваного фінансового планування та використовує наявний фаховий, матеріально-технічний, інтелектуальний потенціал інших структурних підрозділів підприємства під час планування заходів, спрямованих на оптимізацію податкового навантаження.

У процесі податкового планування є доцільним формування трьох незалежних одна від одної податкових груп, діяльність яких буде спрямована на здійснення таких функцій податкового планування, як: складання плану, реалізація плану та контроль за реалізацією плану.

Невід'ємною складовою процесів податкового планування на підприємстві є належна організація документообігу, який забезпечує по-перше, здійснення об'єктивного контролю керівництвом підприємства за діями сформованих податкових груп, які виконують функції податкового планування; по-друге, враховуючи значну ймовірність виникнення судових справ, ініційованих податковою службою, за результатами реалізації заходів, пов'язаних із оптимізацією податкових платежів, наявність документально оформлених та підтверджених взаємовідносин пов'язаних оптимізацією податкового навантаження, дозволяє аргументувати та відстояти власну точку зору підприємства в судових органах; 3), документообіг виступає важливою складовою процесів управління підприємством, що забезпечує стабільність та належне оформлення сформованих фінансово-господарських та виробничих зв'язків.

З метою раціонального розподілу завдань, обов'язків, прав та відповідальності між різними структурними підрозділами підприємства під час виконання функцій податкового планування сформована лінійна карта розподілу

обов'язків фахівців податкової групи, яка базується на застосуванні матричного методу.

Заходи щодо оптимізації податкового навантаження для суб'єктів малого бізнесу ґрунтуються на визначенні доцільності застосування спрощеної системи оподаткування на основі розробленого автором алгоритму вибору оптимального режиму оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адонін С.В. Реалізація податкової політики України в умовах її реформування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Буковинський державний фінансово-економічний університет. 2012. 24 с.
2. Акіншина О. В. Третьякова Л.І. Етапи, способи та інструменти податкового планування на підприємстві. Вісник Львівського політехнічного університету. 2012. URL : <http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення 10.11.2023).
3. Аранчій В.І. та Мисник Т.Г. Податкове навантаження та методологічні основи його виміру. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії: серія економічні науки*. 2013. № 2 (7) с. 21–27.
4. Атаменко. І.Б. *Ефективність методів податкового планування*. 2010. URL : <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/nalogovoe-planirovanie-i-resenie-nalogovyh-sporov/> [дата звернення 14.11.2023].
5. Баранов С. О. Ухилення від сплати податків як основний чинник тіньової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 12. С. 102-106.
6. Бець М. Т., Клим Н.М. Оптимізація податкового планування на підприємствах України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 605. С. 55-61.
7. Бечко П.К. Лиса Н.В. Податковий менеджмент. Київ: Центр учбової літератури. 2009. 234 с.
8. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. 486 с.
9. Бутенко К.В. Організація оперативного податкового планування на промисловому підприємстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 2014. 22 с.
10. Верига Ю.А. Кулик В.А., Ночовна Ю.О., Іванюк С.Ю. Облікова політика підприємства. Київ: «Центр учбової літератури». 2015. 341 с.

11. Верига Ю.А., Орищенко М.М. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність. Полтава: РВ ПУЕТ. 2011. 254 с.
12. Господарський кодекс України від 16 жовт. 2003 р. № 436-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 10.11.2023 р.).
13. Давиденко Н.М. Ліквідність та платоспроможність як показники ефективності фінансового менеджменту підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 36–40.
14. Єлісеєв А.В. Податкове планування на підприємстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Національний університет «Львівська політехніка». 2003. 24 с.
15. Єлісеєв А.В., Підлужний М. П. *Податкове планування*. Дніпропетровськ: ВКК «Баланс-клуб». 2008. 209 с.
16. Єлісеєв А.В., Підлужний М.П. Податкове планування. Мінімізація податків законними способами. Львів, Центр Бізнес-Сервісу. 2003. 364 с.
17. Єріс Л.М. Податкове планування як засіб збільшення фінансових ресурсів підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. 2, С.76–86.
18. Єфіменко Т. І., Соколовська А. М. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи. Київ: ДННУ «Академія фінансового управління». 2013. 358 с.
19. Єфіменко Т.І. *Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія*. Том 3. Київ: Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Академія фінансового управління». 2010. 548 с.
20. Забаренко Ю.О. Економічний механізм податкового планування на промисловому підприємстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Національна академія наук України Інститут економіки промисловості. 2008. 24 с.
21. Загородній А. Г., Партин, Г.О. Аутсорсинг та його вплив на витрати підприємства. *Фінанси України*. 2009. № 9 (166). С. 87–97.
22. Загородній А.Г. Вознюк Г.Л. *Фінансово-економічний словник*. 3-є вид., доп. і перероб. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2011. 548 с.

23. Загородній А.Г. Єлісеєв А.В. Податки та податкове планування підприємницької діяльності: Монографія. Львів: Цент Бізнес-Сервісу, 2003. 152 с.
24. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Податки, збори, обов'язкові платежі. 2-е, виправлене та доповнене. Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «Інтелект+» Інститут післядипломної освіти), «Інтелект - Захід». 2003. 492 с.
25. Загородній А.Г., Єлісеєв А.В. *Податки та податкове планування підприємницької діяльності*. Львів, Центр Бізнес-Сервісу. 2003. 278 с.
26. Загородній А.Г., Федішин Н.І. Критерії ефективності податкового планування суб'єктів господарювання. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2011. с. 70 – 76.
27. Загородній А.Г., Федішин Н.І. Принципи податкового планування. *Проблеми економіки та управління. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2010. № 668, с. 272-280.
28. Замасло О.Т. *Організація управління оподаткуванням на промислових підприємствах України* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2004. 22 с.
29. Іванов Ю.Б. Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів. Харків: ВД «ИНЖЕК». 2006. 384 с.
30. Іванов Ю.Б. *Проблеми розвитку корпоративного податкового менеджменту*. Харків: ХНЕУ. 2010. 421 с.
31. Іванов Ю.Б., Єськов О.Л. *Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект*. Харків: ВД «ИНЖЕК». 2007. 248 с.
32. Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Десятнюк О. М. *Податкова система*. Київ: Атіка. 2006. 483 с.
33. Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Кізима А.Я., Карпова В.В. *Податковий менеджмент*. Київ: Знання. 2008. 425 с.
34. Іванов Ю.Б., Тищенко О.М., Дорожкіна Г.М., Зима О.Г., Карпова В.В. *Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування*. Харків: ВД «ИНЖЕК». 2007. 632 с.

35. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 10 лист. 2004 р. № 8073- Х. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/> [дата звернення 14.11.2023].
36. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28 черв. 2001. № 2341- URL : <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 15.10.2023 р.)
37. Крисоватий А. І., Кізима А.Я., Маслій, В. В. *Планування та прогнозування податкових надходжень*. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ. 2011. 459 с.
38. Крисоватий А. І., Кізима, А.Я. *Податковий менеджмент*. Тернопіль: Карт-Бланш. 2004. 304 с.
39. Крисоватий А.І., Десятнюк О.М. *Податкова система*. Тернопіль: Карт-Бланш. 2004. 257 с.
40. Литвиненко Я.В. *Податкова політика*. Київ: МАУП. 2003. 286 с.
41. Лісовий, А.В., Лісова, Т.А. Податковий менеджмент: проблеми та перспективи розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №2. с. 267–269.
42. Магопець О. А. Організація податкового планування в системі корпоративного податкового менеджменту. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр.* Кіровоград: КНТУ, 2008. Вип. 14. С. 185-193.
43. Магопець, О.А. Методологічні підходи до організації податкового планування на підприємстві. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2009. Вип. 16, ч. II, С. 178–181.
44. Мартиненко В.П. Оцінка ефективності податкового планування підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 9(1). с. 15-20. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9(1)_5) (дата звернення 21.10.2023 р.).
45. Мінін І. Г. Тіньовий сегмент податкового простору та шляхи його легалізації. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1905> (дата звернення: 15.11.2023 р.)
46. Мочерний С.В. *Економічний словник енциклопедія: у двох томах*, Том 2, Львів: Видавництво «СВІТ». 2006. 864 с.
47. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від

- 07 лют. 2013 року № 73. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 09.11.2023).
48. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : Наказ Міністерства фінансів України від 30 черв. 1999 р. № 237. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-00> (дата звернення 21.10. 2023).
49. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» від 25 січ. 1999 р. № 20. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-00> (дата звернення 08.11.2023 р.).
50. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 23 груд. 1999 р. № 318. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-00> (дата звернення 20.10.2023 р.)
51. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» 12 бер. 1999 р. № 92. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-00> (дата звернення 18.10.2023 р.).
52. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 30 черв. 1999 р. № 246. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-00> (дата звернення 24.10.2023.р)
53. Оліховський В.Я., Загородній А.Г. Зміна термінів сплати податків як елемент податкового планування. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки»*, 2013. № 2(2), с.71-76.
54. Оліховський В.Я., Загородній А.Г. *Податкове планування*. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 2017. 387 с.
55. Оліховський В.Я., Загородній А.Г., Вознюк Г.Л, Лучишин Л.М. *Податки. Оподаткування. Податкове планування*. Львів: ЗУКЦ. 2017. 459 с.
56. Панасейко І.М., Панасейко С.М. Податкове планування як складова механізму фінансового менеджмент. *Економічний простір*. 2008. №19. С. 227–233.

57. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 21.11.2023).
58. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 30.10.2023).
59. Прокопенко Н.С., Швабу Ю.М. *Податкове планування в Україні*. Львів: Ліга-Прес. 2013. 284 с.
60. Рева Т.М. *Податковий менеджмент*. Київ: Центр навчальної літератури. 2003. 189 с.
61. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навчальний посібник, 2 вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2005. 662 с.
62. Самусевич Я.В., Височина А.В. Податкове планування та основи податкової оптимізації : навчальний посібник Суми : Сумський державний університет, 2021. 344 с.
63. Супруненко С.А. Формування системи податкового планування інноваційних проектів підприємства. *Економічний простір*. 2009. № 23/2. С. 303-315.
64. Федішин Н.І. Інструменти податкового планування суб'єктів господарювання. *Бізнес – Інформ*. 2011. № 10. С. 119-123.
65. Федішин Н.І. Податкове планування на підприємстві. *Світ фінансів*. 2012. № 3. С. 112-120
66. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ.2003р. № 435- IV URL : <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 08.11.2023 р.).
67. Шарікова О. В. Теоретичні аспекти ухилення від сплати податків. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 10 (89). С. 50–55.
68. Tax Avoidance Is Legal; Tax Evasion Is Criminal. – Filed under Federal Taxes. Fact checked on January 5, 2015. URL : available at: <http://www.bizfilings.com/toolkit/sbg/tax-info/fedtaxes.aspx> (дата звернення: 15.11.2023 р.).

ДОДАТКИ